



Betrokkenheid van inwoners bij de Hilversumse energie- en warmtetransitie

Status: vastgesteld
Datum: januari 2021

Voorwoord

Voor u ligt het eindrapport van het onderzoek naar de betrokkenheid van inwoners bij de Hilversumse energie- en warmtetransitie.

Het onderzoek werd uitgevoerd door I&O Research in de periode van oktober 2019 tot en met december 2020. Met dit onderzoek wil de rekenkamer antwoord geven op de vraag hoe de gemeente Hilversum haar rol in de warmtetransitie ziet, wat andere partijen en inwoners hierin van de gemeente verwachten, welke bewonersinitiatieven er reeds zijn en hoe deze ondersteund worden vanuit de gemeente. De onderzoekers zijn in 2019 begonnen met een analyse van verschillende beleidsstukken en subsidieaanvragen en de inventarisatie van bewonersinitiatieven. Aan de hand van een aantal casussen heeft in 2020 een nadere verdieping plaatsgevonden naar de resultaten en de inmiddels opgedane ervaringen met bewonersinitiatieven. Om inzicht te krijgen in wat inwoners van hun gemeente verwachten in de warmtetransitie en of zij weten waar ze terecht kunnen voor advies en ondersteuning, is in 2020 een peiling onder burgers uitgevoerd.

De rekenkamer wil iedereen die aan het onderzoek heeft meegewerkt, hartelijk danken voor hun inzet en betrokkenheid.

Hilversum, 21 januari 2021

Robert Elenbaas

Voorzitter

Colofon

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2021/13

Datum

januari 2021

Opdrachtgever

Rekenkamer Hilversum

Auteurs

Jaap Bouwmeester
Jasper de Jong
Lisette van Noort

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	6
1.1	Achtergrond	6
1.2	Doel- en vraagstelling	7
1.3	Uitvoering van het onderzoek	7
1.4	Leeswijzer	8
2	Beantwoording onderzoeksvragen	9
2.1	Beleidsvoornemens gemeente Hilversum	9
2.2	Rolopvatting gemeente Hilversum	10
2.3	Belangrijke partijen in de energie- en warmtetransitie	10
2.4	Roltoekenning belangrijke partijen	11
2.5	Eigen rolopvatting partijen en verwachtingen van gemeente	12
2.6	Ondersteuning en invloed van bewonersinitiatieven	15
2.7	Verwachtingen inwoners van gemeente	16
2.8	Betrokkenheid inwoners bij duurzaamheidsbeleid en warmtetransitie	16
2.9	Besluitvormingsproces warmtetransitie	19
3	Conclusies en aanbevelingen	20
	Conclusies	20
	Aanbevelingen aan het college	22
	Aanbevelingen aan de raad	23
	Bijlage 1: Onderbouwing beantwoording onderzoeksvragen	24
A	Gemeentelijk beleid en eigen rol	25
A.1	Inleiding	25
A.2	Landelijke kader	25
A.3	Gemeentelijk beleid	26
A.4	Ontwikkeling nieuw beleid	29
A.5	Beleidsmatige visie op eigen rol	31
A.6	Gemeentelijke visie op rollen andere partijen en initiatieven	33
B	Samenwerkingspartners in de energie- en warmtetransitie	36
B.1	Inleiding	36
B.2	Inventarisatie betrokken partijen	36
B.3	Belangrijkste partijen in energie- en warmtetransitie	38
C	Samenwerking in de praktijk	40
C.1	Inleiding	40
C.2	Samenwerking met woningbouwcorporaties	40
C.3	Samenwerking met netbeheerder Liander	41
C.4	Samenwerking met bewonersinitiatieven	43
D	Verwachtingen inwoners van gemeente	50
D.1	Inleiding	50
D.2	Bekendheid van het duurzaamheidsbeleid	50
D.3	Verwachtingen over de rol van de gemeente bij verduurzaming	51
D.4	Verwachtingen van rol gemeente in warmtetransitie	52
D.5	Betrokkenheid van inwoners	54
D.6	Eigen verantwoordelijkheid en initiatief	56
E	Rol en verwachtingen van de gemeenteraad	59

E.1	Inleiding	59
E.2	Informatiepositie en rol van de gemeenteraad	59
E.3	Verwachtingen gemeenteraad over het betrekken van inwoners	60
E.4	Verwachtingen van de kindergemeenteraad	61
Bijlage 2: Onderzoeksverantwoording		62

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Beleidscontext

De gemeente Hilversum heeft een aantal doelstellingen geformuleerd om in 2040 van het gas af te zijn. De opgave ligt vooral in het opwekken van duurzame elektriciteit en de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en de daarvoor benodigde opslag en energie-infrastructuur. De gemeente Hilversum werkt in regionaal verband samen met andere overheden, maatschappelijke partners, netbeheerders en het bedrijfsleven aan een Regionale Energie Strategie. Waar mogelijk worden ook bewoners hierbij betrokken om zo tot regionaal gedragen keuzes te kunnen komen. In dit proces spelen naast technische, ruimtelijke en financiële vraagstukken, ook vragen rond de rolverdeling van de betrokken partners. Het ‘energielandschap’ is de afgelopen decennia flink overhoop gehaald en de klimaatuitdagingen zetten het verder onder druk.

Naast privatisering van voormalige overheidsbedrijven is een andere belangrijke ontwikkeling dat steeds meer consumenten hun eigen energie gaan opwekken. Nu ook in Hilversum het aardgas volgens plan in 2040 definitief tot de verleden tijd behoort, worden vele woningeigenaren geconfronteerd met de vraag welke alternatieve warmtebron in hun situatie geschikt en betaalbaar is en hoe zij een overstap kunnen organiseren. Het aardgasvrij maken is dermate duur en complex, dat de meeste burgers de overstap naar aardgasvrij wonen niet op eigen kracht kunnen realiseren. Omgekeerd heeft de overheid de burger nodig om de overstap naar aardgasvrije woningen te maken.

De energietransitie houdt in dat afscheid wordt genomen van oude systemen en structuren, terwijl gezocht wordt naar duurzame alternatieven. Dat vergt flexibiliteit en aanpassingsvermogen, andere verhoudingen en nieuwe rollen van alle partijen. De energietransitie vraagt dat overheid en bewoners met elkaar in gesprek gaan om zo stappen te kunnen zetten. Een grote uitdaging voor de overheid is dan ook: hoe krijg je de burger in beweging en hoe kun je al actieve groepen bewoners ondersteunen. Deze vraag ligt vooral op het bord van gemeenten, die de verantwoordelijkheid hebben om de warmtetransitie lokaal vorm te geven. Bewoners kunnen initiatief nemen voor oplossingen of afwachten waar anderen mee komen. Gemeenten kunnen regisseren wat moet gebeuren of faciliteren wat in de samenleving ontstaat; kiezen voor een top-down of bottom-up aanpak. Raadsleden kunnen hierin sturen, of niet. En ook de inbreng van de regio kan uiteenlopende vormen aannemen. Vast staat dat er niet één weg naar Rome is.¹ Het is een zoektocht naar nieuwe verhoudingen en verwachtingen tussen partijen en zelfs binnen verschillende onderdelen van partijen. En dat alles in een krachtenveld met heel diverse partijen, met verschillende mogelijkheden in juridische, financiële en maatschappelijke zin.

¹ Bron: burgerparticipatie in de warmtetransitie van Platform31

Keuze voor dit onderwerp

De hierboven beschreven dynamiek was voor de rekenkamer een van de redenen om voor het onderwerp 'warmtetransitie' te kiezen. De rekenkamer vraagt zich af hoe de gemeente Hilversum zijn rol in de warmtetransitie ziet en wat de verwachtingen en initiatieven van de andere partijen en inwoners zijn. Ook de raad heeft interesse getoond om meer te weten te komen over de samenhang van het duurzaamheidsbeleid en de daarbij behorende maatregelen en (bewoners)initiatieven. Op basis van een verkenning naar het onderwerp duurzaamheid, heeft de rekenkamer gekozen voor de betrokkenheid van inwoners als invalshoek voor dit onderzoek naar het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Hilversum.

1.2 Doel- en vraagstelling

Het doel van het onderzoek is het bieden van inzicht in hoe de gemeente Hilversum haar rol in de warmtetransitie ziet, wat andere partijen en inwoners hierin van de gemeente verwachten, welke inwonersinitiatieven er reeds zijn en hoe deze ondersteund worden vanuit de gemeente.

In dit onderzoek staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- 1 *Wat zijn de beleidsvoornemens van de gemeente Hilversum ten aanzien van duurzaamheid?*
- 2 *Welke rol ziet de gemeente Hilversum voor zichzelf: sturend, co-creërend, faciliterend?*
- 3 *Wat zijn de belangrijke partijen in de energie- en warmtetransitie van de gemeente Hilversum en welke bewonersinitiatieven zijn er?*
- 4 *Welke rol ziet de gemeente Hilversum voor de belangrijke partijen?*
- 5 *Hoe zien deze partijen hun eigen rol en wat verwachten ze van de gemeente Hilversum?*
- 6 *Welke steun hebben de bewonersinitiatieven van de gemeente Hilversum gekregen en welke invloed heeft het participatieproces (met en tussen de gemeente, gemeenteraad, inwoners, regio, net- en energiebeheerders en woningcorporaties) gehad op de besluitvorming?*
- 7 *Wat verwachten de inwoners van Hilversum van hun gemeente, zijn zij bekend met de beleidsdoelen van de gemeente, weten ze waar ze terecht kunnen voor advies en ondersteuning, en op welke wijze zien zij hun rol en betrokkenheid bij het opstellen van bijvoorbeeld wijkplannen?*
- 8 *Op welke wijze zijn inwoners tot dusverre betrokken bij het duurzaamheidsbeleid en hoe wil de gemeente inwoners betrekken in de warmtetransitie, bijvoorbeeld bij het opstellen van wijkplannen?*
- 9 *Op welke wijze wil de gemeente Hilversum het besluitvormingsproces rondom de warmtetransitie gaan regisseren en hoe zorgt de gemeente ervoor dat lokale beleidsprioriteiten hierin geborgd worden?*

1.3 Uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd van december 2019 tot en met augustus 2020 en bestond uit:

- deskresearch;
- interviews met de ambtelijke organisatie en externe partijen en initiatieven;
- een enquête in het burgerpanel en telefonische interviews met inwoners;
- gesprekken met de portefeuillehouder, gemeenteraad en kindergemeenteraad;
- analyse en rapportage;
- ambtelijk en bestuurlijk wederhoortraject.

1.4 Leeswijzer

Na dit inleidende hoofdstuk beantwoorden we in hoofdstuk 2 de onderzoeksvragen. Het derde hoofdstuk bevat de conclusies en aanbevelingen. De onderbouwing van de beantwoording van de onderzoeksvragen en de onderzoeksverantwoording met geraadpleegde bronnen zijn te vinden in de bijlagen.

2 Beantwoording onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk beantwoorden we de geformuleerde onderzoeksvragen. De onderbouwing hiervan is te vinden in Bijlage 1A t/m 1E. In deze rapportage gaat het over duurzaamheid, de energietransitie en de warmtetransitie. Deze begrippen behoeven nadere toelichting:

- **Duurzaamheid** is een breed begrip en gaat over het gebruiken van de aarde op zo'n manier dat toekomstige generaties er nog plezier van kunnen hebben. Vaak wordt hierbij verwezen naar het evenwicht tussen de 3 P's (people, planet, profit).
- Wanneer we het hebben over de **energietransitie** gaat het om de brede maatschappelijke ontwikkeling naar een meer klimaatneutrale energievoorziening en de ruimtelijke inpassing hiervan.
- De **warmtetransitie** gaat specifiek over de omschakeling van aardgas naar een andere energiebron en is daarmee onderdeel van de energietransitie.

2.1 Beleidsvoornemens gemeente Hilversum

Wat zijn de beleidsvoornemens van de gemeente Hilversum ten aanzien van duurzaamheid?

De ambitie van de gemeente is een aardgasvrij Hilversum in 2040 en een klimaatneutraal Hilversum in 2050. Deze ambitie is vastgelegd in het Programma Duurzaam Hilversum 2016-2020. In 2016 zijn hier doelstellingen aan gekoppeld gericht op 100 KTon CO₂-reductie en een eigen klimaatneutrale bedrijfsvoering. In 2019 zijn deze doelstellingen verder aangescherpt:

- Hilversum is in 2050 een CO₂-neutrale gemeente. De energie die nodig is binnen Hilversum wordt duurzaam en zoveel mogelijk lokaal en in lokaal eigendom opgewekt;
- in 2040 is de gemeente aardgasvrij. Vanaf 2040 worden woningen en bedrijfspanden niet langer verwarmd met bronnen waarvoor aardgas wordt verbrand.

Om de gestelde doelen te halen, heeft de gemeente een driesporenstrategie ontwikkeld. Dit is inmiddels uitgebreid naar vier sporen:

- Hilversum100 (voorheen Energieplatform Hilversum) en Green Deals;
- de gemeente als voorbeeld en inspiratie;
- de gemeente steunt maatschappij om te verduurzamen;
- aardgasvrije wijken en aardgasvrije projecten.

Aan de hand van de vier sporen heeft het college zich sinds 2016 ingezet voor het behalen van de doelstellingen. De doelstellingen zijn jaarlijks gemonitord en de resultaten zijn gerapporteerd aan de gemeenteraad in tussenrapportages en jaarverslagen. Bovendien wordt jaarlijks een plan opgesteld en aangeboden, waarin de doelen en acties voor het aankomende jaar worden beschreven. In het duurzaamheidsbeleid benoemt de gemeente allerlei regionale en lokale partners, initiatieven en maatschappelijke organisaties die (mogelijk) een rol spelen. Bij de beantwoording van onderzoeksvragen 3 (2.3), 4 (2.4) en 5 (2.5) gaan we dieper in op deze partijen en hun rol.

Gedurende de looptijd van het programma is de focus steeds meer op de energie- en warmtetransitie komen te liggen. Dit werkt de gemeente nu verder uit met de Regionale Energie Strategie Noord-Holland Zuid (RES NHZ) en de Transitievisie Warmte. Daarnaast is de gemeente bezig met een nieuw duurzaamheidsprogramma 2021-2025. Dit programma heeft een sterke relatie met de RES NHZ en de Transitievisie Warmte, maar richt zich ook op meer lokale thema's als deelauto's, de werkrelatie met energiecoöperaties en energiebesparing door inwoners. Het is de wens van de gemeente om meer samenhang aan te brengen in het programma. Daar ontbreekt het - volgens de ambtelijke organisatie - aan in het huidige duurzaamheidsprogramma.

2.2 Rolopvatting gemeente Hilversum

Welke rol ziet de gemeente Hilversum voor zichzelf: sturend, co-creërend, faciliterend?

De gemeente Hilversum ziet verschillende rollen voor zichzelf in de energie- en warmtetransitie. De rol kan namelijk verschillen per situatie, per onderwerp en per partij of doelgroep. Het bepalen van een rol ervaart de gemeente als een continue zoektocht. Tegelijkertijd is de gemeente zich hier ook van bewust en weet zij dat haar rol wisselt. Zeker in het kader van de warmtetransitie vindt de gemeente het lastig om haar rol te bepalen. Over veel zaken, zoals het energienetwerk en particuliere woningen, gaat de gemeente naar eigen zeggen niet. De gemeente voelt de behoefte om de rollen te verduidelijken. Deze zoektocht speelt zich af op een aantal niveaus:

- Waar gaat de gemeente wel en niet over?
- Welke rol pak je op welk moment?
- Welke rol pak je richting welke doelgroep?
- Hoe bereik je (de juiste) doelgroepen?
- Hoe ga je om met verwachtingen van externe partijen?

In de stukken en bij de gesprekken met de gemeente komen vele rollen voorbij. Dit gaat verder dan sturend, co-creërend en faciliterend. Zo komen rollen als stimuleren, aanjagen, ondersteunen en subsidieëren regelmatig aan bod. Deze rollen maakt de gemeente echter nergens expliciet. Hierdoor blijft het onduidelijk wat deze rollen precies betekenen en welke activiteiten gekoppeld zijn aan bepaalde rollen. Ook is het niet duidelijk welk palet er aan rollen precies is. Door de jaren komen er rollen bij en verdwijnen er weer rollen.

Zoals gezegd is de gemeente zich ervan bewust dat zij constant schakelt tussen verschillende rollen. Dat hoeft niet erg te zijn, maar het wordt wel als een zoektocht ervaren. In die zin is er wel behoefte aan een ‘gereedschapskist’ met instrumenten waar de gemeente uit kan kiezen op het moment dat zij een rol moet bepalen. Met de ontwikkeling daarvan is een start gemaakt.

2.3 Belangrijke partijen in de energie- en warmtetransitie

Wat zijn de belangrijke partijen in de energie- en warmtetransitie van de gemeente Hilversum en welke bewonersinitiatieven zijn er?

Uit de bestudeerde stukken, de stakeholdersanalyse en op basis van de ambtelijke interviews komen een aantal partijen naar voren die volgens de gemeente een belangrijke rol spelen bij de lokale energie- en warmtetransitie.

Naast de eigen organisatie, met gemeenteraad, college en de verschillende beleidsafdelingen identificeert de gemeente andere overheden, zoals de regiogemeenten, de provincie Noord-Holland en de Metropoolregio Amsterdam, externe partijen, zoals woningcorporaties, het lokale bedrijfsleven en sportverenigingen en tot slot (bewoners)initiatieven, zoals energiecoöperaties en wijkorganisaties.

De belangrijkste externe private partijen zijn volgens de gemeente de drie woningcorporaties Dudok Wonen, Het Gooi en Omstreken, De Alliantie en de netbeheerder Liander. Dit zijn partijen die nodig zijn om als gemeente aardgasvrij te worden. De woningcorporaties vanwege hun vastgoed en Liander als beheerder van het energienetwerk. De partijen nemen deel aan een klankbordgroep over de warmtetransitie in de gemeente Hilversum. Daarnaast werkt de gemeente met De Alliantie, Het Gooi en Omstreken en Liander in een werkgroep samen bij het project Meent Aardgasvrij in de wijk Hilversumse Meent. Voor dit project heeft de gemeente een subsidieaanvraag in het kader van de Proeftuin Aardgasvrij Wijken (PAW) toegekend gekregen van BZK. Het PAW is een leertraject voor heel Nederland, waarin alle facetten van de omschakeling naar een alternatief voor aardgas aan bod komen. Het project is er mede op gericht om uiteindelijk als voorbeeld te dienen wanneer andere wijken van het aardgas afaan.

Daarnaast ziet de gemeente Hilversum inwoners en (bewoners)initiatieven als belangrijke partijen. Het gaat met name om de energiecoöperaties HilverZon en HET, Platform Hilversum100 en de Stichting Hilversumse Meent (met daarbij de Koplopers; inwoners die vooruit lopen met de verduurzaming van hun woning en als voorbeeld dienen). De energiecoöperaties zijn van belang vanwege hun aandeel in de uitvoering van de energietransitie, onder andere door het leggen van zonnepanelen en het informeren en enthousiasmeren van inwoners. Ook Hilversum100 wordt door de gemeente beschouwd als een belangrijke partij om inwoners en bedrijven te bereiken en om initiatieven met elkaar te verbinden. Net als de woningcorporaties en Liander, is de Stichting Hilversumse Meent een belangrijke partij bij Meent Aardgasvrij. Dit bewonersinitiatief neemt deel aan de werkgroep, vertegenwoordigt de wijk en heeft in 2017 ‘aardgasvrij’ op zijn wijkagenda gezet. Dat is een van de redenen geweest om de pilot Meent Aardgasvrij te starten, waarin onderzocht werd wat allemaal nodig is om als wijk aardgasvrij te worden. Dit alles heeft uiteindelijk geleid tot PAW-aanvraag en -toekenning.

Er zijn nog vele andere partijen betrokken bij de Hilversumse energie- en warmtetransitie. Denk hierbij aan energiebedrijven, installatiebedrijven en adviseurs. Echter, op dit moment springen de bovengenoemde partijen het meest in het oog. Ze komen veelvuldig aan bod in de stukken en gesprekken met de ambtelijke organisatie.

2.4 Roltoekenning belangrijke partijen

Welke rol ziet de gemeente Hilversum voor de belangrijke partijen?

Partijen en initiatieven kunnen volgens de gemeente verschillende rollen vervullen: waar het ene initiatief in eerste instantie een actieve en stimulerende trekkersrol heeft richting inwoners (zoals HilverZon, HET, Stichting Hilversumse Meent en de koplopers), heeft het andere initiatief een meer verbindende/netwerkende rol (Hilversum100) tussen inwoners, partijen en initiatieven in de stad. Ook zijn er – volgens de gemeente – partijen die richting inwoners meer op de achtergrond opereren (netbeheerders) of die slechts een rol spelen richting een deel van de inwoners (woningcorporaties richting hun huurders). Deze partijen spelen in de ogen van de gemeente een grotere rol bij de uitvoering van de energie- en warmtetransitie.

Uit de stukken en de gesprekken met de gemeente blijkt vooral op welke manieren de gemeente de samenwerking zoekt met woningcorporaties en netbeheerder Liander en op welke manier deze samenwerking zich uit. Een concrete rolopvatting, visie op de rol, rolverdeling of verwachting van de woningcorporaties of netbeheerder is niet terug te vinden. De prestatieafspraken tussen de gemeente en de woningcorporaties gaan in op de verduurzaming van het corporatiebezit en het betrekken van huurders hierbij, maar de rol van de woningcorporaties in het grotere plaatje wordt niet expliciet gemaakt. Het blijft hoofdzakelijk bij het formuleren van gezamenlijke ambities.

De rol van woningcorporaties en netbeheerder wordt niet duidelijk uitgesproken tijdens de gesprekken met de ambtelijke organisatie. Er is wel behoefte aan meer duidelijkheid over de rollen van deze partijen in relatie tot de energie- en warmtetransitie. Het gaat hier dan met name om de verhouding tot de gemeente in relatie tot de opgave om Hilversum aardgasvrij te maken. Wie neemt het voortouw en wie heeft welke rol? De gemeente worstelt met haar positie ten opzichte van de corporaties en Liander; wat kan de gemeente wel en niet eisen of verwachten van hen? De gemeente ziet voor de partijen in ieder geval een uitvoerende rol. De woningcorporaties door hun vastgoed te verduurzamen en de netbeheerder omdat hij het energienetwerk beheert. Om die redenen heeft de gemeente beide partijen uitgenodigd voor de klankbordgroep warmtetransitie. Wat dat betreft verwacht de gemeente dus dat deze partijen ook meedenken.

De gemeente heeft uiteenlopende verwachtingen van (bewoners)initiatieven. Het kan variëren van het informeren en betrekken van inwoners tot uitvoering en het dienen als voorbeeld of inspiratiebron voor anderen. De gemeente werkt met hen samen, met name rond het informeren en betrekken van inwoners bij de energie- en warmtetransitie. De precieze invulling ervan is mede afhankelijk van de mogelijkheden en de wensen van de initiatieven zelf. Daardoor is het voor de gemeente de vraag in hoeverre zij echt kan rekenen en sturen op een specifieke rol van initiatieven. De uiteindelijke rolinvulling zal in goed overleg tot stand moeten komen.

In algemene zin worstelt de gemeente met de vraag hoe om te gaan met de verschillende bewonersinitiatieven. Initiatieven verschillen van elkaar qua scope en focus. Sommige zijn breed georiënteerd en andere juist heel specifiek. De verwachtingen over en de vragen aan de gemeente vanuit de initiatieven verschillen per keer en zijn voor ambtenaren lang niet altijd duidelijk. Hierdoor is het dus elke keer maatwerk. In principe ligt de rol van de gemeente in het faciliteren. Maar soms is het nodig dat de gemeente een rol van aanjager op zich neemt zonder dat zij alle initiatieven naar zich toetrekt. Hierdoor is het constant schakelen tussen rollen en wederzijdse verwachtingen.

Tijdens de gesprekken met de gemeente is de behoefte uitgesproken om de eigen rolopvatting en de rolverdeling met externe partijen te verduidelijken. Blijkbaar is de rolverdeling zoals die nu is georganiseerd niet volledig naar wens. Dit beeld werd met name bevestigd in de gesprekken met de energiecoöperaties. De relatie tussen de coöperaties en de gemeente is in de basis goed, maar er is ook soms sprake van spanning. Er is inmiddels een traject gestart onder externe begeleiding om de samenwerking met de energiecoöperaties HilverZon en HET beter vorm te geven. De wederzijdse rolverdeling en (subsidie-)relatie zijn een onderdeel van dit traject. De behoefte om de samenwerking te beschouwen komt mede voort uit de vraag of de energiecoöperaties nog wel bewonersinitiatieven zijn, of dat zij inmiddels zijn doorgroeid naar meer commerciële partijen. Op deze vraag hebben zowel de gemeente als energiecoöperaties vooralsnog geen antwoord.

Een ander aandachtspunt is de vraag welke inwoners door de (bewoners)initiatieven worden vertegenwoordigd. Dit is voor de ambtelijke organisatie nu lastig in te schatten. De gemeente hinkt daardoor op twee gedachten. Aan de ene kant wil zij initiatieven een grote rol geven, aan de andere kant wil zij inwoners die zich niet vertegenwoordigd voelen niet overslaan.

2.5 Eigen rolopvatting partijen en verwachtingen van gemeente

Hoe zien de belangrijke partijen in de energie- en warmtetransitie hun eigen rol en wat verwachten ze van de gemeente Hilversum?

Alle geïnterviewde partijen en initiatieven zien voor zichzelf een belangrijke rol bij de lokale energie- en warmtetransitie. Een aantal partijen overlapt in hun rolopvatting, bijvoorbeeld als het gaat om het betrekken van inwoners. Ook hebben de partijen doorgaans hoge verwachtingen van de gemeente. Hierin zijn de partijen redelijk eensgezind.

Woningcorporaties Dudok Wonen, De Alliantie en Het Gooi en Omstreken

De woningcorporaties zien een aantal rollen voor zichzelf op het gebied van duurzaamheid en de energie- en warmtetransitie:

- in het kader van de energietransitie verduurzamen zij hun eigen vastgoed. Hierbij zijn de woningcorporaties dus uitvoerders;
- bij het verduurzamen betrekken ze ook hun huurders, onder andere door energiecoaches in te zetten die helpen bij energiebesparing en bewustwording;
- naast deze uitvoerende en informerende rol nemen woningcorporaties ook een adviserende rol aan richting de gemeente, bijvoorbeeld in de klankbordgroep over de warmtetransitie.

De verwachtingen over elkaars rol tussen de gemeente en de woningcorporaties sluiten goed op elkaar aan. Ze werken in beginsel met elkaar samen op een manier die voor alle partijen voldoet.

De samenwerking is vormgegeven in prestatieafspraken. Mede hierdoor weten gemeente en corporaties wie waar over gaat en wat ze van elkaar kunnen verwachten. Specifiek bij de energie- en warmtetransitie verwachten de corporaties van de gemeente Hilversum het volgende:

- een regisserende rol en een visie op het aardgasvrij maken van de wijken. Dit is volgens de corporaties vooral nodig bij (het verdelen van) collectieve warmteoplossingen;

- een visie van de gemeente op de wijze en volgorde waarin wijken van het gas af gaan. De corporaties verwachten dat de gemeente hen tijdig betreft en dat zij de ruimte krijgen om mee te denken;
- een betere samenwerking en afstemming met de andere gemeenten in de regio. De corporaties ervaren het als lastig dat Hilversum in regionaal verband vaak voorop loopt in de visie op warmtetransitie waardoor de corporaties in de afstemming met gemeenten dubbel werk hebben.

Netbeheerder Liander

Net als de woningcorporaties verwacht Liander van de gemeente Hilversum een regisserende rol. Verder hecht Liander ook aan duidelijke gemeentelijke visie op het aardgasvrij maken van de wijken en een goede samenwerking tussen Hilversum en de regiogemeenten.

Liander heeft in tegenstelling tot de corporaties de samenwerking niet vastgelegd in vaste afspraken. De netbeheerder ziet voor zichzelf hoofdzakelijk een faciliterende en ondersteunende rol. De netbeheerder levert kennis over het energienetwerk bij verschillende projecten. Er is een wens om deze adviserende rol te versterken bijvoorbeeld door het inbrengen van kennis. De wijze waarop dit kan is nog onderwerp van interne discussie. Richting bewoners ziet Liander geen rol voor zichzelf.

Energiecoöperaties (HilverZon en HET) en bewonersinitiatieven (Hilversum100 en Stichting Hilversumse Meent)

De twee energiecoöperaties HilverZon en HET zien voor zichzelf een rol in het stimuleren en versnellen van verduurzaming door inwoners te informeren en bewust te maken. Verder leveren ze een bijdrage bij de aanleg van zonnepanelen en het voorzien in elektrische auto's. Hier heeft HilverZon een iets grotere rol in dan HET. Beide coöperaties willen een grotere rol op zich nemen om de gemeente te ontlasten en te helpen. Hilversum100 ziet voor zichzelf vooral een verbindende rol, onder andere door een netwerk op te bouwen van inwoners en ondernemers. Hilversum100 wil graag de activiteiten uitbreiden en zelfstandiger van de gemeente opereren. Op dit moment ziet de organisatie zichzelf nog als een verlengstuk van de gemeente.

De Stichting Hilversumse Meent heeft in de werkgroep Meent Aardgasvrij vooral een vertegenwoordigende rol. Zij is de schakel tussen de inwoners van de wijk en de werkgroep. Vanuit deze positie probeert zij de wijk te vertegenwoordigen in de werkgroep en de inwoners op haar beurt te informeren over het traject. De stichting neemt graag een grotere rol en wil ook meepraten over andere onderwerpen, anders dan de warmtetransitie.

Voor de bewonersinitiatieven geldt dat zij hun rol grotendeels invullen zoals de gemeente verwacht. In de basis geldt dit ook voor de energiecoöperaties, echter staat de relatie tussen de gemeente en energiecoöperaties soms onder spanning. De energiecoöperaties en de bewonersinitiatieven zien een aantal mogelijkheden om de samenwerking met de gemeente en de eigen rol in de lokale energie- en warmtetransitie anders in te vullen:

- alle vier de initiatieven geven aan een grotere rol te willen spelen. Hetzij door nieuwe activiteiten te ontplooiën, hun bereik te vergroten, hetzij door vaker mee te praten of te adviseren;
- HilverZon, HET en Hilversum100 zijn alle drie op zoek naar een andere vorm van samenwerking met de gemeente. Minder als een uitvoeringsorganisatie, meer als gelijkwaardig partner;
- met name de energiecoöperaties verwachten meer duidelijkheid van de gemeente over de onderlinge rolverdeling en de positie van de energiecoöperaties;
- daarnaast verwachten de energiecoöperaties en de stichting Hilversumse Meent een actievere rol en een heldere visie van de gemeente waar het gaat om de energie- en warmtetransitie. Wat zijn de ambities van de gemeente, hoe werken we daar naar toe en wat is de rol van de initiatieven en inwoners hierbij?
- voor Meent Aardgasvrij betekent dit dat de stichting verwacht dat de gemeente – nu met toekenning van de PAW-aanvraag – snel komt met een plan van aanpak voor de uitvoering. Ook Hilversum100 verwacht een actievere rol en hoopt dat de gemeente deelneemt aan de verschillende themagroepen van de organisatie.

2.6 Ondersteuning en invloed van bewonersinitiatieven

Welke steun hebben bewonersinitiatieven van de gemeente Hilversum gekregen en welke invloed heeft het participatieproces (met en tussen de gemeente, gemeenteraad, inwoners, regio, net- en energiebeheerders en woningcorporaties) gehad op de besluitvorming?

In de gemeente Hilversum zijn meerdere bewonersinitiatieven actief. Bij het beantwoorden van deze vraag richten we ons op de belangrijkste bewonersinitiatieven. De belangrijkste initiatieven hebben op verschillende manieren steun ontvangen vanuit de gemeente. Zo is energiecoöperatie HilverZon bij haar oprichting financieel en met kennis ondersteund door de gemeente. Hilversum100 is als Energieplatform Hilversum opgericht door de gemeente en is meerjarig financieel ondersteund. De Stichting Hilversumse Meent ontvangt subsidie van de gemeente voor de stichting als geheel. Haar bijdrage aan Meent Aardgasvrij wordt gedekt vanuit het budget van de werkgroep.

Initiatief	Ontvangen steun 2016-2017	Ontvangen steun 2018-2020	Totaal
Hilversum100 (bijdrage)	€200.000	€455.000	€655.000
HilverZon (subsidie)	€300.000	€368.000	€668.000
HET -Hilversumse Energie Transitie (subsidie)		€75.146	€75.146
Stichting Hilversumse Meent (gemeentelijk budget)	€400.000 p/j vanuit gemeentelijk budget voor de werkgroep Meent Aardgasvrij		

De initiatieven hebben op meerdere momenten invloed uitgeoefend tijdens participatietrajecten en in de besluitvorming. Zo zijn (vertegenwoordigers) van de initiatieven betrokken in de adviesgroep bij de RES NHZ. Het advies van deze groep is overgenomen door de gemeente en meegenomen in de zienswijze van de gemeente. Verder laten de energiecoöperaties ook hun invloed gelden tijdens raadscommissies en raadsvergaderingen, bijvoorbeeld door in te spreken of via een schriftelijke reactie. Dit heeft er onder andere toe geleid dat de raad een motie heeft aangenomen bij de behandeling van de concept-RES NHZ met het verzoek aan het college om in gesprek te gaan met lokale partijen.

Bij Meent Aardgasvrij heeft de stichting invloed op het project via de werkgroep. Allereerst al door het bewonersinitiatief onder de aandacht te brengen bij de gemeente. Als schakel tussen de inwoners en de andere betrokken partijen in de werkgroep oefent de stichting invloed uit op de uiteindelijke aanpak in de wijk. Dit doet de stichting door de klankbordgroep (bestaande uit inwoners, verdeeld over de verschillende straten) in de wijk op cruciale momenten te betrekken en te laten reageren op plannen vanuit de werkgroep. In die zin heeft de stichting dus invloed op het proces en de toegekende PAW-aanvraag.

2.7 Verwachtingen inwoners van gemeente

Wat verwachten de inwoners van Hilversum van hun gemeente, zijn zij bekend met de beleidsdoelen van de gemeente, weten ze waar ze terecht kunnen voor advies en ondersteuning, en op welke wijze zien zij hun rol en betrokkenheid bij het opstellen van bijvoorbeeld wijkplannen?

De inwoners zien de gemeente Hilversum als de belangrijkste partij in de warmtetransitie. De gemeente dient zich vooral te richten op het informeren over financieringsmogelijkheden en het financieel ondersteunen van inwoners. In mindere mate zien inwoners ook een adviserende, verbindende en regisserende rol voor de gemeente.

De meeste Hilversummers zijn niet goed bekend met de beleidsdoelen van de gemeente. Ook hebben zij relatief weinig kennis van de verschillende instrumenten die de gemeente heeft voor inwoners, zoals de duurzaamheidslening of de informatiewebsite van de gemeente over de warmtetransitie. Daarnaast weten maar weinig inwoners waar ze met hun vragen terecht kunnen en is niet bekend waar zij bij de gemeente terecht kunnen voor advies, ondersteuning of subsidies. Dat blijkt ook uit de gesprekken met inwoners die een initiatief willen ondernemen. De gemeente komt bij hen pas later in beeld en wordt dus niet snel benaderd voor hulp.

Hilversummers vinden het belangrijk om betrokken te worden bij de plannen in het kader van de energie- en warmtetransitie. Zeker als het gaat om het aardgasvrij maken van hun wijk. Het liefst worden inwoners op de hoogte gehouden over de plannen via (nieuws)brieven. Een minderheid wil een actieve rol en deelnemen aan bijeenkomsten of meepraten in een werkgroep.

De meeste inwoners zijn niet erg geneigd een actieve rol te pakken. Ze worden liever geïnformeerd of geven hun mening op afstand via een enquête. In die zin willen inwoners liever plannen beoordelen dan dat zij hier actief aan willen bijdragen. Een meerderheid ziet het ‘nadenken’ ook meer als een rol voor de gemeente en gaat er dan ook van uit dat de gemeente uiteindelijk de juiste keuze maakt bij het aardgasvrij maken van woningen. Een minderheid van de inwoners wil hun woning zelfstandig aardgasvrij maken. Voor een meerderheid van de inwoners geldt dus dat zij het niet alleen willen doen en hulp verlangen van de gemeente.

2.8 Betrokkenheid inwoners bij duurzaamheidsbeleid en warmtetransitie

Op welke wijze zijn inwoners tot dusverre betrokken bij het duurzaamheidsbeleid en hoe wil de gemeente inwoners betrekken in de warmtetransitie, bijvoorbeeld bij het opstellen van wijkplannen?

Betrokkenheid bij opstellen Duurzaamheidsprogramma

In aanloop naar het opstellen van het duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum 2016-2020 is gesproken met vertegenwoordigers van verschillende partijen in Hilversum, waaronder energiecoöperatie HilverZon (HET bestond nog niet) en het bedrijfsleven. Ook is er een enquête afgenomen onder inwoners. Verder is er geen sprake geweest van participatie met inwoners bij het duurzaamheidsbeleid. In het programma zelf zijn geen concrete doelstellingen of ambities opgenomen ten aanzien van participatie of de betrokkenheid van bewoners bij de uitvoering. In het programma staat wel dat de rol van de samenleving steeds groter wordt, en die van de gemeente steeds kleiner. De gemeente kiest in het programma vooral voor het ondersteunen en faciliteren van initiatieven die zich richten op bewoners. Hierdoor worden er jaarlijks bijeenkomsten georganiseerd, zijn er energiecoaches actief en zijn er meerdere partijen waar bewoners informatie kunnen krijgen. Wat deze activiteiten opleveren en dus bijdragen aan het doel van het duurzaamheidsprogramma wordt niet duidelijk gemaakt.

Wat de activiteiten richting inwoners moeten opleveren en bijdragen aan het grotere geheel blijft onduidelijk tot aan het Jaarplan Energietransitie 2019. Vanaf dan komt de betrokkenheid van inwoners sterker naar voren. In het 2019 is de communicatiestrategie richting bewoners omschreven met een ambitie, acties en resultaat. De gemeente schrijft het volgende:

“Wij stellen een communicatiestrategie op om alle Hilversumse inwoners en bedrijven te informeren over de transitie en om hen uit te nodigen om actief deel te nemen aan de energieopgave, het voorbereiden van de besluitvorming en het nemen van initiatieven”.

Bron: Jaarplan Energietransitie 2019

Echter, het wordt niet duidelijk waar dit beleid op is gebaseerd en of het aansluit op de wensen en behoeften van de Hilversummers. De gemeente geeft in de gesprekken ook aan dat zij de verwachtingen van inwoners onvoldoende in beeld te hebben. In het Jaarplan Energietransitie 2020 onderstreept de gemeente de ambitie om inwoners te betrekken; iedereen moet mee kunnen praten en denken. Ook hier zet de gemeente vooral de lokale initiatieven voor in. Feitelijk besteedt de gemeente het betrekken van inwoners dus uit aan Hilversum100 en de energiecoöperaties. De motivering hierachter is dat deze partijen dichterbij de inwoners staan dan de gemeente zelf.

Betrokkenheid bij Regionale Energie Strategie Noord-Holland Zuid

In het kader van de RES NHZ heeft de gemeente een participatietraject georganiseerd met een groep betrokken Hilversummers in de vorm van een adviesgroep. Daarbij heeft de gemeente gebruik gemaakt van de door het programma RES NHZ geboden ondersteuning, in de vorm van o.a. kaartmateriaal, analyses en presentaties. Omdat de materie complex is en (nog) relatief abstract is, heeft Hilversum ervoor gekozen om het advies extra zorgvuldig, in drie avonden, vorm te geven. De meeste andere gemeenten hebben dit in één avond gedaan.

In de adviesgroep zitten 50 lokaal betrokken inwoners en ondernemers. Deels komen deze uit een bestaand netwerk (leden van de energiecoöperaties en Hilversum100), deels is deze adviesgroep met inwoners aangevuld naar aanleiding van een oproep in de krant. In een aantal bijeenkomsten is de adviesgroep in de gelegenheid gesteld te reageren op de plannen en uiteindelijk een advies te formuleren. Dit advies is door de gemeente ingebracht bij de concept-RES NHZ en tevens gebruikt bij de zienswijze van de gemeente op de concept-RES NHZ.

Betrokkenheid bij Warmtetransitie

De gemeente Hilversum werkt momenteel via twee sporen aan de warmtetransitie. Eén: het uitvoeren van pilots in de wijken De Meent en Kerkelanden en twee: het opstellen van een Transitievisie Warmte.

In de wijk Hilversumse Meent worden bewoners in het kader van de pilot Meent Aardgasvrij op meerdere manieren betrokken. Het initiatief is dan ook oorspronkelijk gestart door bewoners. De Stichting Hilversumse Meent vertegenwoordigt de inwoners in de werkgroep. De aanpak in de Meent richt zich gedeeltelijk op zogenaamde ‘koplopers’; de wijkbewoners die al aan de slag zijn met het verduurzamen van hun woningen. Deze groep kreeg begeleiding en ondersteuning vanuit de gemeente om hun woning aardgasvrij te maken. De overige wijkbewoners zijn geïnformeerd over de voortgang en behaalde successen. Op die manier hoopt de gemeente hen te enthousiasmeren. De ontwikkelde aanpak in de Meent dient als (procesmatige) blauwdruk voor andere wijken in Hilversum, maar de uiteindelijke invulling zal volgens de ambtelijke organisatie per wijk verschillen. Deels vanwege verschillende technische mogelijkheden per wijk en deels vanwege sociaaleconomische verschillen. De gemeente wil met de pilot Meent Aardgasvrij vooral leren hoe je een wijk technisch van het aardgas loskoppelt en hoe je inwoners hierbij betreft. Inmiddels is de aangevraagde subsidie in het kader van de Proeftuin Aardgasvrije Wijken (PAW) door BZK gegund. Hierdoor kan de gemeente Hilversum verder gaan met het aardgasvrij maken van de Hilversumse Meent, te beginnen met de inwoners die hier versneld mee aan de slag willen.

In januari 2021 komt het startdocument met de uitgangspunten voor de Transitievisie Warmte in de gemeenteraad ter vaststelling, de uiteindelijke vaststelling van deze visie staat geagendeerd voor het vierde kwartaal van 2021. De

Transitievisie Warmte geeft een eerste richting aan de aanpak van isoleren en aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving. Ook geeft het een indicatie van het aantal woningen en gebouwen die in de periode tot en met 2040 geïsoleerd en eventueel aardgasvrij gemaakt kunnen worden en hoeveel warmte daarvoor nodig is. Onderzocht wordt welke alternatieve warmtebronnen voor aardgas beschikbaar zijn en geschikt zijn om alle gebouwen en woningen in Hilversum te verwarmen. De gemeente bepaalt echter niet welke wijken wanneer van het aardgas afgaan. Ook gaat de gemeente zelf niet sturen op aardgasvrij. Concrete initiatieven tot aardgasvrij worden alleen besproken als deze van onderaf uit de samenleving komen en haalbaar en betaalbaar zijn. Daarmee gaat de gemeente ook niet actief over tot het opstellen van buurtuitvoeringsplannen, totdat er oplossingen zijn voor de haalbaarheid en betaalbaarheid van de warmtetransitie.

In de Transitievisie Warmte is echter nog geen participatieplan opgenomen. Wel wordt ondertussen het participatietraject uitgewerkt, voor inspraak van de samenleving op de Transitievisie Warmte met als doel de kwaliteit van het stuk te verbeteren en inzicht te krijgen in de manier waarop de samenleving betrokken wil worden bij de warmtetransitie.

Er is overwogen om ‘buurtchallenges’ te organiseren om te kijken waar al plannen en initiatieven zijn. Hierbij zouden inwoners worden uitgedaagd om hun ideeën bij de warmtetransitie te delen en uit te voeren. Dit idee is echter losgelaten.

Er is in de ambtelijke organisatie nog onduidelijkheid over het financieren van de warmtetransitie. Ligt dit volledig bij de woningeigenaren of gaat de Rijksoverheid hierbij ondersteunen? Hoe dit gaat uitpakken, hangt volgens de gemeente ook van wet- en regelgeving af, bijvoorbeeld de warmtewet. De gemeente ziet voor zichzelf niet direct een rol in de financiering. Een andere uitdaging is de doorontwikkeling van technieken. Hierdoor zet de gemeente mogelijk nu in op technieken die over een aantal jaar verouderd zijn. Het is daarom lastig om duidelijkheid of perspectief te bieden aan inwoners.

2.9 Besluitvormingsproces warmtetransitie

Op welke wijze wil de gemeente Hilversum het besluitvormingsproces rondom de warmtetransitie gaan regisseren en hoe zorgt de gemeente ervoor dat lokale beleidsprioriteiten hierin geborgd worden?

De gemeente vliegt het besluitvormingsproces ten aanzien van de warmtetransitie op drie manieren aan. Er loopt een proces met de raad, er worden gesprekken gevoerd met partijen als de woningcorporaties, de netbeheerder en energiecoöperaties en er is het pilotproject Meent Aardgasvrij.

Voor raadsleden zijn er sinds eind 2019 vijf bijeenkomsten (raadsklankbordgroepen) georganiseerd in het kader van de energie- en warmtetransitie. Dit omdat de beide transitieprocessen nauw op elkaar aansluiten. Hierbij loopt het proces van de energietransitie, met als doel de RES NHZ, voor op het proces van de warmtetransitie, met als doel de Transitievisie Warmte.

De klankbordsessies zijn door de gemeente georganiseerd om een aantal redenen. Allereerst omdat het een complex onderwerp is dat zich voortdurend ontwikkelt. Bovendien zijn het grote opgaves die vragen om zorgvuldige besluiten. Ook wil de gemeente de raad niet pas op het laatst of onvoldoende betrekken, want dit leidt waarschijnlijk tot vertraging. Deze les heeft de gemeente uit het verleden geleerd. Het doel van de sessies is om kennis bij te brengen, de input van raadsleden mee te nemen en raadsleden dus bij elke stap te betrekken. De sessies zijn niet bedoeld als politieke arena en vervangen niet de formele besluitvorming.

In de eerste drie klankbordsessies lag de focus op de energietransitie: hoe wekken we grootschalig duurzame energie op en wat betekent dit voor het landschap. De laatste twee sessies gingen over de warmtetransitie. Hierbij ging het onder andere over de kosten van de transitie en wat dit betekent voor inwoners. De laatste bijeenkomst was op 11 juni 2020. De sessies leidden tot een afwegingskader dat de gemeente uitwerkt in de Transitievisie Warmte.

Met de woningcorporaties en netbeheerder is een bijeenkomst geweest over de Transitievisie Warmte. Ook is er gesproken met ondernemers en de energiecoöperaties. Doel van deze gesprekken was het ophalen van input voor de eerste versie van de transitievisie. Zodra deze versie af is start een participatietraject met bewoners. Hierbij wil de gemeente gebruik maken van de opgedane kennis in de wijken Hilversumse Meent en Kerkelanden. Zoals in paragraaf 2.8 naar voren kwam gebruikt de gemeente het project Meent Aardgasvrij als voorbeeld voor de verdere aanpak. De Transitievisie Warmte zal in het vierde kwartaal van 2021 ter vaststelling aangeboden worden aan de gemeenteraad. In het eerste kwartaal van 2021 ligt het startdocument voor om de uitgangspunten voor de Transitievisie Warmte vast te stellen. De visie zelf bevat geen participatieplan, de participatie wordt ingezet om te komen tot de Transitievisie Warmte.

3 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

1. De gemeente Hilversum zoekt naar een passende rol in de energie- en warmtetransitie, maar heeft die nog niet gevonden

Al vanaf de start van het programma Duurzaam Hilversum 2016-2020, zoekt de gemeente Hilversum naar de eigen rol in de energie- en warmtetransitie richting inwoners en andere stakeholders. Datzelfde geldt voor de rollen voor de hierbij betrokken partijen. Deze zoektocht speelt zich overigens niet alleen af in Hilversum. Ook andere gemeenten worstelen met hun rol in het complexe speelveld van de energie- en warmtetransitie. De ontwikkelingen volgen elkaar snel op en het landelijke beleid is tussentijds aangescherpt en bijgesteld, bijvoorbeeld met het Klimaatakkoord. Bovendien worstelt de gemeente met de vraag waar zij wel en niet over gaat, zeker als het gaat om de warmtetransitie. Een groot deel van de opgave speelt zich af achter de voordeur van inwoners. Hierdoor is de invloed van de gemeente – binnen de huidige mogelijkheden – beperkt. Als het gaat om het aardgasvrij maken van woningen, richten verwachtingen van burgers zich met name op een financiële bijdrage. Vanuit het gezichtspunt dat de burger zijn eigen verantwoordelijkheid heeft, stelt de gemeente zich afwachtend op waar het gaat om het verlenen van (co-)financiering. Wat betreft het financiële instrumentarium, beperkt Hilversum zich vooralsnog – net als andere gemeenten – tot het verstrekken van de duurzaamheidslening.

2. De gemeente heeft moeite het beleid ten aanzien van duurzaamheid en de warmtetransitie en de sturing daarop, te concretiseren

In het kader van het duurzaamheidsbeleid bedenkt en onderneemt de gemeente tal van activiteiten. Hierbij is niet altijd concreet gemaakt wat de inspanningen moeten opleveren, wat bepaalde activiteit bijdragen aan de realisatie van de doelstellingen en/of wie daarvoor aan de lat staat. De nadruk lag meer op het maken van plannen dan op de praktische uitwerking en uitvoering van het beleid en een passende rolverdeling tussen de betrokken actoren.

3. Het inzetten op initiatieven vanuit de samenleving roept de vraag op hoe de doelstelling “aardgasvrij 2040” gehaald gaat worden

De gemeente geeft aan niet zelf te gaan sturen op aardgasvrij. Ook bepaalt de gemeente niet welke wijken wanneer van het aardgas af gaan. Concrete initiatieven worden alleen besproken als deze van onderaf uit de samenleving komen en haalbaar en betaalbaar zijn. Daarmee gaat de gemeente ook niet actief over tot het opstellen van buurtuitvoeringsplannen. Dit roept de vraag op hoe de doelstelling “aardgasvrij 2040” gehaald gaat worden.

4. De gemeente kiest voor een situationele rolopvatting, maar mist een helder afwegingskader voor het onderbouwen van keuzes hierin

De gemeente Hilversum is zich bewust van haar zoektocht en kiest afhankelijk van waar de omstandigheden om vragen, een specifieke rol: soms faciliterend en dan weer sturend of stimulerend. Samenwerkingspartners en inwoners verwachten dat ook. Het continue schakelen tussen rollen hoeft geen probleem te zijn, maar zowel intern als extern is er behoefte aan een afwegingskader op basis waarvan de eigen rol én die van andere partijen bepaald kan worden. De door de gemeente opgestelde stakeholdersanalyse zou de basis kunnen vormen voor een dergelijk afwegingskader, maar wordt in de praktijk niet als zodanig gebruikt. Specifiek voor de wijze waarop samengewerkt wordt met bewonersinitiatieven, zou het bestaande algemene participatiebeleid in principe uitkomst kunnen bieden. In de praktijk is dit participatiebeleid te algemeen en abstract om als leidraad voor de gemeentelijke rol te kunnen dienen.

5. De onderlinge verhouding tussen gemeente en de energiecoöperaties is onduidelijk, waardoor de samenwerking stroef verloopt

Zowel de gemeente als de twee energiecoöperaties HilverZon en HET, ervaren de huidige wijze van samenwerken als onbevredigend. De energiecoöperaties hebben in de afgelopen jaren een ontwikkeling doorgemaakt van bewonersinitiatief tot een meer professionele organisatie. Verder is er sprake van een subsidierelatie tussen gemeente en de coöperaties. Dit heeft geleid tot onduidelijkheid in de onderlinge verhouding en maakt het voor de gemeente lastig de coöperaties op een geëigende wijze aan te spreken. De gemeente wil enerzijds initiatieven ondersteunen en stimuleren, maar tegelijkertijd als subsidiegever ook controle op subsidiegelden en zicht houden op de gerealiseerde resultaten. De stroeve samenwerking is misschien wel exemplarisch voor de zoektocht van de gemeente naar haar eigen rol en geeft tegelijkertijd de uitdaging weer als het gaat om de samenwerking met bewonersinitiatieven.

6. De vertegenwoordiging van de belangen van inwoners in de energie- en warmtetransitie is onvoldoende belegd

De bestaande bewonersinitiatieven zijn slechts in beperkte mate te beschouwen als vertegenwoordigers van de belangen van alle Hilversummers. Aan de verwachting van de gemeente dat de coöperaties ook andere inwoners betrekken, wordt in de ogen van de gemeente onvoldoende voldaan. De energiecoöperaties vertegenwoordigen in eerste instantie hun eigen leden. Het gaat hierbij om een kleine groep van bovengemiddeld betrokken inwoners. Het betrekken van andere inwoners dan ‘the usual suspects’ is lastig voor de gemeente. Tegelijkertijd is dit een landelijke uitdaging waar veel gemeenten mee worstelen.

7. Beperkte financiële ruimte dwingt gemeente tot het maken van keuzes

De gemeente Hilversum is zich de laatste jaren binnen het duurzaamheidsbeleid steeds meer gaan focussen op de energie- en warmtetransitie. De keuze hiervoor is enerzijds bewust omdat hier de grootste opgave ligt, maar anderzijds ook noodzakelijk vanwege de beperkte personele capaciteit en beschikbare financiële middelen. Het budget voor duurzaamheid staat bovendien de komende jaren verder onder druk. Er is veel minder te besteden dan in de afgelopen jaren. Hierdoor is het de vraag in hoeverre het ambitieniveau van de gemeente Hilversum nog strookt met het beschikbare budget. Het risico is aanwezig dat de doelstellingen moeten worden bijgesteld.

8. Capaciteitstekort en geringe personele continuïteit hebben een nadelig effect op de relatie met samenwerkingspartners

Het tekort aan menskracht en personele wisselingen hebben een negatief effect op de werkrelatie tussen de gemeente en andere betrokkenen bij de energie- en warmtetransitie. Dit ervaren initiatieven zoals de coöperaties, maar ook de netbeheerder signaleert dit probleem.

9. Door uitbesteden van werk blijft kennisopbouw beperkt en blijven kansen mogelijk onbenut

Deels vanwege capaciteitsgebrek, maar ook omdat de gemeente zelf niet over voldoende technische kennis beschikt, besteedt de gemeente Hilversum relatief veel werk uit. Hierdoor wordt er intern weinig (technische) kennis opgebouwd. Daarnaast hebben de lokale energiecoöperaties het gevoel dat zij gepasseerd worden. Een deel van de nu nog uitbestede taken, kunnen zij mogelijk op zich nemen.

10. De gemeente bereikt inwoners in beperkte mate en inwoners weten de gemeente nauwelijks te vinden

De afstand tussen de gemeente Hilversum en de inwoners is relatief groot als het gaat om het duurzaamheidsbeleid en de energie- en warmtetransitie. Zo zijn inwoners weinig bekend met het duurzaamheidsbeleid en de instrumenten zoals de duurzaamheidslening. Ook blijkt dat de gemeente bij inwoners pas relatief laat in beeld komt wanneer zij zelf initiatieven willen ondernemen. De initiatiefnemers kijken eerst naar andere partijen die hulp kunnen bieden of voeren hun initiatief zelfstandig uit.

11. De raad krijgt veel informatie over het duurzaamheidsbeleid en de warmte- en energietransitie, maar kan deze niet altijd op waarde schatten

De raad wordt door het college regelmatig geïnformeerd over het duurzaamheidsbeleid en de warmte- en energietransitie. De informatiestroom is alleen maar toegenomen, ook vanuit externe bronnen. Het risico bestaat dat de raad door het bomen het bos niet meer ziet. Er is dus behoefte aan duiding van al deze informatie.

Aanbevelingen aan het college

1. Accepteer dat de gemeentelijke rol niet vaststaat maar continu wisselt. Blijf daarom afhankelijk van waar de situatie om vraagt, zoeken naar de best passende rol. Zorg voor een helder afwegingskader om de best passende situationele rol beter te kunnen bepalen. De reeds uitgevoerde stakeholdersanalyse kan hiervoor de basis vormen.
2. Investeer in de kwaliteit van het volgende duurzaamheidsprogramma door:
 - het expliciteren van korte- en lange-termijndoelen, middelen, activiteiten, actiehouders en resultaat;
 - het betrekken van partijen en partners bij het bepalen van de doelstellingen en activiteiten;
 - de voortgang op duurzaamheidsdoelstellingen meer te koppelen aan landelijke bronnen zoals de Klimaatmonitor om de voortgang daarmee beter in perspectief te plaatsen.
3. Hoewel al veel informatie aan de raad gegeven wordt, zou de raad geholpen zijn met meer duiding van deze informatie en meer duidelijkheid over de ambities in relatie tot het beschikbare budget.
4. Stimuleer nieuwe bewonersinitiatieven, door te definiëren wat hieronder precies wordt verstaan, welke rolverdeling daarbij hoort en hoe de initiatieven het beste zijn te ondersteunen. Ontwikkel hiervoor ook een afwegingskader.
5. Evalueer regelmatig met gesubsidieerde bewonersinitiatieven om de samenwerking en voortgang te bespreken. Zijn de onderlinge verwachtingen helder, wordt nog aan die verwachtingen voldaan en hoe voelt iedereen zich bij de samenwerking?

6. Met de Transitievisie Warmte bepaalt de gemeente niet de volgorde waarin de Hilversumse wijken aardgasvrij worden, maar wordt gekozen voor een bottom-up benadering gericht op initiatieven vanuit de samenleving. Het is dus van belang bewonersinitiatieven en individuele bewoners te betrekken door hen te informeren en wellicht te motiveren en wanneer er initiatieven komen, deze te faciliteren. Ontwikkel een kader om te bepalen in welke mate en op welke momenten bewoners inspraak hebben, hoe je deze inspraak borgt en hoe omgegaan wordt met bewonersinitiatieven. Betrek vroegtijdig de wijk, ook als nog niet alle stappen duidelijk zijn. Wees hier transparant over.
7. Ga door met het traject om onder professionele begeleiding de samenwerking met de energiecoöperaties opnieuw vorm te geven. Werk aan een meer zakelijke relatie waarbij partijen elkaar kunnen aanspreken op resultaat. Op die manier ontstaat er mogelijk ook meer duidelijkheid over de rolverdeling en de onderlinge verwachtingen en verplichtingen. Kijk daarbij naar de mogelijkheden om de lokale energiecoöperaties meer of andere taken op zich te laten nemen en de bij de coöperaties aanwezige expertise (beter) te benutten.
8. Leg de geleerde lessen van het project rond de subsidie voor het aardgasvrij maken van de Hilversumse Meent vast. Mede gezien de druk op het ambtelijk apparaat is het zaak de opgedane (technische) kennis vast te houden.

Aanbevelingen aan de raad

9. Uit het onderzoek komt naar voren dat er veel informatie beschikbaar is over het duurzaamheidsbeleid, en de warmtetransitie in het bijzonder. Maak duidelijke afspraken met het college welke informatie u als raad met welke frequentie wenst te ontvangen zodat u uw controlerende en kaderstellende taken goed kunt uitvoeren. Hierbij valt ook te denken aan beschikbaar budget en de besteding daarvan.
10. De Transitievisie Warmte zal in het vierde kwartaal van 2021 ter vaststelling aan de raad worden aangeboden. Zorg dat u geïnformeerd wordt over de sturingsmogelijkheden om de doelstellingen van Hilversum te realiseren en laat u informeren over de voortgang van de resultaten daarvan.

Bijlage 1: Onderbouwing beantwoording onderzoeksvragen

A Gemeentelijk beleid en eigen rol

A.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Hilversum en de rol die de gemeente voor zichzelf en andere partijen ziet. Allereerst beschrijven we de landelijke en regionale ontwikkelingen in het duurzaamheidsveld (paragraaf A.2). Daarna vervolgen we met het huidige gemeentelijke beleid (paragraaf A.3) en het aankomende beleid (paragraaf A.4). Om het volledige speelveld te beschrijven trechteren we van het duurzaamheidsbeleid naar de warmtetransitie. Hierna gaan we in paragraaf A.5 in op de beleidsmatige visie van de gemeente op haar eigen rol in de energie- en warmtetransitie. Paragraaf 0 beschrijft tot slot de beleidsmatige rol die de gemeente voor andere partijen ziet.

A.2 Landelijke kader

Klimaatakkoord

De Nederlandse overheid wil klimaatverandering tegengaan. Daarom heeft de regering een doel gesteld: in 2030 stoten we in Nederland bijna de helft (49%) minder broeikasgassen uit dan we in 1990 deden. Om deze doelstelling te realiseren, is het Klimaatakkoord vastgesteld. Het Klimaatakkoord is een pakket aan maatregelen, met een zo breed mogelijk maatschappelijk draagvlak, dat de actieve steun heeft van zoveel mogelijk betrokken partijen en waarmee het doel van 49% minder CO₂ wordt gerealiseerd. De uitvoering van de afspraken in het Klimaatakkoord is in handen van de deelnemende partijen, waaronder gemeenten.

Transitievisie Warmte

In het landelijke Klimaatakkoord is afgesproken dat alle Nederlandse gemeenten met betrokkenheid van stakeholders uiterlijk eind 2021 een Transitievisie Warmte hebben opgesteld voor de periode tot 2030. Dat betekent dat eind 2021 ook de gemeente Hilversum duidelijkheid moet geven welke wijken wanneer van het aardgas af gaan, welke alternatieve bronnen daarvoor zijn en hoe inwoners worden ondersteund bij de voorbereidingen daarop. Het is de bedoeling dat de visie elke vijf jaar wordt vernieuwd en zo goed mogelijk aansluit bij de behoeften en ontwikkelingen in elke wijk.

Regionale Energie Strategie (RES)

In het Klimaatakkoord is onder andere afgesproken dat er Regionale Energiestrategieën (RES-en) worden opgesteld. Deze RES-en moeten inzicht geven waar binnen een regio in de komende jaren nieuwe wind- of zonneparken ontwikkeld gaan worden. Decentrale overheden (gemeenten, provincies en waterschappen) hebben de opdracht gekregen om de RES op te stellen. Dit doen zij samen met betrokken partijen in de regio's. Naast maatschappelijke partners, netbeheerders en het bedrijfsleven worden ook de inwoners betrokken bij het opstellen van deze strategieën.

Voor het maken van een RES is Nederland opgedeeld in 30 RES-regio's. In juli 2021 stellen de gemeenteraden, de Provinciale Staten en het algemeen bestuur van de waterschappen de RES 1.0 vast. De RES wordt om de twee jaar geactualiseerd, waarmee ruimte wordt gecreëerd voor nieuwe initiatieven en ontwikkelingen.

Programma Aardgasvrije Wijken

In het Klimaatakkoord is afgesproken dat gemeenten de regie hebben in de aanpak om stap voor stap wijken aardgasvrij te maken. Om gemeenten hierbij te ondersteunen is het Programma Aardgasvrije Wijken gestart. Om ervaring op te doen met het aardgasvrij maken van woonwijken zijn financiële middelen beschikbaar gesteld voor een aantal proeftuinen. Het programma selecteert proeftuinen waarin verschillende aanpakken worden getoetst, en zorgt via een Kennis- en Leerprogramma dat alle gemeenten kunnen leren van de ervaringen die in de proeftuinen worden opgedaan. In 2018 zijn in de eerste ronde 27 proeftuinen geselecteerd die de afgelopen twee jaar aan de slag zijn

gegaan met aardgasvrij wonen. Voor de tweede ronde is een rijksbijdrage van gemiddeld 4 miljoen euro per proeftuin beschikbaar voor ongeveer 25 wijken. In totaal hebben 71 gemeenten een aanvraag voor de tweede ronde ingediend. De gemeente Hilversum heeft een aanvraag ingediend voor de wijk Hilversumse Meent. Op 26 oktober 2020 is bekend gemaakt dat de aanvraag voor de Meent door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is gehonoreerd.

A.3 Gemeentelijk beleid

Evaluatie duurzaamheidsprogramma 2012-2015 en totstandkoming van het programma Duurzaam Hilversum 2016-2020

Eind 2015 is het duurzaamheidsprogramma 2012 -2015 geëvalueerd door adviseurs van Royal Haskoning DHV. Dit ter voorbereiding op het nieuw op te stellen programma. In deze evaluatie stellen de adviseurs – op basis van een enquête onder bewoners – dat het de gemeente nog niet goed lukt om bewoners zo te ver krijgen dat zij investeren in duurzame maatregelen. Echter blijkt ook dat bewoners zelf maatregelen treffen zonder dat de gemeente hier goed zicht op heeft. In de evaluatie adviseert Royal Haskoning DHV de gemeente onder andere om de ondersteuning van initiatieven te intensiveren en een aanjagende en verbindende rol te pakken.

Naast de uitgevoerde evaluatie, heeft Royal HashKoning DHV ook de kaders geschetst voor het opvolgende programma: het duurzaamheidsprogramma 2016-2020. De aanpak gaat mede uit van ‘Co-creatie met de stad: het nieuwe programma wordt opgesteld samen met relevante actoren’.

Hiertoe is in 2015 gesproken met vertegenwoordigers van bedrijven, scholen, sportverenigingen, het mediapark en de energiecoöperatie. Deze partijen is gevraagd mee te denken over het programma duurzaamheid en hun positie daarin. De input is verwerkt in het programma. Het resultaat hiervan was onder meer dat er extra paragrafen in het programma zijn toegevoegd die specifiek ingaan op de bedrijven of de sportverenigingen. Ook is er bij de evaluatie in 2015 een enquête afgenomen onder Hilversummers. De bevindingen zijn gebruikt om het nieuwe programma richting te geven. Verder hebben bewoners bij het opstellen van het nieuwe programma - anders dan vertegenwoordigers van bovengenoemde partijen – geen rol gespeeld bij het opstellen van het programma Duurzaam Hilversum 2016-2020.

Programma Duurzaam Hilversum 2016-2020

De ambitie van de gemeente Hilversum is een aardgasvrij Hilversum in 2040 en een klimaatneutraal Hilversum in 2050. Deze ambitie is vastgelegd in het Programma Duurzaam Hilversum 2016-2020. In 2019 zijn deze doelstellingen verder aangescherpt:

- Hilversum is in 2050 een CO²-neutrale gemeente: de energie die nodig is binnen Hilversum wordt duurzaam en zoveel mogelijk lokaal en in lokaal eigendom opgewekt;
- in 2040 is de gemeente aardgasvrij: vanaf 2040 worden woningen en bedrijfspanden niet langer verwarmd met bronnen waarvoor aardgas wordt verbrand;
- in 2030 is de CO₂-uitstoot met 250 kTon verminderd ten opzichte van 1990.

Omdat 2050 nog ver weg is, heeft het college in het Jaarplan 2019 een aantal tussentijdse doelen geformuleerd:

- vanaf 2022 worden in Hilversum 2.000 woningen per jaar Aardgasvrij-klaar² opgeleverd;
- in 2022 is de organisatie van de gemeente Hilversum CO₂-neutraal en hebben scholen dit doel vastgelegd in hun onderhoudsplanning.

² Een woning is aardgasvrij-klaar als deze zodanig is geïsoleerd dat in de warmtebehoefte van de woning kan worden voorzien door een alternatieve (CO₂-neutrale) energiebron.

Om de gestelde doelen te halen, heeft het college in eerste instantie een driesporenstrategie ontwikkeld. Sinds 2018 is dit uitgebreid met een vierde spoor:

- *Spoor 1 – Energieplatform Hilversum (sinds 2018 bekend als Hilversum100) en Green Deals:*
Dit spoor is erop gericht om via het platform ‘innovatieve denkkraft’ en ‘maatschappelijk kapitaal’ uit de samenleving te bundelen en tot concrete afspraken te komen; de zogeheten ‘Green Deals’. Het platform, later bekend als Hilversum100, is dus bedoeld om partijen in de stad met elkaar te verbinden en afspraken met hen te maken die bijdragen aan de gemeentelijke duurzaamheidsdoelstellingen.
- *Spoor 2 – de gemeente als voorbeeld en inspiratie:*
De gemeente geeft het goede voorbeeld door zonnepanelen te plaatsen op daken van gemeentelijke gebouwen en de eigen organisatie energieneutraal te maken.
- *Spoor 3 – de gemeente steunt maatschappij om te verduurzamen:*
De gemeente werkt samen met initiatieven vanuit de samenleving, zoals energiecoöperaties en wijkinitiatieven. Ook het in stand houden en opzetten van revolverende fondsen voor bewoners, VvE’s en maatschappelijk vastgoed valt onder dit spoor. De regionale samenwerking is ook onderdeel van dit spoor.
- *Spoor 4 – aardgasvrije wijken en aardgasvrije projecten:*
Dit spoor is gericht op de transitie naar aardgasvrije wijken. Hierin werkt de gemeente samen met de regio, Servicepunt Duurzame Energie³ en Smart Energy Cities (specifiek voor Meent Aardgasvrij, een initiatief om de wijk Hilversumse Meent aardgasvrij te maken).

De jaarlijkse doelen en acties zijn beschreven in een jaarplan dat wordt aangeboden aan de raad. De voortgang wordt gemonitord en gerapporteerd aan de gemeenteraad in tussenrapportages en jaarrapportages.

Het programma beschrijft een aantal instrumenten die specifiek zijn gericht op initiatieven uit de samenleving en / of het faciliteren van individuele bewoners en VvE’s.

Green Deals

Gemeenten kunnen zogenoemde ‘Green Deals’ afsluiten met lokale partijen die de gemeente helpen bij het realiseren van de duurzaamheidsdoelstellingen. In eerste instantie heeft de gemeente Hilversum deze taak gedelegeerd aan het Energieplatform Hilversum. In 2018 heeft de gemeente deze taak weer naar zich toegehaald. Het Energieplatform had vanaf dat moment dus niet meer de taak om Green Deals af te sluiten, maar is toen doorgegaan als Hilversum100; een platform van Hilversummers die zich inzetten voor duurzaamheid.

Via de Green Deal-aanpak kan de (lokale) overheid vernieuwende, duurzame initiatieven uit de samenleving de ruimte geven. De gemeente Hilversum heeft inmiddels een vijftal Green Deals gesloten met korthedshalve de volgende doelen:

Green deal	Doel
1. Kantoren en bedrijfsmatig vastgoed	Stappen zetten in verduurzaming kantoorpanden
2. Media	Verduurzamen van mediabedrijven
3. Gijsbrecht	Verduurzamen winkelstraat De Gijsbrecht
4. Energiecoöperatie HilverZon	Realiseren van zonne-energie
5. Energiecoöperatie Hilversumse Energie Transitie (HET)	Stimuleren van het gebruik van elektrische deelauto’s

³ Het Servicepunt Duurzame Energie is een initiatief van de provincie Noord-Holland bedoeld om allerlei vragen van gemeenten, regio’s en woningbouwcorporaties over duurzame energie te beantwoorden.

Duurzaamheidslening

Voor woningeigenaren en VvE's die energiebesparende maatregelen willen uitvoeren stelt de gemeente een duurzaamheidslening ter beschikking. Deze lening staat los van leningen die bij landelijke overheidsinstellingen (zoals de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) kunnen worden aangevraagd. De duurzaamheidslening is een revolverend fonds, wat betekent dat het uitgeleende geld na terugbetaling opnieuw beschikbaar komt voor nieuwe leningen. De totale gemeentelijke inleg in dit fonds bedroeg tot aan 2020 ruim 2 miljoen euro (opgebouwd sinds 2014). In totaal hebben 171 particulieren en 208 VvE's gebruik gemaakt van het duurzaamheidsfonds. In september 2020 is het fonds bijna uitgeput vanwege de hoeveelheid aanvragen. Om die reden heeft het college van Hilversum besloten het fonds op te hogen met 1 miljoen euro.

Het fonds is niet voor alle inwoners toegankelijk. Onderdeel van de aanvraag is een krediettoets (vergelijkbaar met een hypotheekverstrekking), aangezien het om een lening gaat. De gemeente kijkt naar het netto-inkomen, woonlasten en de financieringslasten van de aanvragers. Daarnaast dienen aanvragers jonger dan 75 jaar te zijn.

De gemeente heeft een duurzaamheidslening voor inwoners. Deze zetten we voort en breiden de mogelijkheden uit voor dit revolverende fonds in samenwerking met de Bank Nederlandse Gemeente."

Jaarplan Energietransitie 2020

Het Duurzaam Bouwloket

De gemeente informeert inwoners over kansen van duurzaam bouwen via de website van het Duurzaam Bouwloket⁴. Het Duurzaam Bouwloket is een onafhankelijk energieloket waar ruim 100 gemeenten bij zijn aangesloten. Inwoners van Hilversum kunnen hier terecht met allerlei vragen over de verduurzaming van hun woning. Via deze website worden inwoners wegwijs gemaakt in het aanbod van duurzame renovatie van woningen en verwijst daarbij ook door naar lokale partijen, zoals energiecoöperatie HilverZon en Hilversum100.

Maak je huis Hoom

In het duurzaamheidsprogramma beschrijft de gemeente de organisatie 'Maak je huis Hoom' (Hoom) als een van de samenwerkingspartners bij de verduurzaming van particuliere woningen. Hoom biedt een wijkgerichte aanpak en ondersteunt daarmee de ontwikkeling van lokale partijen, zoals de energiecoöperaties en wijkinitiatieven. Sinds 2018 komt Hoom niet meer in de jaarplannen of rapportages van de gemeente voor. De taken van Hoom, zoals het inzetten van energiecoaches en ondersteunen of organiseren van bijeenkomsten zijn overgenomen door de lokale energiecoöperaties en Hilversum100.

Prestatieafspraken Hilversum 2017-2020

Begin 2017 zijn de gemeente Hilversum, de woningcorporaties en de huurdersorganisaties prestatieafspraken overeengekomen. De prestatieafspraken beschrijven de gezamenlijke ambities waar het gaat om de sociale woningvoorraad in Hilversum. Na 2020 worden deze afspraken weer vernieuwd. Het onderwerp 'woningkwaliteit en duurzaamheid' is een van de vijf thema's. De ambitie is om de bestaande huurwoningenvoorraad te verduurzamen en energiezuinig (energielabel B) te maken, en hiermee een daling van de woonlasten van huurders te bewerkstelligen. Ook is er een gezamenlijke ambitie om de mogelijkheden voor verduurzaming, zoals nul-op-de-meter-woningen (aardgasvrij), nader te onderzoeken.

⁴ www.duurzaambouwloket.nl

Evaluatie programma Duurzaam Hilversum 2016-2020 (concept)

Het programma Duurzaam Hilversum 2016-2020 is door een extern adviesbureau geëvalueerd. Deze evaluatie was ten tijde van het opstellen van dit onderzoeksrapport van de rekenkamer nog niet vastgesteld door het college en de gemeenteraad en is daarom buiten beschouwing gelaten.

Van duurzaamheid naar energietransitie

In 2019 is door het college binnen het programma gekozen voor een nauwere focus. Vanwege deze focusverschuiving is ook de naamgeving van het jaarplan veranderd van Jaarplan Duurzaamheid naar Jaarplan Energietransitie. Het is de ambitie om duurzaamheid onderdeel te laten zijn van alle afdelingen waarbij het team Energietransitie gericht 'meters kan maken' op een aantal punten, zoals de warmtetransitie en de RES. Momenteel werkt het team Energietransitie aan het nieuwe programma. Echter, tegelijkertijd heeft de ambtelijke organisatie naar eigen zeggen te maken met bezuinigingen. Dit komt volgens hen het programma niet ten goede. Bovendien is de capaciteit van het team al krap en wordt er meer gevraagd dan het team kan leveren. Hierdoor moeten er keuzes gemaakt worden, zo wordt aangegeven.

A.4 Ontwikkeling nieuw beleid

Het duurzaamheidsprogramma liep tot en met 2020. Om die reden werkt de gemeente aan een nieuw programma. Daarnaast is de gemeente bezig met haar aandeel in de regionale energiestrategie Noord-Holland Zuid en stelt zij momenteel de Transitievisie Warmte op.

Programma Energietransitie 2021-2025

Het nieuw te schrijven programma Energietransitie heeft een looptijd van 2021 tot en met 2025. Naar verwachting is dit programma in het eerste kwartaal van 2021 gereed. De hoofdlijnen in het nieuwe programma Energietransitie 2021-2025 blijven energie besparen en duurzaam opwekken, net als in het voorgaande programma. Een belangrijk aandachtspunt volgens de ambtelijke organisatie is dat er meer samenhang komt tussen de verschillende onderdelen in vergelijking met het huidige programma. De RES en de Transitievisie Warmte komen beide op hoofdlijnen aan bod in het nieuwe programma, maar worden niet uitgewerkt. Dit doet de gemeente separaat in de Regionale Energiestrategie Noord-Holland Zuid en de Transitievisie Warmte. Parallel werkt de gemeente ook aan een nieuwe Mobiliteitsvisie, waarbinnen duurzaamheid één van de onderwerpen is.

Concept Regionale Energiestrategie Noord-Holland Zuid (RES NHZ)

De gemeente Hilversum maakt onderdeel uit van de RES Noord-Holland Zuid. Binnen deze RES-regio valt Hilversum binnen de deelregio Gooi en Vechtstreek. De concept-RES NHZ is gereed en op 1 juli 2020 voor kennisgeving aangenomen door de gemeenteraad van Hilversum. De concept-RES NHZ is het eerste resultaat om te komen tot de RES 1.0. In haar zienswijze op de concept-RES NHZ spreekt de gemeente Hilversum haar sterke voorkeur uit om vol in te zetten op zonne-energie op daken. Deze wens komt mede voort uit het advies van de adviesgroep van 50 Hilversummers die participeerden in dit traject. Het advies van deze groep Hilversummers is volgens de stukken van de gemeente herkenbaar zichtbaar in de concept-RES NHZ. Daarnaast gebruikt de gemeente Hilversum het advies als een 'richtsnoer' bij de eigen wensen en bedenkingen bij de concept-RES NHZ. De concept-RES NHZ ligt momenteel voor beoordeling bij het Nationaal Programma RES (NP RES) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Een uitdaging richting de RES 1.0 is volgens de gemeente het betrekken van een brede groep inwoners, meer divers dan de huidige adviesgroep van 50 Hilversummers. In deze groepen waren vrouwen en jongeren namelijk ondervertegenwoordigd. De gemeente verwacht dat brede participatie pas echt gaat spelen zodra plannen uit de RES concreet worden.

Transitievisie Warmte

Oorspronkelijk was bedoeld dat in de Transitievisie Warmte de gemeente Hilversum zou bepalen welke wijken wanneer van het aardgas afgaan, welke alternatieve bronnen daarvoor zijn en hoe inwoners worden geholpen bij de

voorbereidingen die zij daarvoor moeten treffen. De wijken zouden volgens de gemeente in eerste instantie geselecteerd worden vanuit de technische kansen en mogelijkheden. Vervolgens zou aan draagvlak onder inwoners gewerkt. Dit plan zou de gemeente maken in een open proces met stakeholders, inwoners en ondernemers. De gemeente stond hierbij naar eigen zeggen aan de lat voor het aardgasvrij-klaar maken van de woningen. De daadwerkelijke afkoppeling en de kosten daarvan liggen bij de gemeente. Het is overigens niet geheel duidelijk voor wie de kosten van het daadwerkelijk aardgasvrij maken van de woningen en gebouwen zijn. De gemeente verwacht hierover meer duidelijkheid vanuit het Rijk.

Het was oorspronkelijk de bedoeling om in de transitievisie een participatie- en communicatieparagraaf op te nemen met daarin hoe wijk-inwoners en andere stakeholders, zoals bedrijven en ketenpartners, worden betrokken bij de plannen en waarover met hen wordt gesproken. Met behulp van de visie inventariseert de gemeente de wijken waar al initiatief zit en die (mede vanwege een dergelijk initiatief) kansrijk zijn. Dit bepaalt de volgorde waarin wijken vervolgens aardgasvrij-klaar worden gemaakt. Per wijk kan deze aanpak verschillen. Dit zal leiden tot de zogenaamde wijkuitvoeringsplannen. De gemeente Hilversum wordt bij het opstellen van de Transitievisie Warmte begeleid door externe adviseurs.

In het voorjaar van 2020 is er gestart met rondes met stakeholders. De ambtelijke organisatie geeft aan te hebben gesproken met de woningcorporaties, netbeheerders, energiecoöperaties en Green Deal coaches. Vervolgens zou de gemeente gaan werken aan een zogenoemde 0.8 versie. Deze versie van de visie zou in het najaar van 2020 naar de gemeenteraad gaan. Nadat de raad hier kennis van heeft genomen, zou het participatietraject met inwoners in 2021 van start kunnen gaan.

Inmiddels (eind 2020) is duidelijk dat in de Transitievisie Warmte geen aparte participatie- en communicatievisie komt. Participatie is onderdeel om te komen tot de Transitievisie Warmte. Verder is inmiddels duidelijk dat er geen volgorde komt voor het aardgasvrij(klaar) maken van de buurten. Wel wordt gekeken naar indicatie van buurten die kansrijk zijn om mee aan de slag te gaan. Er zal niet overgegaan worden tot het opstellen van buurtuitvoeringsplannen, zolang de warmtetransitie nog niet haalbaar en betaalbaar is. Haalbare initiatieven die van onderaf komen, zullen worden ondersteund. De zogenoemde '0.8 versie' heeft inmiddels volgens de ambtelijke organisatie de status van een startdocument.

Pilot in Hilversumse Meent

In de wijk de Hilversumse Meent is sinds 2017 een werkgroep actief (Werkgroep Hilversumse Meent Aardgasvrij), waar de gemeente, netbeheerder, woningcorporaties en een inwonersorganisatie deel van uitmaken. Deze werkgroep heeft twee doelen. In de eerste plaats is dat het ontwikkelen van een wijkaanpak en strategie om de transitie naar een aardgasvrij de Meent vorm te geven. Verder is het de bedoeling te leren van de opgedane ervaringen en de aanpak in de Meent, om dat als voorbeeld mee te nemen voor de ontwikkeling van de transitieplannen voor andere wijken. De wijkaanpak is in 2018 opgesteld en alle betrokken partijen hebben hierbij actief meegedacht.

De gemeente heeft de aanvraag voor Pilot Hilversumse Meent formeel ingediend bij het Programma Aardgasvrije Wijken. De leden van de werkgroep Meent Aardgasvrij (de Stichting Hilversumse Meent, Liander, woningcorporatie Gooi en Omstreken, woningcorporatie de Alliantie en de gemeente Hilversum) hebben input geleverd voor de aanvraag. De pilot is geïnitieerd door de betrokken partijen mede omdat een van de redenen was dat de wijkstichting aardgasvrij op hun wijkagenda had gezet. Op 26 oktober 2020 is bekendgemaakt dat de aanvraag wordt gehonoreerd. Dat betekent dat de gemeente vanuit het Programma Aardgasvrije Wijken (financieel) ondersteund wordt om de wijk stap voor stap aardgasvrij te maken. Er is gemiddeld 4 miljoen euro beschikbaar per proeftuin. De gemeente heeft aangegeven nu samen met de inwoners stappen te gaan zetten, te beginnen met de inwoners die graag snel van het gas af willen.

A.5 Beleidsmatige visie op eigen rol

De gemeente Hilversum gaat in het programma Duurzaam Hilversum 2016-2020, de jaarplannen en de jaarrapportages in op de aard van de externe samenwerking in het kader van energie- en warmtetransitie en de eigen rol in deze samenwerking.

Document	Rol
Programma Duurzaam Hilversum 2016-2020	De gemeente ziet het belang van samenwerking met verschillende stakeholders. Daarnaast ziet de gemeente een steeds grotere rol voor de samenleving. De gemeente wil samenwerken, lokale initiatieven ondersteunen en een voorbeeldrol vervullen.
Jaarrapportage 2016	De gemeente wil met het programma investeringen vanuit de maatschappij aanjagen en versnellen.
Jaarplan Duurzaam Hilversum 2017	De gemeente zegt afhankelijk te zijn van anderen om de duurzaamheidsambities te realiseren. Samenwerking is het sleutelwoord. De gemeente neemt hierbij de rol als regisseur en facilitator.
Jaarplan Duurzaam Hilversum 2018	De gemeente Hilversum kan “daar waar de transitie niet vanzelf loopt” naar eigen zeggen de volgende rollen vervullen: ondersteunen; aanjagen; faciliteren; regisseren; kaderstellen; inspireren.
Eindrapportage 2018 Duurzaam Hilversum	De gemeente stelt dat zij een rol heeft vervuld als aanjager, voorbeeldfunctie om draagvlak te creëren en facilitator van de ‘juiste context’ zodat de samenleving aan de slag kon.
Jaarplan Energietransitie 2019	Er is nog onzekerheid over de rol van de overheid bij de warmtetransitie. De gemeente gaat dieper in op de samenwerking en rolverdeling. Te lezen is dat de gemeente faciliteert, financiële ondersteuning biedt, stimuleert, kennis en netwerk deelt, (aanpak) ontwikkelt en het goede voorbeeld geeft. De rolopvatting is geïllustreerd aan de hand van enkele voorbeelden. De gemeente zegt samen te werken door te agenderen, financieel te ondersteunen en cofinanciering te vragen op eigen activiteiten, kennis en netwerk te delen en verbinden, gezamenlijk tot besluiten en uitvoering van initiatieven te komen.
Voortgang uitvoering Jaarplan Energietransitie Hilversum 2019	De gemeente schrijft dat zij in de energietransitie verschillende rollen aanneemt: informerend, stimulerend, faciliterend, sturend, regisserend en handhavend. Ook de rol van verbinder tussen partijen wordt genoemd. Verder schrijft de gemeente dat zij zorgt voor de kennis en faciliteiten zodat iedereen mee kan doen.
Jaarplan Energiestrategie 2020	In het laatste jaarplan kijkt de gemeente alvast naar het opvolgende programma, waarin zij binnen de gemeentelijke organisatie duurzaamheid wil aanjagen en ontwikkelen. Verder probeert de gemeente de samenleving verder te ondersteunen, blijft zij samenwerken met verschillende regionale en private partijen en energiecoöperaties.

Uit de stukken van de gemeente komen dus verschillende rollen naar voren. Door de jaren heen zijn dit deels dezelfde rollen, maar komen er ook nieuwe rollen bij of verdwijnen er weer rollen. In de genoemde stukken is niet expliciet gemaakt wat hiervan de achtergrond of het doel is. De algemene aanduiding van de rollen is in de stukken niet geconcretiseerd.

Tijdens de gesprekken met de ambtelijke organisatie is de rol opvatting van de gemeente ook aan de orde gekomen. Hieruit blijkt dat de gemeente een grote rol voor zichzelf ziet in het informeren over duurzaamheidoplossingen (energieverbruik en -besparing), de energietransitie en de warmtetransitie. De achtergrond hiervan is dat het voor inwoners lastig kan zijn de hoeveelheid beschikbare informatie op te nemen en te waarderen. Er is bijvoorbeeld veel te vinden over allerlei energiebesparende maatregelen en vanuit de markt komen er regelmatig aanbiedingen bij inwoners terecht. Echter, deze maatregelen en aanbiedingen zijn niet altijd de beste oplossing voor een inwoner. Om die redenen ziet de gemeente voor zichzelf een belangrijke rol in het zorgen voor betrouwbare en eenduidige informatie richting inwoners. Een andere belangrijke rol die vanuit meerdere gesprekken naar voren komt is het creëren van overzicht in de initiatieven op wijkniveau en het vinden van manieren om die aan elkaar te verbinden.

Volgens de gemeente is er geen sprake van een vaste rol, maar verschilt deze per situatie. Inwoners en andere partijen hebben verschillende verwachtingen, behoeften en wensen ten aanzien van (de rol van) de gemeente en die verwachtingen kunnen per situatie en moment ook nog verschillen. De best passende rol is dus niet alleen afhankelijk van de aard van de samenwerking maar kan bijvoorbeeld ook per fase van de samenwerking verschuiven. Het is een zoektocht naar 'de juiste rol op het juiste moment'.

Als voorbeeld geeft de ambtelijke organisatie aan dat zij zich in de wijk Kerkelanden – waar een haalbaarheidsonderzoek wordt uitgevoerd naar een warmtenet – meer afwachtend en faciliterend opstelt terwijl de gemeente bij de pilot in de Hilversumse Meent meer een co-creërende partnerrol neemt. Uit de gesprekken blijkt verder dat interne onduidelijkheid over waar de gemeente wel en niet over gaat bij de energie- en warmtetransitie, het kiezen van de juiste rol bemoeilijkt. Zeker wanneer het gaat om initiatieven uit de samenleving, waar de gemeente 'niet over gaat'. De rol is dan in principe faciliterend door bijvoorbeeld belemmeringen weg te nemen. Soms kan het echter nuttig zijn om te voorkomen dat het initiatief doodbloedt een actievere rol aan te nemen en het initiatief naar zich toe trekken.

Met deze dynamiek worstelt de gemeente, waardoor zij naar eigen zeggen op dit moment soms een te grote rol aanneemt of een te grote rol krijgt toebedeeld. Vanuit de ambtelijke organisatie wordt aangegeven dat het een uitdaging is om vast te houden aan de eigen rol en ook in te spelen op de verwachtingen van de inwoners en externe partijen. Zeker wanneer het gaat om samenwerking met inwoners kan er spanning en wrijving zijn tussen de manier van werken van professionals enerzijds en inwoners anderzijds. Dit laatste is een verwijzing naar de energiecoöperaties die de gemeente subsidieert. De onderlinge verwachtingen tussen gemeente en coöperaties zitten niet altijd op één lijn. Hoofdstuk C.4 gaat hier dieper op in.

A.6 Gemeentelijke visie op rollen andere partijen en initiatieven

Beleidsmatige visie

De gemeente Hilversum beschrijft in het duurzaamheidsbeleid niet alleen haar eigen rollen, maar ook die van andere partijen. Ze erkent het belang van samenwerken met andere stakeholders, ook omdat de gemeente zich realiseert dat zij de duurzaamheidsambities niet zelfstandig kan waarmaken. Daarom heeft de gemeente de inzet nodig van bijvoorbeeld het bedrijfsleven, woningcorporaties, mediapark en scholen. De gemeente wil samen met dergelijke partijen werken aan de verduurzaming van Hilversum.

De gemeente Hilversum ziet een grote rol voor de samenleving bij duurzaamheid. In het programma Duurzaam Hilversum 2016-2020 stelt de gemeente dat zij zich aansluit bij de maatschappelijke ontwikkeling waarbij bewoners en coöperaties steeds meer eigen initiatief nemen om te verduurzamen. De gemeente geeft aan bewoners actiever te willen ondersteunen en op die manier investeringen te willen stimuleren, bijvoorbeeld met het duurzaamheidsfonds. Het activeren van bewoners wil de gemeente intensiveren met behulp lokale initiatieven.

Waar het gaat om de warmtetransitie heeft de gemeente niet de bevoegdheid om achter de voordeur van inwoners aan de slag te gaan. Het komt hier voor een groot deel aan op de eigen verantwoordelijkheid van de inwoners. De lokale energiecoöperaties en Hilversum100 hebben een belangrijke rol om de samenleving van onderop te verduurzamen. Zij hebben volgens de gemeente een belangrijke taak om inwoners te bereiken en betrekken zodat zij vervolgens zelf aan de slag gaan. In die zin ligt er voor initiatieven (zoals in de Meent Aardgasvrij) en inwoners ook een rol in de uitvoering, namelijk het daadwerkelijk verduurzamen en aardgasvrij maken van woningen. In de jaarplannen en rapportages van het duurzaamheidsprogramma worden met name de rollen van energiecoöperaties en wijkorganisaties beschreven.

Document	Rol initiatieven
Jaarrapportage 2016	De gemeente ziet een grote rol voor lokale initiatieven bij het stimuleren van energiebesparing voor bewoners.
Jaarplan 2017 Programma duurzaam Hilversum	De gemeente wil initiatieven van onderop ondersteunen. De gemeente wil de communicatie over duurzaamheid richting verschillende doelgroepen doorontwikkelen met behulp van het Energieplatform/Hilversum100.
Rapportage 2017 Programma Duurzaam Hilversum 2016-2020	Energiecoöperatie HilverZon speelt een essentiële rol bij de energietransitie vanwege haar netwerk en vanwege het informeren van inwoners over energiebesparing.
Jaarplan 2018 Duurzaam Hilversum	Hilversum100 en HilverZon vervullen een rol in het aanjagen van actieve participatie van de samenleving bij de energietransitie.
Eindrapportage 2018 Duurzaam Hilversum	Samenwerkingsverbanden – waaronder initiatieven – spelen een rol om de energietransitie aan te jagen.
Jaarplan Energietransitie 2019	Initiatieven spelen een rol om te komen tot aardgasvrije woningen. De energiecoöperaties spelen een rol bij de opwekking van duurzame energie. Inwoners en bedrijven worden uitgenodigd om actief deel te nemen aan de energieopgave, de besluitvorming voor te bereiden en initiatief te nemen. Samenwerking en krachten bundelen met duurzame initiatieven in de stad.
Voortgang uitvoering Jaarplan Energietransitie Hilversum 2019	De lokale energie- en buurtcoöperaties spelen een sleutelrol in de opwekking van duurzame energie in lokaal eigendom. Om deze rol te pakken wil de gemeente helpen te professionaliseren zodat zij zonder subsidie uit kunnen.
Jaarplan Energietransitie 2020	Alle inwoners en bedrijven in de gelegenheid stellen mee te praten en te denken. De lopende initiatieven spelen hier een rol in. Hilversum100 krijgt de rol om initiatieven en initiatiefnemers te laten 'bruisen' en impact te laten hebben. Daarnaast wil de gemeente inwoners bereiken via een campagne met Hilversumse verhalen, gericht op wat bewoners zelf kunnen doen, wat dat oplevert en waar ze terecht kunnen voor informatie. Ook hier ziet de gemeente een rol voor lokale partijen.

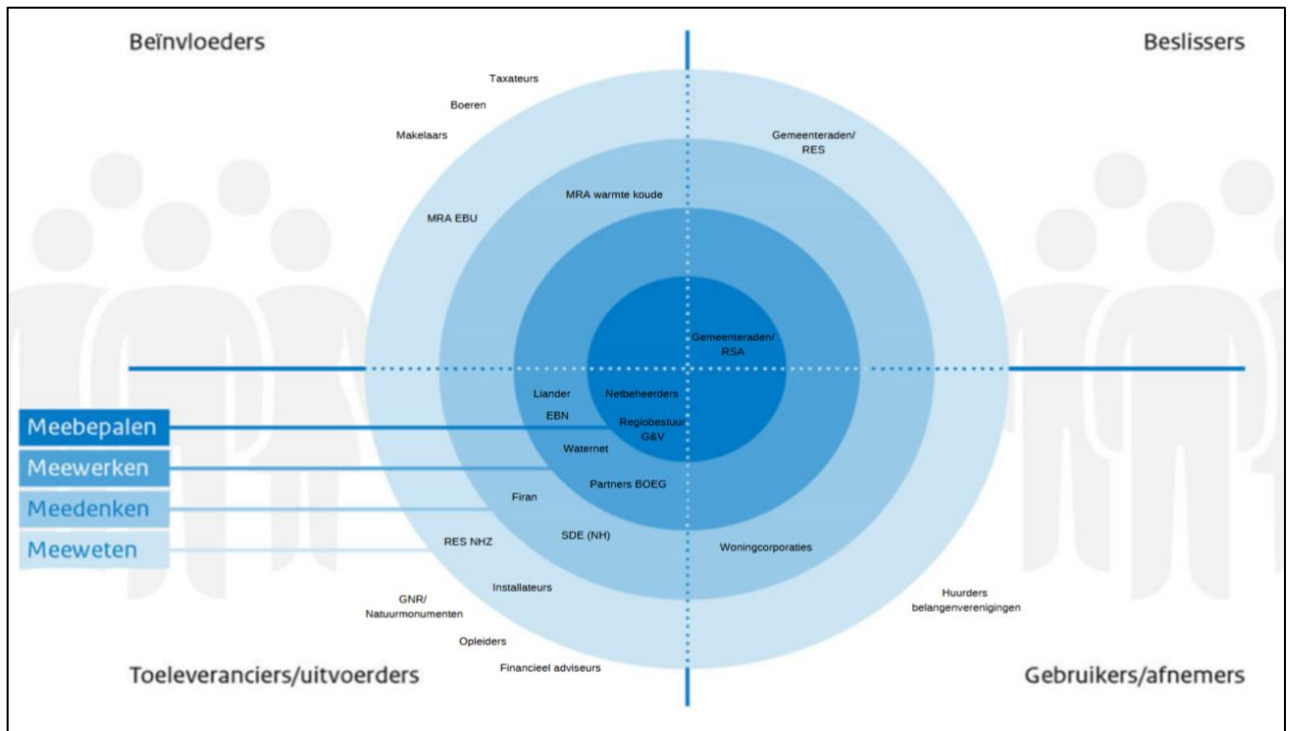
Praktische uitwerking van de rollen

Om een dieper zicht te krijgen op de bovenstaande beoogde rollen van bewonersinitiatieven en lokale energiecoöperaties is gesproken met ambtenaren en is een ambtelijke stakeholdersanalyse bestudeerd.

Het programmateam Energietransitie van de gemeente Hilversum heeft eind 2019 een stakeholdersanalyse uitgevoerd. Hierin zijn de partijen die een rol spelen bij de energietransitie geïdentificeerd en gecategoriseerd op basis van betrokkenheid en bevoegdheid bij de energie- en warmtetransitie. Het document biedt een overzicht van de betrokken partijen en inzicht in de onderlinge verhoudingen en gewenste rol vanuit gemeenteperspectief. De stakeholdersanalyse is een ambtelijk stuk dat nog in ontwikkeling is. Deze analyse was volgens ambtelijke organisatie in eerste instantie bedoeld voor de fase waarin het beleidsproces zich op dat moment bevond, namelijk de beleidsvoorbereidende fase.

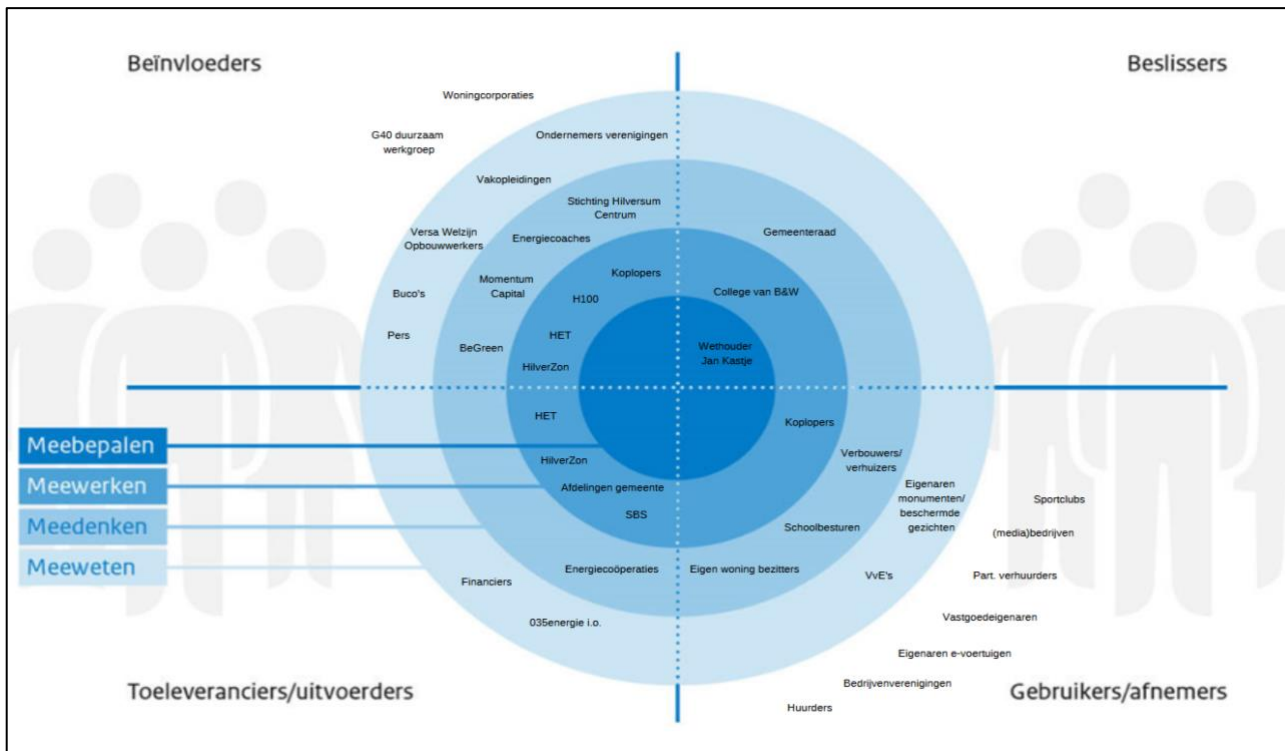
Het wordt gezien als een ‘groeidocument’ dat gedurende het proces van beleidsvoorbereiding naar uitvoering, is aan te passen aan de veranderende rollen. De analyse is dan ook niet vastgesteld door college of raad. De stakeholdersanalyse wordt niet structureel gebruikt, maar wordt met het oog op het nieuwe programma wel verder uitgewerkt.

De regionale analyse (Figuur 1) geeft de regionale en private partijen weer die volgens het programmteam belangrijk zijn en een rol spelen in de energietransitie. De stakeholders zijn ingedeeld naar type relatie en de aard van de betrokkenheid bij de energietransitie. In de kern van de roos staan de partijen die ‘meebepalen’ en daarbuiten achtereenvolgens die ‘meewerken’, ‘meedenken’ en tot slot in de buitenste ring ‘meeweten’. Hoe dichterbij de kern een partij zich bevindt, hoe groter de veronderstelde invloed.



Figuur 1 - Regionale stakeholdersanalyse energietransitie

In de lokale analyse staan de partijen weergegeven die op lokaal niveau een rol spelen bij de energietransitie. De netbeheerder Liander is niet behandeld in de lokale stakeholdersanalyse. Dat is opvallend, aangezien Liander actief mee participeert bij twee lokale projecten gericht op het aardgasvrij maken van twee wijken. De woningcorporaties worden wel vermeld als een partij in de analyse, maar is geen mate van invloed toegekend, alleen een relatie. Ook dit is opvallend, gezien het corporatiebezit en hun daardoor veronderstelde bijdrage aan de energie- en warmtetransitie als gebouweigenaren.



Figuur 2 - Lokale stakeholdersanalyse energietransitie

Voor de individuele inwoners maakt de lokale analyse een onderscheid tussen woningeigenaren, eigenaren monumenten/beschermde gezichten en huurders als 'gebruikers/afnemers'. De huurders vallen buiten de cirkel van invloed. Woningeigenaren worden binnen de groep 'gebruikers/afnemers' aangeduid als 'meedenkers', eigenaren van monumenten/beschermde gezichten als 'meeweters'.

B Samenwerkingspartners in de energie- en warmtetransitie

B.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de partijen met wie de gemeente in de energie- en warmtetransitie samenwerkt. Paragraaf B.2 bevat een inventarisatie van de betrokken partijen. In paragraaf B.3 presenteren we de partijen die specifiek in relatie tot de energie- en warmtetransitie een rol spelen.

B.2 Inventarisatie betrokken partijen

Om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de verschillende betrokkenen bij de energie- en warmtetransitie is gebruik gemaakt van het programma Duurzaam Hilversum 2016-2020 (inclusief de daarmee verbonden jaarplannen en -rapportages), aangevuld met informatie vanuit de interviews met ambtenaren en de stakeholdersanalyse van de gemeente. De betrokken partijen zijn onder te verdelen in drie categorieën:

- 1 overheden en uitvoeringsorganisaties;
- 2 private organisaties en maatschappelijke organisaties;
- 3 vertegenwoordigingen van inwoners en bewonersinitiatieven.

Overheden en uitvoeringsorganisaties

In het duurzaamheidsprogramma schrijft de gemeente dat samenwerking met de andere overheden in de regio onmisbaar is om de stap naar duurzaamheid te maken. Deze overheden zijn:

- Gemeenteraden/ Regionale Samenwerkingsagenda (RSA);
- Regiobestuur Gooi & Vechtstreek;
- Partners Bestuurlijk Overleg Energietransitie Gooi & Vechtstreek (BOEG);
- Waternet waterbedrijf;
- Provincie Noord-Holland;
- Metropoolregio Amsterdam;
- Servicepunt Duurzame Energie.

Een van de gezamenlijk doelstellingen – in het kader van de warmtetransitie – is om voort te bouwen op de wijkaanpak zoals in de Hilversumse Meent. Daarnaast zoekt de gemeente de samenwerking met de regio wanneer het gaat om energiebesparing, bijvoorbeeld door vanuit de regio het Duurzaam Bouwloket te financieren en gezamenlijk een Regionaal Energiedienstenbedrijf op te zetten.

Uit de stukken blijkt dat de regio ook van belang is voor de uitwisseling van kennis en kunde, gezamenlijk duurzaam inkopen en het opstellen van de regionale visie energietransitie (inmiddels bekend als de Regionale Energiestrategie). Ook wordt er budget vrijgemaakt voor de visie fossielvrij 2050 (inmiddels bekend als de Transitievisie Warmte) welke in samenhang met de regionale visie energietransitie moet worden opgesteld.

Daarnaast verbindt de gemeente de regionale energiestrategie in 2018 met spoor 4 (aardgasloze wijken en aardgasloze grote projecten) van het duurzaamheidsprogramma: ‘De transitie naar aardgasvrije wijken en het zoeken naar nieuwe – duurzame – bronnen is niet alleen een Hilversumse Opgave, maar vooral een regionale opgave’ (Jaarplan 2018). De overstap van aardgas naar duurzame energiebronnen wil de gemeente dus samen met de regiogemeenten voorbereiden.

In het kader van de RES en het opzetten van een regionaal energiedienstenbedrijf werkt de gemeente volgens de ambtelijke organisatie goed samen met de regio. Echter, bij de Transitievisie Warmte ligt dit volgens hen anders. Hierin loopt de gemeente Hilversum – naar eigen zeggen – voor op de regio. Andere regiogemeenten vliegen dit traject meer gezamenlijk aan. Hilversum heeft besloten om de visie een jaar eerder dan noodzakelijk vast te laten stellen,

terwijl er bestuurlijke afspraken lagen met de regio om dit in gezamenlijkheid op te pakken. De regiogemeenten waren niet te spreken over deze handelwijze van Hilversum en de wijze waarop daarover met hen is gecommuniceerd.

Private partijen en maatschappelijke organisaties

Naast andere overheden zijn er verschillende private partijen en maatschappelijke organisaties in de Hilversumse energie- en warmtetransitie waarmee de gemeente samenwerkt. De volgende partijen komen regelmatig aan bod in de stukken:

- Scholen;
- Media;
- Lokaal bedrijfsleven;
- Sportverenigingen;
- Duurzaam Bouwloket;
- (Maak je huis) Hoom;
- Energie Beheer Nederland;
- Netbeheerder Liander;
- Firan;
- Woningcorporatie De Alliantie;
- Woningcorporatie Dudok Wonen;
- Woningcorporatie Het Gooi en Omstreken;
- Stimuleringsfonds Volkshuisvesting (SVn);
- Smart Energy Cities.

De gemeente is met deze partijen op meerdere manieren bezig om de energie- en warmtetransitie in Hilversum vorm te geven. Zo zijn er Green Deals met de Media en het bedrijfsleven gesloten, ondersteunen Hoom en Duurzaam Bouwloket de lokale energiecoöperaties, is SVn verantwoordelijk voor de duurzaamheidslening en zijn Liander, de woningcorporaties en Firan betrokken bij lokale initiatieven voor aardgasvrije wijken.

De ambtelijke organisatie merkt bij de gesprekken de lokale woningcorporaties (De Alliantie, Dudok Wonen en Het Gooi en Omstreken), de netbeheerder (Liander) en de huurdersverenigingen aan als belangrijke partijen in de lokale energie- en warmtetransitie.

Vertegenwoordigingen van inwoners en bewonersinitiatieven

Een deel van de partijen die naar voren komen in de stukken en die door de ambtelijke organisatie wordt genoemd zijn (oorspronkelijk) bewonersinitiatieven. Inwoners kunnen zelf het initiatief nemen en aan de slag gaan met verduurzaming of meer specifiek projecten starten gericht op de warmtetransitie van gas naar alternatieve energiebronnen.

Wat is een bewonersinitiatief?

Een bewonersinitiatief is een organisatie van bewoners die een maatschappelijk doel nastreven. In dit geval bijvoorbeeld de verduurzaming van de gemeente Hilversum of het aardgasvrij maken van de wijk de Hilversumse Meent. Maar ook energiecoöperaties, bestaande uit leden, zijn in beginsel een bewonersinitiatief.

In de verschillende stukken van de gemeente staan inwonersinitiatieven of vertegenwoordigingen vermeld waarmee de gemeente samenwerkt en/of waaraan de gemeente ondersteuning biedt in het kader van de energietransitie. Dat zijn onder andere:

- Platform Hilversum100;

- Energiecoöperatie HilverZon;
- Energiecoöperatie Hilversumse Energie Transitie (HET);
- Stichting De Hilversumse Meent;
- Koplopers in de Meent (voorlopers in het verduurzamen van hun woning);
- Heikracht (richt zich binnen duurzaamheid hoofdzakelijk op energiebesparing);
- Hilversum Verbonden (breder dan warmtetransitie);
- Seinkracht (nu inactief);
- Stichting035 (opgeheven);
- Fairtrade Hilversum (gericht op duurzame handel);
- Vve's;
- Huurdersverenigingen.

De ambtelijke organisatie benoemt een aantal belangrijke lokale initiatieven bij de energie- en warmtetransitie. Dit zijn de lokale energiecoöperaties (HilverZon en HET), de Stichting Hilversumse Meent en Hilversum100.

B.3 Belangrijkste partijen in energie- en warmtetransitie

Gedurende de looptijd van het duurzaamheidsprogramma verdwijnen er partijen uit de jaarplannen- en rapportages (zoals Hoom) en komen er nieuwe partijen bij (zoals energiecoöperatie HET). De focus van het programma verschuift met de jaren bovendien meer naar de energie- en warmtetransitie. Wat zijn nu de belangrijkste partijen?

Op basis van de bestudeerde documenten, de stakeholdersanalyse, de actualiteit, relatie met de energie- en warmtetransitie en de gesprekken met de ambtelijke organisatie identificeren wij – naast de regio - de woningcorporaties De Alliantie, Dudok Wonen en Het Gooi en Omstreken en netbeheerder Liander als belangrijke private partijen in de Hilversumse energie- en warmtetransitie. Met deze partijen is de gemeente momenteel op meerdere manieren bezig om de energie- en warmtetransitie in Hilversum vorm te geven. Deze partijen zijn bijvoorbeeld betrokken bij de twee lokale bewonersinitiatieven gericht op het aardgasvrij maken van de wijk. Bovendien neemt Liander als beheerder van het energienetwerk in de gemeente een centrale positie in de warmtetransitie in.

De woningcorporaties bezitten samen circa 12.500 woningen in de gemeente Hilversum en zijn daarmee een belangrijke speler waar het gaat om het ontkoppelen van deze woningen van het gas. In het vervolg van dit rapport ligt de focus daarom op deze private partijen.

Private partijen	Type relatie	Mate van invloed
<i>Regionale rol</i>		
Netbeheerders / Liander	Toeleveranciers/uitvoerders	Meebepalen/ Meewerken
Woningcorporaties	Gebruikers/afnemers	Meedenken
<i>Lokale rol</i>		
Netbeheerders / Liander	-	-
Woningcorporaties	Beïnvloeders	-

Tabel 1 - Belangrijke private partijen en positie in de stakeholdersanalyse

Daarnaast constateren wij – op basis van de stukken, de gesprekken en de uitgevoerde stakeholdersanalyse – dat de initiatieven Hilversum100, energiecoöperatie HilverZon, energiecoöperatie HET en het project Meent Aardgasvrij (met de Stichting Hilversumse Meent en de Koplopers als partijen) als belangrijk worden beschouwd door de gemeente. De partijen komen veelvuldig aan bod in het beleid van de gemeente. In dit rapport spitsen we ons daarom toe op deze initiatieven.

Bewonersinitiatieven	Type relatie	Mate van invloed
Energiecoöperatie HilverZon	Toeleveranciers/uitvoerders én beïnvloeders	Meewerken
Energiecoöperatie HET	Toeleveranciers/uitvoerders én beïnvloeders	Meewerken
Platform Hilversum100	Beïnvloeders	Meewerken
Stichting Hilversumse Meent/Koplopers	Beïnvloeders én gebruikers/afnemers	Meewerken

Tabel 2 – Belangrijke initiatieven en positie in de stakeholdersanalyse

C Samenwerking in de praktijk

C.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat dieper in op de samenwerking met belangrijke private partijen bij de energie- en warmtetransitie in Hilversum: de drie woningcorporaties De Alliantie, Dudok Wonen en het Gooi en Omstreken en netbeheerder Liander. In dit hoofdstuk werken we de samenwerking met deze partijen verder uit. Hierbij beschouwen we de woningcorporaties als één partij, ook omdat zij samen prestatieafspraken maken met de gemeente. In dit hoofdstuk beschrijven we per partij hoe de gemeente naar de samenwerking en de rol van de betreffende partij kijkt, hoe de partijen hun eigen rol zien en welke verwachtingen deze partijen hebben van de gemeente.

C.2 Samenwerking met woningbouwcorporaties

Samenwerking en gemeentelijk perspectief op rolinvulling woningcorporaties in de praktijk

De rol van de woningcorporaties in relatie tot de energie- en warmtetransitie blijkt niet duidelijk uit het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Hilversum. De corporaties worden meerdere malen genoemd als samenwerkingspartner, maar krijgen geen heldere rol toebedeeld. In de jaarlijkse rapportages vermeldt de gemeente de gerealiseerde besparing in Kiloton CO² die de corporaties dat jaar behaald hebben. De corporaties zijn dus in ieder geval verantwoordelijk voor het verduurzamen van hun eigen bezit en op die manier bij te dragen aan de verduurzaming van Hilversum. Verder stelt de gemeente in het programma uit 2016 dat zij zich actiever zal richten op de corporaties om in overleg met hen ambitieuze en haalbare doelstellingen te formuleren tot aan 2020 en met een vooruitblik richting 2050. Dit doen de gemeente en de woningcorporaties met behulp van de prestatieafspraken.

Elke partij heeft binnen de prestatieafspraken een eigen rol en verantwoordelijkheid. In de afspraken staat beschreven dat dit kan als ‘leverancier, als schepper van randvoorwaarden, bewaker, aanjager of een combinatie van rollen’. Echter, deze rollen zijn vervolgens in de afspraken niet verdeeld. Wel blijkt uit de geformuleerde acties van de verschillende partijen een impliciete rolverdeling. Zo staan de corporaties aan de lat om de woningen energiezuinig te maken en ruimte te bieden aan initiatieven van huurders, bijvoorbeeld om zelf zonnepanelen te plaatsen. De gemeente biedt corporaties de mogelijkheid om gebruik te maken van dezelfde subsidies voor particulieren wanneer er sprake is van gespikkeld bezit⁵. Daarnaast zet de gemeente in op voorlichting en initiatieven gericht op energiebewust gedrag van huurders. Dit doet de gemeente via organisaties als de energicoöperaties en het Duurzaam Bouwloket en in samenwerking met de corporaties en huurders.

Uit de gevoerde gesprekken met de ambtelijke organisatie kan het beeld van de samenwerking verder worden ingevuld, bijvoorbeeld wanneer het gaat om de RES. De woningbouwcorporaties zijn hierin gesprekspartner van de gemeente en leveren ook input, ‘meedenkers’ dus. Naast de RES lopen er verschillende communicatieve lijnen tussen de corporaties en de gemeente, zowel op ambtelijk als bestuurlijk niveau. Zo is er dus contact over de prestatieafspraken, maar ook in relatie tot specifieke woningbouwprojecten.

Daarnaast is er een structureel tweemaandelijks overleg met de woningcorporaties (en andere partijen) over de energietransitie. Dit overleg is zowel op ambtelijk als bestuurlijk niveau.

In het kader van de Transitievisie Warmte is er een klankbordgroep waarbij de woningcorporaties volgens de gemeente participeren en input leveren. De woningcorporaties zijn daarnaast actief bij twee projecten in de gemeente; bij het haalbaarheidsonderzoek voor een warmtenet in Kerkelanden en bij de Proeftuin Aardgasvrije Wijken (PAW)-aanvraag in de Hilversumse Meent. In Kerkelanden is Dudok Wonen betrokken omdat zij veel bezit heeft in deze wijk. In de Hilversumse Meent zijn De Alliantie en Het Gooi en Omstreken betrokken bij het project. De ambtelijke organisatie

⁵ *Gespikkeld bezit wil zeggen dat woningen in appartementencomplexen of rijtjeswoningen deels in handen zijn van de woningcorporaties en deels zijn aangekocht door particulieren.*

geeft aan dat de corporaties het meest geïnteresseerd zijn in de financiering van de warmtetransitie ligt; welke mogelijkheden zijn er? In die zin proberen de corporaties volgens de gemeente te *leren* van het project. Enerzijds over de financiering, anderzijds over de uitvoering van een dergelijk project. Uit de gesprekken met de ambtelijke organisaties blijkt dat de woningcorporaties hun positie wel lastig vinden. Ze zitten immers met ‘hun’ bewoners in een werkgroep waardoor ze liever geen bedrijfsmatige of vertrouwelijke zaken in de werkgroep bespreken.

Eigen rolopvatting woningcorporaties in de praktijk

De drie corporaties zijn alle drie met duurzaamheid bezig, bijvoorbeeld door zelf visies op te stellen, de eigen bedrijfsvoering te verduurzamen, bij woningbouwprojecten of door energiecoaches aan te bieden bij hun huurders. De woningcorporaties zien voor zichzelf een belangrijke rol in de energie- en warmtetransitie. Dit is in het klimaatakkoord ook zo bepaald; de woningcorporaties staan aan de lat om hun vastgoed te verduurzamen. Dit betekent niet dat de corporaties zichzelf zien als koploper in de energietransitie en de warmtetransitie. Zij beschouwen zichzelf eerder als slimme volger en haken aan waar en wanneer nodig. Ze proberen te leren van andere corporaties en proberen hun huurders te betrekken bij het verduurzamen van hun vastgoed.

De corporaties zien voor zichzelf – en ook voor andere stakeholders zoals de netbeheerder en inwoners – een rol bij het opstellen van de Transitievisie Warmte. De gemeente is volgens de corporaties trekker van dit proces, maar dient dit wel in gezamenlijkheid met andere stakeholders te doen. Er moeten keuzes worden gemaakt voor de verschillende wijken en de gemeente Hilversum als geheel. Deze keuzes zijn vervolgens van invloed op de mogelijkheden van woningcorporaties in de warmtetransitie. Om die reden denken zij graag mee.

Verwachtingen woningcorporaties ten aanzien van de gemeente

De drie corporaties hebben vergelijkbare verwachtingen van de gemeente Hilversum.

Allereerst verwachten zij een goede onderlinge samenwerking en afstemming. Op dit moment ervaren de corporaties de samenwerking met de gemeente doorgaans als goed. Twee corporaties geven aan soms te worstelen met de verschillende ‘entiteiten’ binnen de gemeente. Ze geven aan dat het voorkomt dat hun duurzame plannen bij bestaande- en nieuwbouw – zoals zonnepanelen, voldoende gevelopeningen of kozijnen met ventilatieroosters – geblokkeerd of beperkt worden door de welstandscommissie. Dit verbaast hen aangezien zij de indruk hebben dat duurzaamheid hoog op de gemeentelijke agenda staat. Op dit punt hebben de corporaties behoefte aan één duidelijk standpunt, zodat zij weten waar ze aan toe zijn.

De twee corporaties hebben daarnaast de indruk dat het ambitieniveau ten aanzien van duurzaamheid verschilt tussen de verschillende afdelingen van de gemeente. Dit vinden de corporaties soms lastig. Ze ontvangen op die manier verschillende signalen. Dit speelt volgens hen ook bij andere gemeenten en is dus geen specifiek Hilversums probleem.

Volgens de woningcorporaties is het van belang dat de gemeente Hilversum samen met de woningcorporaties optrekt in de warmtetransitie. De gemeente heeft hier wel de regierol volgens de corporaties, zeker als het gaat om het organiseren van collectieve warmteopwekking in een wijk. De corporaties geven aan deze rol – op basis van de Woningwet – niet te mogen nemen. De verantwoordelijkheid en bevoegdheid van de corporaties strekt zich enkel uit tot het eigen vastgoedbezit in de wijk, waardoor corporaties niet kunnen sturen op overstijgende initiatieven zoals collectieve warmteopwekking. Hierdoor stellen de corporaties dus afhankelijk te zijn van de oplossingen die door de gemeente worden aangedragen. De corporaties denken wel graag mee, maar het is de gemeente die het voortouw moet nemen. Ook op regionaal niveau, want warmteoplossingen stoppen volgens de corporaties niet bij de gemeentegrens. De corporaties pleiten dus voor een goede regionale samenwerking tussen gemeenten. Enerzijds om samen tot warmteoplossingen te komen, anderzijds om dubbel werk qua afstemming te voorkomen.

C.3 Samenwerking met netbeheerder Liander

Samenwerking en gemeentelijk perspectief op rolinvulling Liander in de praktijk

Uit de stukken blijkt dat de gemeente Hilversum de monitoring van netbeheerder Liander gebruikt om grip te krijgen op het energie- en gasverbruik en de energieopwekking via zonnepanelen. Verder blijkt dat de gemeente een rol ziet voor Liander bij het opstellen van de Visie Fossilvrij 2050 (inmiddels omgedoopt tot Transitievisie Warmte) en de RES. Hierbij is Liander vooral omschreven als een partij die kennis meebrengt. Vanuit die hoedanigheid – en omdat Liander het energienetwerk beheert- is Liander ook aangehaakt bij de initiatieven in de wijken Kerkelanden en (met name) de Meent. De exacte rol van Liander bij de projecten blijkt niet duidelijk uit de stukken. Uit de wijkaanpak voor Meent Aardgasvrij blijkt dat de rol van Liander vooral die van kennispartner is.

De gemeente heeft Liander gevraagd om – samen met de woningcorporaties – in een klankbordgroep input te leveren op de Transitievisie Warmte die de gemeente momenteel opstelt. De netbeheerder wordt door de ambtelijke organisatie beschouwd als een belangrijke partij in de warmtetransitie. Het is een partij die – als beheerder van het netwerk – ook zelf met initiatieven kan komen. Omdat de gemeente niet over het energienetwerk gaat, maar wel verantwoordelijk is voor de veiligheid, vindt zij het lastig om haar rol ten opzichte van de netbeheerder te bepalen. Dit bleek bijvoorbeeld bij het project Meent Aardgasvrij. Liander gaf richting de gemeente aan dat het gasnet verouderd was. Hierdoor ontstond er urgentie om in de wijk aan de slag te gaan. Vanuit veiligheidsoverwegingen moest er immers tempo gemaakt worden en werd de wijk zodoende kansrijk geacht voor ontkoppeling van het gas. Dat het gasnet verouderd zou zijn leidde tot onrust onder wijkbewoners. De gemeente moest daarom de regie nemen om de rust te bewaren, ook al is zij niet verantwoordelijk voor het netwerk. Later bleek dat het gasnet alleen economisch afgeschreven was, maar dat het qua veiligheid nog jaren mee kan. Echter, toen had de gemeente het project al grotendeels naar zich toegetrokken.

Eigen rol opvatting in de praktijk Liander

De netbeheerder speelt – als beheerder van de gas- en elektra-infrastructuur in de ondergrond – een rol bij verschillende duurzaamheidsprojecten in de gemeente Hilversum, bijvoorbeeld bij de Hilversumse Meent. Hierbij levert de netbeheerder naar eigen zeggen vooral kennis. In het kader van de warmtetransitie zoekt de netbeheerder nog naar zijn rol. De transitie raakt direct zijn belangen. Momenteel heeft de netbeheerder naar eigen zeggen vooral een faciliterende rol, bijvoorbeeld door de gemeente te ondersteunen met kennis bij bijeenkomsten. Tegelijkertijd wil de netbeheerder meer een adviseursrol spelen, hiervoor zijn de capaciteiten in huis. De netbeheerder ziet voor zichzelf geen directe rol richting inwoners. Het motiveren en stimuleren van inwoners om van het gas af te gaan ligt volgens Liander echt bij de gemeente.

Verwachtingen Liander ten aanzien van de gemeente

De netbeheerder verwacht van de gemeente hoofdzakelijk een duidelijke visie aangaande de warmtetransitie: welke wijken worden wanneer aangepakt. Hierbij heeft de netbeheerder soms het gevoel dat de gemeente dit juist van hem verwacht. Verder verwacht de netbeheerder dat de gemeente hem betreft bij projecten, daarmee voorkom je teleurstelling achteraf. Tot slot verwacht Liander een betere samenwerking in de regio. De netbeheerder geeft aan dat Hilversum in het kader van de warmtetransitie haar eigen plan lijkt te trekken, terwijl de andere regiogemeenten samen optrekken. Dit betekent extra werk voor de netbeheerder in de afstemming met gemeenten.

Klankbordgroep in het kader van de Transitievisie Warmte

in de eerste helft van 2020 hebben twee klankbordsessies plaatsgevonden in het kader van de Transitievisie Warmte, waarin de gemeente samen met de drie woningcorporaties (De Alliantie, Het Gooi en Omstreken en Dudok Wonen) en Liander over de energietransitie in Hilversum sprak. Onderwerpen die in de klankbordsessies aan bod zijn gekomen, zijn de kenmerken van Hilversum, de duurzame doelen die Hilversum nastreeft en kansrijke gebieden om te starten met de transitie. In de tweede helft van 2020 is een aantal vervolgsessies gepland, met als doel toe te werken naar concrete plannen. Dit proces wordt begeleid door externe adviseurs.

C.4 Samenwerking met bewonersinitiatieven

In deze paragraaf gaan we in op de belangrijkste lokale (bewoners)initiatieven die een rol spelen bij de energie- en warmtetransitie. Dit zijn Hilversum100, Meent Aardgasvrij en de twee energiecoöperaties HilverZon en HET.

HilverZon

HilverZon is een duurzame energiecoöperatie, ontstaan als bewonersinitiatief met steun van de gemeente. HilverZon komt voort uit een initiatief op wijk- en buurtniveau, maar de coöperatie zet inmiddels breder in. Ook bedrijven, maatschappelijke organisaties en inwoners kunnen deelnemen. HilverZon streeft een volledig energieneutraal Hilversum na in 2030 door middel van energie besparen, duurzaam opwekken en groene energie inkopen. Dit doet de coöperatie onder andere door te voorzien in collectieve zonnepanelen en energiecoaches – die de inwoners informeren over energiebesparing - in te zetten.

Samenwerking en gemeentelijk perspectief op rolinvulling HilverZon in de praktijk

De gemeente heeft met HilverZon een Green Deal gesloten. Uit het duurzaamheidsprogramma blijkt dat de gemeente Hilversum de bijdrage van HilverZon van belang acht voor het behalen van de gemeentelijke beleidsdoelstellingen. Enerzijds door het realiseren van collectieve zonnedaken voor inwoners en anderzijds door inwoners en organisaties te betrekken bij, en te informeren over, de energie- en warmtetransitie, het faciliteren van inwoners bij het terugdringen en het verduurzamen van hun energieverbruik en het ontzorgen van organisaties bij de realisatie van zonne-energieprojecten. De coöperatie komt in de documenten van de gemeente regelmatig voor en krijgt hierin verschillende rollen toebedeeld: uitvoeren (van duurzame energieopwekking), bewust maken, informeren en motiveren van inwoners. HilverZon ontving tot aan 2019 een subsidie van circa €150.000 per jaar van de gemeente Hilversum. In 2019 ontving de coöperatie €86.000 en in 2020 €132.000.

De gesprekken met de ambtelijke organisatie bevestigen dit perspectief. Zij zien HilverZon als een waardevolle partij voor het betrekken en informeren van inwoners. Via de energiecoöperaties haalt de gemeente ook op wat er leeft onder de inwoners. Verder geeft de ambtelijke organisatie aan dat HilverZon input levert bij de RES. Tegelijkertijd worstelt de ambtelijke organisatie soms met de huidige manier van samenwerken met coöperaties. Dit heeft te maken met de subsidierelatie, twijfel over ingezette activiteiten van de coöperaties, de vraag of de coöperaties nog wel bewonersinitiatieven zijn en de vraag in hoeverre de coöperaties inwoners vertegenwoordigen. Het kader op pagina 43 gaat dieper in op de samenwerking tussen de gemeente en de coöperaties.

Eigen rol opvatting HilverZon in de praktijk

HilverZon ziet voor zichzelf een rol in het stimuleren en versnellen van de verduurzaming van Hilversum, bijvoorbeeld door Hilversummers bewust te maken van de noodzaak om te verduurzamen. In de opstartfase heeft het initiatief om hulp en ondersteuning gevraagd bij de gemeente. De gemeente stemde hiermee in aangezien zij een middel zocht om inwoners te bereiken en hen te motiveren om te verduurzamen. De gemeente verwacht van HilverZon - volgens de energiecoöperatie – dat zij bewoners betrekken bij de energie- en warmtetransitie. Dit omdat HilverZon bij de inwoners achter de deur kan komen. De gemeente heeft die mogelijkheid niet. De samenwerking met de gemeente heeft geleid tot een Green Deal. Verder geeft HilverZon aan dat zij meedenkt bij de concept-RES NHZ in Hilversum en de RRE (Regeling Reductie Energiegebruik).

Uit het gesprek met HilverZon blijkt verder dat de energiecoöperatie een grotere rol op zich wil nemen. Echter, de organisatie heeft de indruk dat zij steeds minder invloed heeft op het beleid van de gemeente en minder in de gelegenheid wordt gesteld om mee te praten. Acties of plannen van de gemeente Hilversum gaan voor het gevoel soms langs de coöperatie heen. Hierdoor voelt zij zich gepasseerd. Het inhuren van een bureau uit Amsterdam dat adviseert over de verduurzaming van monumenten, wordt in dit verband als voorbeeld genoemd. Hoewel dit bureau door de regio is ingehuurd in het kader van een provinciale subsidie 'regionaal energie besparingsprogramma woningen', voelde HilverZon zich gepasseerd omdat ze naar eigen zeggen ook over deze kennis beschikken. De energiecoöperatie

ervaart het als een gemiste kans dat de gemeente in zo'n geval geen gebruik maakt van lokale partijen, zoals HilverZon en HET. Over het algemeen heeft HilverZon de indruk dat de gemeente veel taken uitbesteedt aan commerciële bureaus op het gebied van duurzaamheid. Volgens HilverZon komt dit doordat de gemeente relatief weinig ambtelijke capaciteit heeft. Dit is door de coöperatie aangekaart bij de vorige wethouder.

Dat de gemeente momenteel nauwelijks gebruik maakt van lokale kennis ervaart de coöperatie als jammer. Te meer omdat de gemeente aangeeft HilverZon als een volwaardig gesprekspartner te zien. Echter, dat ziet HilverZon te weinig terug. Het gevolg is dat HilverZon zich niet voldoende serieus genomen voelt.

Verwachtingen HilverZon ten aanzien van de gemeente

HilverZon hoopt op – en verwacht – een meer actieve rol van de gemeente. De gemeente besteedt steeds meer aandacht aan de energie- en warmtetransitie en de energiecoöperatie verwacht dat de gemeente HilverZon (en andere samenwerkingspartners) hierbij beter aanhaakt en een grotere rol geeft. Daarnaast verwacht HilverZon een duidelijkere langetermijnvisie van de gemeente met concrete stappen. HilverZon heeft de indruk dat de gemeente nu vooral plannen maakt en overleg voert, maar weinig concreets uitvoert. Tot slot ervaart de coöperatie veel administratieve hinder van de strenge controle in het kader van de subsidieverstrekking. Het kost HilverZon veel tijd en geld om te voorzien in de gevraagde verklaringen en verantwoordingsdocumenten.

Ten aanzien van de eigen rol verwacht HilverZon duidelijkheid van de gemeente. Welke verwachting heeft de gemeenten van de energiecoöperaties? De relatie is volgens HilverZon de laatste jaren onduidelijker geworden en daardoor verslechterd. Zo is het contact met de gemeente minder dan voorheen. De energiecoöperatie heeft de indruk dat de gemeente vooral bezig is om haar eigen rol te definiëren.

HilverZon vraagt zich weleens af of zij nog een bewonersinitiatief is. Naar eigen zeggen ondersteunt en stuurt de coöperatie zes initiatieven (de collectieve zonnedaken) aan en voert zij daarnaast opdrachten uit voor de gemeente. De subsidierelatie kost HilverZon veel tijd en energie qua administratie en verantwoording. Vanuit de gemeente heeft HilverZon begrepen dat de onderlinge samenwerking naar co-creatie, een partnership, toe gaat. Daar merkt de coöperatie vooralsnog weinig van. Volgens HilverZon voelt het nu vooral als 'u vraagt, wij draaien'.

De Hilversumse Energie Transitie (HET)

HET is eveneens een energiecoöperatie en heeft als kernthema's elektrisch autodelen, zakelijk zon (het voorzien van bedrijven van zonnepanelen), de ontwikkeling naar aardgasvrije woningen door 'ontzorging' van bewoners en het verkennen van lokale alternatieve warmteopwekking. Bij de organisatie zijn medewerkers in dienst. De energiecoöperatie is ontstaan als initiatief vanuit de Hilversumse samenleving en tevens een afsplitsing van HilverZon.

Samenwerking en gemeentelijk perspectief op rolinvulling HET in de praktijk

De gemeente heeft met HET een Green Deal gesloten over duurzame mobiliteit. Hierdoor ontving HET sinds 2018 tot aan maart 2020 €75.146 subsidie van de gemeente voor 'HET rijdt op zon', en het voorlichten van inwoners. Daarnaast heeft HET een subsidie van €100.000 voor 2019 en 2020 vanuit de provincie Noord-Holland ontvangen. Deze subsidie is bedoeld om een innovatieve financieringsvorm voor het aardgasvrij-klaarmaken van woningen te ontwikkelen.

Hoewel er sprake lijkt van enige overlap tussen de focus van HET en HilverZon, richt HET zich – volgens de gemeente – op een andere doelgroep. Zo ligt de focus van HET meer op het bedrijfsleven, Vve's en inwoners die specifiek geïnteresseerd zijn in elektrisch rijden.

Net als HilverZon denkt HET volgens de gemeente ook mee bij de RES en is de coöperatie ook van belang om inwoners te informeren en om informatie bij hen op te halen. Wat dat betreft is de beoogde rol vergelijkbaar met HilverZon.

De gemeente beschouwt HET als een erg ambitieuze partij, maar die zich nog wel afhankelijk van de gemeente opstelt bij tegenslagen. Een recent voorbeeld hiervan is het gegeven dat inwoners minder gebruik maken van de elektrische auto's van HET, waardoor zij te kampen heeft met een tekort. Volgens de gemeente vraagt HET dan de gemeente om dit tekort aan te vullen. Ook voor HET geldt, dat de ambtelijke organisatie weleens worstelt met de samenwerking (zie hiervoor het kader op pagina 43).

Eigen rol opvatting HET in de praktijk

De energiecoöperatie ziet voor zichzelf meerdere rollen in de verduurzaming van Hilversum én in de warmtetransitie. Wanneer het gaat om aanleggen van zonnepanelen op daken van bedrijven ziet de coöperatie voor zichzelf een ondersteunende, begeleidende en uitvoerende rol. Hiervoor is het volgens de coöperatie wel nodig dat de gemeente beleid maakt, faciliteert en handhaaft. In de warmtetransitie is HET betrokken bij het warmtenetproject in Kerkelanden. Hier neemt de coöperatie een voortrekkersrol.

HET neemt naar eigen zeggen initiatief en maakt plannen, maar moet die vervolgens 'verkopen' bij de gemeente. Net als HilverZon participeert de coöperatie bij de RES en denkt zij mee bij de RRE (Regeling Reductie Energiegebruik). In het kader van de RES wil HET – samen met andere partijen – een grotere rol nemen om te gemeente te ontlasten. Echter, de gemeente lijkt hier volgens de gesproken betrokkene niet voor open te staan.

HET wil graag met de gemeente naar een andere samenwerkingsvorm toe. De coöperatie wil af van de subsidiestatus en niet afhankelijk zijn van de gemeente. Liever gaat de coöperatie een opdrachtgever-opdrachtnemer samenwerking aan waarbij HET afgerekend wordt op resultaat.

Verwachtingen HET ten aanzien van de gemeente

Volgens HET worstelt de gemeente met haar rol richting de energiecoöperatie. Dit komt volgens hem omdat HET de tweede energiecoöperatie is. De gemeente vindt het volgens HET moeilijk om met twee energiecoöperaties om te gaan. Daarnaast ervaart HET verschillende signalen binnen het gemeentehuis. De samenwerking en medewerking verschilt volgens de coöperatie per ambtenaar. Duidelijkheid vanuit de gemeente is daarom wenselijk. Vooral over de samenwerking en rolverdeling tussen HET en de gemeente, maar ook over de rol die de gemeente voor haar inwoners ziet in de energie- en warmtetransitie. Daarnaast heeft HET behoefte aan een gezamenlijk 'scenario' waar de samenleving naar toe kan werken: een meerjarig plan met concrete doelen, ook voor de korte termijn. De gemeente kan hier de kaders voor stellen zodat de samenleving daar vervolgens invulling aan kan geven.

Veranderende samenwerking energiecoöperaties

Beide energiecoöperaties zijn oorspronkelijk gestart als bewonersinitiatief. Het is de vraag in hoeverre zij nog een bewonersinitiatief zijn, of dat zij deze status inmiddels zijn ontgroeid. Hierover bestaat ook binnen de gemeente Hilversum discussie. Dit zit hem met name in de subsidiëring en de taakopvatting van de energiecoöperaties (dit geldt in sterkere mate voor HilverZon). Uit de gesprekken blijkt dat de subsidies niet gepaard gaan met heldere afspraken over hetgeen de coöperaties 'leveren'. Doordat de verwachtingen vanuit de gemeente niet helder zijn geformuleerd is het vervolgens lastig om op resultaat te sturen en te controleren. Zo overlapt volgens de ambtelijke organisatie op dit moment een deel van het aanbod van de coöperaties met dat van andere partijen in de regio. Dat is niet efficiënt en dus zonde van de energie. Een voorbeeld hiervan is de inzet van HET op VvE's, terwijl er volgens de gemeente al een goed lopend regionaal project voor VvE's is. De gemeente ziet dan liever dat HET sterker inzet op de elektrische deelauto's. Een ander voorbeeld waarbij de gemeente zich niet kan vinden in de inzet van de energiecoöperaties, is de ambitie om 'krachtgroepen' (bewonersinitiatieven⁶) op te zetten in meerdere wijken. Deze ambitie kost in de ogen van de gemeente (te)veel tijd en energie. De gemeente ziet liever dat de coöperaties inzetten op activiteiten waar al de vaart

⁶ <https://www.hilverzon.nu/start-je-eigen-krachtgroep-met-je-buren-hilverzon-helpt-met-startpakket/>

in zit of die echt versterkt moeten worden. Volgens de ambtelijke organisatie wordt hun kritiek hierop door de coöperaties ervaren als een aanval, maar is dat niet zo bedoeld.

Verder zijn er geluiden uit de ambtelijke organisatie dat de coöperaties in de huidige samenwerkingsvorm zich soms te afhankelijk opstellen van de gemeente, bijvoorbeeld wanneer het gaat om het aanvullen van tekorten. Tot slot stelt de gemeente dat het lastig inschatten is wie de energiecoöperaties allemaal vertegenwoordigen; ze bereiken slechts een deel van de Hilversummers.

Echter, de coöperaties zijn volgens de gemeente wel van toegevoegde waarde, en de samenwerking is ook waardevol omdat de coöperaties taken kunnen uitvoeren en initiëren waar de gemeente dat niet kan. Om die reden wil de gemeente naar een andere vorm van samenwerking, meer als opdrachtgever en opdrachtnemer. Een meer zakelijke samenwerking dus, waarbij het makkelijker is om afspraken te maken en hierop te controleren. De gemeente is met een extern begeleider een traject gestart om hier vorm aan te geven.

Hilversum100

Hilversum100 is als het Energieplatform Hilversum gestart door de gemeente, maar inmiddels zijn er vooral bewoners en lokale ondernemers in actief. De organisatie is door de gemeente opgericht om duurzaamheid te stimuleren, ‘innovatieve denkkraft’ in de stad te bundelen en concrete Green Deals te sluiten. Tegenwoordig is het een netwerk van Hilversummers die werk maken van de energietransitie, daarom scharen wij dit onder een (bewoners)initiatief. Het is een groeiende groep van ondernemers, bewoners, bedrijven, scholen, sportverenigingen en andere organisaties die zich samen met de gemeente Hilversum inzetten om Hilversum naar eigen zeggen groener, gezonder en duurzamer te maken.

Samenwerking en gemeentelijk perspectief op rolinvulling Hilversum100 in de praktijk

De gemeente Hilversum heeft in 2017 het initiatief genomen bedrijven, organisaties en initiatieven uit te nodigen voor Hilversum100. De gemeente omschrijft Hilversum100 als een verbindende partij die initiatieven van bewoners en ondernemers (financieel en met kennis) ondersteunt en met elkaar verbindt. De gemeente beschouwt Hilversum100 daarnaast als een partij die actieve participatie in de samenleving aanjaagt en kan versnellen, bijvoorbeeld door – in opdracht van de gemeente – stadsbrede gesprekken over de energietransitie te organiseren en door het organiseren van challenges. Met zo’n challenge haalt Hilversum100 duurzame ideeën op uit de samenleving. De Hilversummers met de beste ideeën ontvangen een bedrag om hun idee tot uitvoering te brengen. In de gesprekken met de ambtelijke organisatie worden de rollen van Hilversum100 bevestigd. Sinds 2016 ontvangt de organisatie – eerst nog onder de naam Energieplatform Hilversum – jaarlijks €100.000 voor innovatie en stimulering. In 2018 ontving Hilversum100 daarnaast een subsidie van €75.000 voor de challenges. In 2019 ontving de organisatie €80.000 extra subsidie voor de challenges en stadsgesprekken.

Eigen rolopvatting Hilversum100 in de praktijk

Hilversum100 ziet zichzelf vooral als een organisatie die andere partijen verbindt en het netwerk onderhoudt. Mensen van andere initiatieven – zoals de energiecoöperaties - zijn bijvoorbeeld aangesloten bij Hilversum100. De organisatie probeert nu vooral ondernemers beter aan te haken bij verduurzaming.

Hilversum100 is naar eigen zeggen een verlengstuk van de gemeente. Echter, hier wil de organisatie los van komen en de gemeente steunt dit voornemen. Momenteel onderzoekt Hilversum100 hoe zij meer eigenaarschap kan krijgen als organisatie. Daarnaast wil de organisatie een grotere rol van betekenis spelen, meer mensen betrekken en op meer thema’s actief zijn.

Verwachtingen Hilversum100 ten aanzien van de gemeente

De gemeente faciliteert Hilversum100 met subsidies. Dit zou volgens Hilversum100 meer samenwerken moeten worden. Het moet niet zo zijn dat de gemeente alleen maar betaalt en dat andere partijen uitvoeren. De gemeente moet volgens de organisatie zelf actiever aan tafel zitten, ook ambtenaren buiten het duurzaamheidsprogramma.

Hilversum100 heeft de wens dat bij al hun themawerkgroepen gemeenteambtenaren aanhaken, bijvoorbeeld bij ‘smart waste’. Hier kan de gemeente veel kennis toevoegen volgens Hilversum100. Verder kan de gemeente helpen bij het vergroten van de bekendheid van Hilversum100.

Meent Aardgasvrij

Inwoners(organisaties) vormen een belangrijke groep in de energie- en warmtetransitie. Met name bij de warmtetransitie gaat het immers om de woningen van Hilversummers. In de gemeente Hilversum lopen er momenteel twee bewonersinitiatieven gericht op het aardgasvrij maken van de wijk:

Kerkelanden. In de wijk Kerkelanden wordt momenteel onderzoek gedaan naar de haalbaarheid van een warmtenet. Hierbij zijn partijen als HET, Firan, Waternet, Liander en de woningcorporaties aangehaakt. De gemeente subsidieert het onderzoek. Uit de gesprekken met de gemeente blijkt dat de gemeente hier een afwachterende en faciliterende rol inneemt.

De Meent. De stichting Hilversumse Meent is actief op verschillende terreinen in de wijk, bijvoorbeeld duurzaamheid, welzijn en woningbouw. Rond 2014 lag de focus van de stichting volgens een aantal bewoners te veel op welzijn. Om die reden richtten deze bewoners het initiatief Meentkracht op, wat zich meer focuste op het fysieke domein en duurzaamheid. Vanuit de regionale aanpak Energiebesparen Gooi en Vechtstreek, gestart in 2013, heeft de gemeente samen met Meentkracht meerdere avonden in de Hilversumse Meent over energiebesparing gehouden. Deze wijkbijeenkomsten waren gericht op isolatie en zonnepanelen. Zo is de samenwerking m.b.t. energie tussen de gemeenten en de Hilversumse Meent begonnen.

Uiteindelijk heeft Meentkracht ervoor gepleit om de ambitie Meent Aardgasvrij op de wijkagenda van de stichting Hilversumse Meent te zetten. Met de wijkagenda stuurt de stichting de activiteiten in de wijk. In 2017 kwamen verschillende initiatieven/aanleidingen uit De Meent samen waardoor er intensieve samenwerking in de wijk kon ontstaan:

1. Wijkagenda van de bewoners-stichting Hilversumse Meent (SHM);
2. Toenmalig inwonersinitiatief Meentkracht, die initiatieven voor verduurzaming en aardgasvrij maken van woningen ontwikkelde;
3. De opdracht van de raad om vooruitlopend op wetgeving alvast met aardgasvrij wonen te starten (motie M17/19 Hilversum Gasloos uit april 2017, waarin het college onder andere wordt gevraagd “al in 2017 de eerste stappen te nemen voor de realisatie van gasloze wijken”. Hoewel niet concreet om een pilot werd gevraagd, gaf deze motie wel het mandaat te starten met de pilot Hilversumse Meent Aardgasvrij);
4. Het aanbod vanuit Smart Energy Cities om een Hilversumse wijk te begeleiden;
5. Netbeheerder Liander gaf aan dat het gasnet in deze wijk “verouderd” is, maar nog niet direct vervangen hoeft te worden. Het gasnet is economische afgeschreven, waardoor Liander voor de keuze staat om het gasnet te vervangen of niet.

Om de plannen voor de Meent Aardgasvrij verder uit te werken is er een werkgroep gevormd. In een werkgroep werken de gemeente Hilversum, inwonersorganisatie Stichting de Hilversumse Meent, Meentkracht, Liander, woningcorporatie Het Gooi en Omstreken en woningcorporatie De Alliantie aan een wijkaanpak en een strategie om de wijk de Hilversumse Meent los te koppelen van aardgas en als voorbeeld te dienen voor andere wijken.

Toen de gemeente in 2018 Meent Aardgasvrij niet voordroeg bij de eerste PAW-ronde, heeft Meentkracht zichzelf opgeheven. Het tempo lag volgens Meentkracht niet hoog genoeg. De gemeente wilde juist ruimer de tijd nemen om een aanvraag voor te bereiden. Sindsdien zit stichting Hilversumse Meent als enige bewonersorganisatie in de werkgroep.

De werkgroep heeft in 2018 een wijkaanpak opgesteld om de Meent aardgasvrij te maken. Deze aanpak is bedoeld als houvast bij het traject en beschrijft de technische uitdagingen en de verschillende processtappen. Daarnaast biedt het plan inzicht in de verschillende doelgroepen in de wijk en hoe de werkgroep die wil betrekken. Zo speelden de

woningcorporaties een rol om hun huurders tijdig te informeren, kregen inwoners toegang tot het Duurzaam Bouwloket, kwam er een website met informatie en werd er een communicatieplan opgesteld. De stichting Hilversumse Meent richt zich met name op het vertegenwoordigen van de inwoners. Het traject in de wijk Hilversumse Meent heeft geleid tot een PAW-aanvraag begin 2020. Deze aanvraag is eind oktober toegekend.

Samenwerking en gemeentelijk perspectief op rolinvulling Hilversumse Meent in de praktijk

In de werkgroep heeft de gemeente volgens ambtelijk betrokkenen in eerste instantie getracht een regisserende rol te nemen. Vanuit de wijkinwoners kwamen er wisselende reacties op het plan om de wijk aardgasvrij te maken. Hierdoor moest de gemeente handelen en de rust bewaren. De gemeente was daardoor – zeker bij de start – zoekende in haar rol. Ze was deels regisseur, maar ook deels uitvoerder. In eerste instantie had een externe partij – Smart Energy Cities (SEC) – de leiding genomen in het traject. De aanpak volgt twee sporen: sociaal-maatschappelijk (betrekken van inwoners) en technisch (hoe maak je een wijk aardgasvrij). De gemeente wilde van SEC leren over beide sporen. Langzaam heeft de gemeente naar eigen zeggen steeds meer de rol van SEC overgenomen. SEC is nu nog alleen strategisch adviseur. De gemeente heeft volgens de ambtelijke organisatie steeds meer zelfvertrouwen gekregen, vooral op technisch vlak. Hierdoor doet zij de uitvoerende taken zoveel mogelijk zelf.

De gemeente had het momentum vast moeten houden en moeten doorpakken met de koplopers. Daar hebben ze steken laten vallen. Als de gemeente had volgehouden was er meer gelukt, nu ontstaat er twijfel.”

Quote koploper

De rol van de gemeente heeft zich bij dit project dus door de jaren heen ontwikkeld. Van regisseur naar uitvoerder. Dit komt volgens ambtelijk betrokkenen ook door de onderlinge verhoudingen tussen gemeente en de bewonersorganisatie. Ambtenaren krijgen betaald voor hun werk en nemen daarom – naar eigen zeggen – toch eerder het voortouw. De rol van de bewoners uit zich volgens de gemeente op een aantal manieren. Allereerst zijn er inwoners – via de stichting Hilversumse Meent – aangesloten bij de werkgroep. Zij denken dus mee over de aanpak in de wijk en dragen bij aan de communicatie richting de wijk. Vervolgens zijn er de koplopers die praktijkervaring opdoen en daarmee een rol als ambassadeur spelen.

Echter, op basis van de gesprekken met de gemeente, de stichting en een koploper blijkt dat de ambassadeursrol van de koplopers nauwelijks wordt ingevuld. Dit omdat de koplopers vooralsnog weinig stappen nemen om daadwerkelijk te verduurzamen. Het is voor de gemeente niet duidelijk waarom dit nog niet gebeurt. Een koploper geeft in een gesprek aan dat het proces tot stilstand is gekomen vanwege een gebrek aan begeleiding vanuit de gemeente. De koplopers werden in 2019 door een externe adviseur begeleid bij het verduurzamen, maar deze begeleiding is inmiddels door de gemeente stopgezet. Hierdoor is het momentum om echt duurzame maatregelen te treffen verloren gegaan.

Niet alleen de stichting Hilversumse Meent, maar ook de gemeente speelt een rol in de communicatie richting de wijkinwoners. Allereerst zijn de inwoners door de gemeente geïnformeerd over het voornemen om de wijk aardgasvrij te maken. Daarnaast zijn de wijkinwoners – op door de gemeente georganiseerde avonden - geïnformeerd over het isoleren en het financieren van een verbouwing. Volgens een ambtelijk betrokkene is de gemeente hier wel een beetje op teruggekomen; er bleek weinig interesse bij wijkbewoners.

De ontwikkelde aanpak in de Meent dient volgens de gemeente als (procesmatige) blauwdruk voor andere wijken in Hilversum, maar de uiteindelijke invulling zal volgens de ambtelijke organisatie per wijk verschillen. Deels vanwege andere technische mogelijkheden, maar ook vanwege sociaaleconomische verschillen. Dankzij het project in de Meent heeft de gemeente naar eigen zeggen veel geleerd over wat er allemaal komt kijken bij het aardgasvrij maken van een wijk. De gemeente Hilversum ziet het project Meent Aardgasvrij, de stichting de Hilversumse Meent en de Koplopers dan ook als voorbeelden en als voortrekkers. Er is kennis opgedaan die straks breder inzetbaar is.

Eigen rol opvatting stichting Hilversumse Meent in de praktijk

In de werkgroep werkt de stichting naar eigen zeggen goed samen met de andere partijen. Wel zou de stichting ook aan tafel willen zitten bij andere zaken, bijvoorbeeld wanneer het gaat over de woningbouwprogrammering in de wijk. Hier ziet de stichting een meer overkoepelende rol voor zichzelf (helikopterview). De stichting wordt sporadisch wel gevraagd om mee te denken bij het beleid, maar wil hier best een grotere rol in spelen.

De stichting probeert alle bewoners in de wijk te vertegenwoordigen, bijvoorbeeld via bijeenkomsten en de klankbordgroep. Het voornemen van de werkgroep was om in de klankbordgroep vertegenwoordigers uit elke straat te hebben, maar dit is helaas niet gelukt volgens de stichting. De klankbordgroep wordt bijeen geroepen om voorstellen en ideeën te toetsen en wanneer inspraak wenselijk is. Op die manier kunnen bewoners een stem krijgen. Uiteindelijk wil de stichting als onderdeel van de werkgroep in het kader van de PAW-aanvraag per blok of straat in gesprek komen met betrokken bewoners, zowel met woningeigenaren als met huurders. Deze gesprekken worden geïnitieerd vanuit de werkgroep en is dus niet alleen een taak voor de stichting.

Via de werkgroep heeft de stichting invloed gehad op de inhoud van de PAW-aanvraag. Echter, de stichting had geen invloed bij het uiteindelijke indienen ervan. Om de PAW-aanvraag te kunnen doen diende de raad een besluit te nemen om – in het geval dat de aanvraag wordt toegekend – ambtelijke capaciteit vrij te maken. De werkgroep, en dus ook de stichting, had geen invloed op dit raadsvoorstel.

Verwachtingen stichting Hilversumse Meent ten aanzien van de gemeente

De stichting verwacht een aantal zaken van de gemeente ten aanzien van Meent Aardgasvrij. Allereerst verlangt – of eigenlijk hoopt – de stichting op meer tempo vanuit de gemeente. Los van (het slagen van) de aanvraag kunnen er volgens de stichting verdere stappen gezet worden om de wijk aardgasvrij te maken. Daarnaast moet de gemeente volgens de stichting een plan klaar hebben, zowel bij toekenning als afwijzing van de aanvraag⁷. Het is volgens de stichting van belang dat de gemeente snel schakelt wanneer er duidelijkheid is. De stichting is van mening dat snel handelen vereist is, omdat anders het gecreëerde momentum verloren gaat. Er zijn de afgelopen jaren immers al veel stappen gezet in de wijk om mensen te betrekken en enthousiast te krijgen.

Daarnaast wenst de stichting dat de gemeente het thema duurzaamheid meer aansprekend maakt voor bewoners. Er moet volgens de stichting een duidelijk communicatief verhaal komen voor bewoners vanuit de gemeente. Dat is nu nog niet voldoende het geval, maar wel wenselijk. De stichting heeft de indruk dat gemeenteraadsleden en collegeleden soms openlijk twijfelen aan bepaalde duurzame maatregelen, bijvoorbeeld aardgasvrij. Dat zorgt voor verwarring bij bewoners, zij vragen zich bijvoorbeeld af of hun huizen wel geschikt zijn voor deze maatregel. De gemeente moet hier dus volgens de stichting duidelijkheid creëren met heldere communicatie. Verder heeft de stichting behoefte aan stabiliteit binnen de gemeente. Ambtelijke en bestuurlijke wisselingen werken vertragend en verstoren relatieopbouw.

⁷ De aanvraag is op 26 oktober 2020 toegekend door BZK

D Verwachtingen inwoners van gemeente

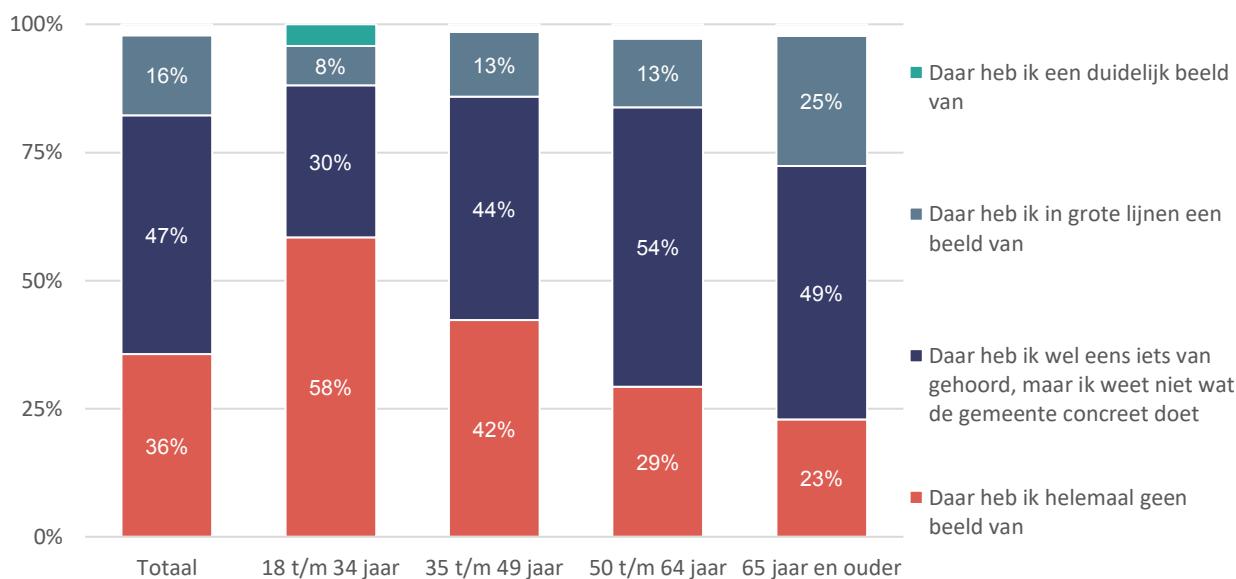
D.1 Inleiding

De verwachtingen van inwoners ten aanzien van de gemeente, waar het gaat om duurzaamheid en meer specifiek de warmtetransitie, is onderzocht aan de hand van een enquête. Deze enquête is afgenomen onder het Hilversumse burgerpanel⁸. Aanvullend is een aantal telefonische interviews gevoerd met inwoners die een duurzaamheidsinitiatief zijn gestart of hierover nadenken. Na de inleiding gaan we in op de bekendheid van het duurzaamheidsbeleid en de verwachtingen die inwoners hebben van de gemeente bij verduurzaming en de warmtetransitie. Vervolgens is er aandacht voor de betrokkenheid van Hilversummers hierbij en de vraag in hoeverre inwoners zichzelf verantwoordelijk voelen.

D.2 Bekendheid van het duurzaamheidsbeleid

Iets minder dan een op de vijf (18%) inwoners zegt in grote lijnen een beeld of een duidelijk beeld te hebben van de duurzame beleidsdoelen van de gemeente Hilversum. Bijna zes op de tien (58%) Hilversummers tot 35 jaar zeggen helemaal geen beeld te hebben. Uit Figuur 3 blijkt dat naar mate de inwoners ouder zijn, het beeld van de beleidsdoelen verbetert. Van de inwoners van 65 jaar en ouder heeft een kwart (27%) in grote lijnen tot een duidelijk beeld van het duurzaamheidsbeleid.

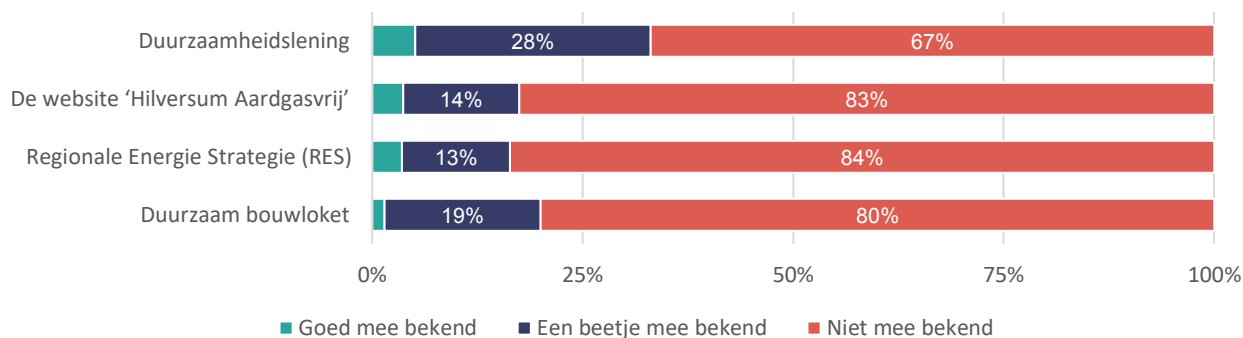
Figuur 3 - In welke mate heeft u een beeld van de beleidsdoelen van de gemeente Hilversum op het gebied van duurzaamheid?



Vervolgens hebben we een aantal concrete instrumenten (duurzaamheidslening, Duurzaam Bouwloket), uitingen (website) en lopende projecten (RES) voorgelegd (Figuur 4). Een ruime meerderheid is niet bekend met de vier voorgelegde zaken. Een derde (33%) van de inwoners is tenminste een beetje bekend met de duurzaamheidslening en een op de vijf (20%) is tenminste een beetje bekend met het Duurzaam Bouwloket.

⁸ Dit zijn inwoners van de gemeente Hilversum die zich hebben aangemeld voor deelname aan online onderzoeken van de gemeente. Het panel bestaat uit 1.884 panelleden. De panelleden zijn via e-mail uitgenodigd om deel te nemen aan dit onderzoek. Er is één herinneringsmail gestuurd.

Figuur 4 - Kunt u aangeven met welke van de volgende zaken u bekend bent?



D.3 Verwachtingen over de rol van de gemeente bij verduurzaming

Zoals beschreven in hoofdstuk A.5 kan de gemeente ten aanzien van het duurzaamheidsbeleid een aantal rollen aannemen. Te denken valt aan een ondersteunende, aanjagende, faciliterende, regisserende, kaderstellende of inspirerende rol. Daar tegenover staat dat inwoners waarschijnlijk bepaalde verwachtingen hebben van de rol(len) die de gemeente aanneemt. Om deze verwachtingen in beeld te krijgen zijn verschillende rollen – die de gemeente kan aannemen richting inwoners – voorgelegd aan het panel (Figuur 5).

Figuur 5 - Wat verwacht u vooral van de gemeente op het gebied van duurzaamheid? Dat de gemeente...



Inspireren en informeren

Op de vraag wat men van de gemeente verwacht op het gebied van duurzaamheid is het goede voorbeeld geven het meest genoemd (43%). Hierbij valt te denken aan het verduurzamen van het Raadhuis, de inkoop van groene stroom- en het gebruik van elektrische auto's. Een kwart van de inwoners (25%) verwacht dat de gemeente mensen enthousiasmeert over duurzaamheid. Een andere verwachting is dat de gemeente inwoners informeert over duurzaamheid (40%), bijvoorbeeld over ontwikkelingen, energiebesparing en initiatieven in de wijk. Een kwart (25%) van de inwoners verwacht dat de gemeente mensen enthousiast maakt over duurzaamheid.

Ondersteunen

Ruim een derde (35%) van de inwoners verwacht dat de gemeente lokale duurzame initiatieven ondersteunt met kennis en kunde. Een op de vijf (19%) verwacht advies van de gemeente over het verduurzamen van de eigen woning en een op de twintig (5%) wenst advies van de gemeente over het verduurzamen van het eigen gedrag. Ondersteuning kan ook in financiële zin. Ruim een derde (35%) verwacht dat de gemeente duurzaamheidsplannen van inwoners betaalt of subsidieert. Een kwart verwacht van de gemeente financiële ondersteuning van lokale duurzame initiatieven.

Kaderstellen

Ruim een op de vijf inwoners (22%) verwacht van de gemeente dat deze regels en kaders opstelt over duurzaamheid. Slechts een beperkte groep van 7 procent geeft aan dat het goed zou zijn als de gemeente duurzaam gedrag bij inwoners afdwingt.

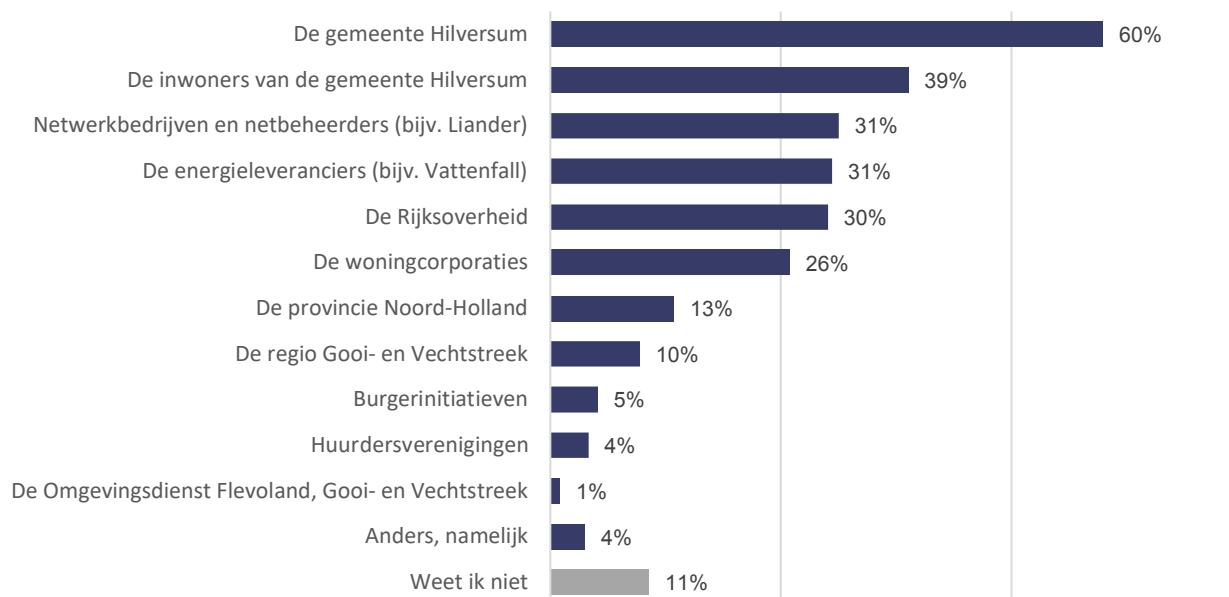
D.4 Verwachtingen van rol gemeente in warmtetransitie

In de vorige paragraaf ging het over verwachtingen van inwoners over de rol van de gemeente bij duurzaamheid in het algemeen. Deze paragraaf focust zich op de verwachtingen van inwoners waar het gaat om de warmtetransitie. Allereerst is aan de inwoners gevraagd welke partijen zij het belangrijkste vinden in de warmtetransitie. Vervolgens is aan hen gevraagd wat zij verwachten van de gemeente. Daarnaast is in de enquête ook gevraagd naar de opvatting van inwoners over de eigen verantwoordelijkheden en rollen bij de warmtetransitie.

Gemeente belangrijkste partij

Gevraagd naar wat de belangrijkste drie partijen in dit verband zijn, wordt de gemeente Hilversum het vaakst genoemd (60%, Figuur 6). Vier op de tien inwoners vinden dat inwoners zelf een belangrijke rol hebben en een kwart noemt netbeheerders, energieleveranciers, de Rijksoverheid en woningcorporaties. Opvallend is hoe weinig bewonersinitiatieven worden genoemd als een van de belangrijkste partijen. Mogelijk speelt hierin mee dat men niet goed weet wat men daar onder moet verstaan en/of dat onbekend is wat ze doen.

Figuur 6 - Wat zijn volgens u de belangrijkste drie partijen in de warmtetransitie in de gemeente Hilversum?



Verwachtingen van de gemeente

Slecht 3 procent van de inwoners zegt helemaal niets te verwachten (Figuur 7), en 11 procent weet het niet. Daarnaast verwacht een op de zeven (14%) dat de gemeente zich niet bemoeit met het aardgasvrij maken van de woning. De overige respondenten hebben wel een of meerdere verwachtingen van de gemeente bij de warmtetransitie. Deze verwachtingen werken we hieronder verder uit.

Figuur 7 - Wat verwacht u vooral van de gemeente op het gebied van de warmtetransitie? Dat de gemeente...

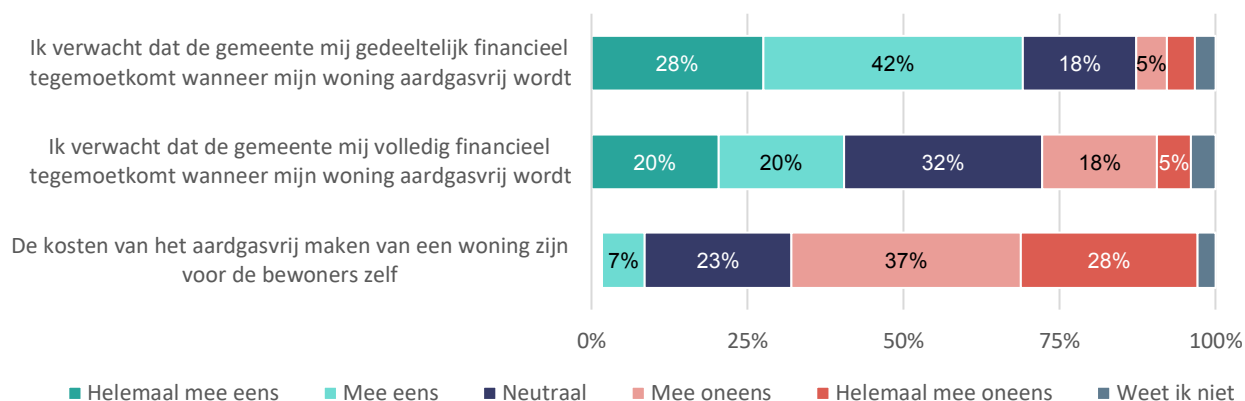


Gemeente als ondersteuner

Uit Figuur 7 blijkt verder dat de helft (54%) verwacht dat de gemeente informatie geeft over financierings- en/of subsidiemogelijkheden. Vier op de tien (39%) gaan ervan uit dat de gemeente minimaal een deel van de kosten vergoedt.

Uit een nadere verdieping op de kosten van de warmtetransitie blijkt dat 70 procent van de inwoners verwacht dat de gemeente hen gedeeltelijk financieel tegemoet komt (Figuur 8). Vier op de tien (40%) verwachten zelfs een volledige vergoeding. Twee derde (65%) is het dan ook niet eens met de stelling dat inwoners zelf opdraaien voor de kosten.

Figuur 8 - Stellingen: gemeente als ondersteuner



Gemeente als adviseur

Een andere rol voor de gemeente – die uit Figuur 7 naar voren komt - is die van adviseur. Iets minder dan vier op de tien (38%) horen graag van de gemeente welk alternatief het beste is voor de verwarming van de eigen woning. Verder verwacht een op de vijf (22%) informatie van de gemeente over welke stappen er in dat verband op welk moment gezet moeten worden.

Gemeente als verbinder

Een tweetal stellingen in Figuur 7 had betrekking op de rol van de gemeente als verbinder. De meeste belangstelling is er voor een rol voor de gemeente in het verwijzen naar geschikte en betrouwbare (installatie)bedrijven (21%) en in mindere mate een rol in het verbinden van buurtgenoten die hun woning aardgasvrij maken (7%).

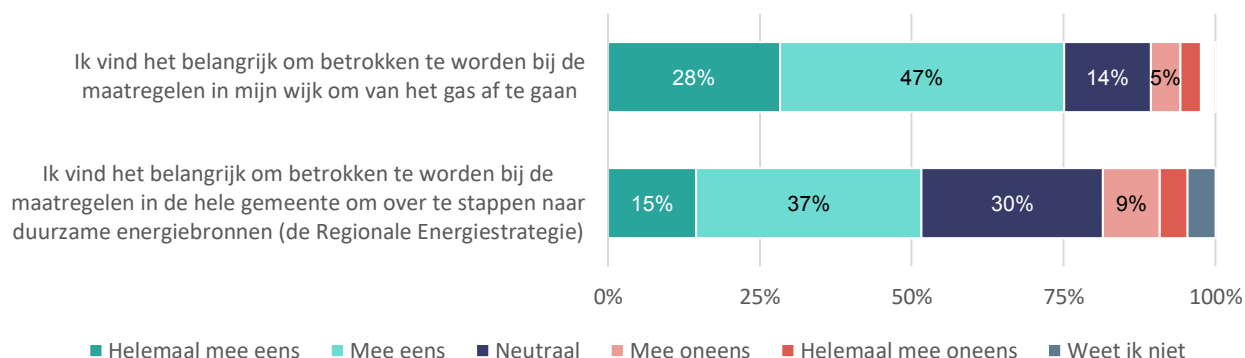
Gemeente als regisseur

Naast de voorgelegde verwachtingen in Figuur 7 geeft 8 procent aan nog iets anders te verwachten van de gemeente. Ze verwachten vooral dat de gemeente de regie neemt. Enerzijds door de stappen inzichtelijk te maken die de gemeente én de inwoners moeten zetten en anderzijds door het voortouw te nemen in collectieve warmtevoorzieningen. Dit betekent volgens hen ook dat de gemeente inzichtelijk maakt welke mogelijkheden er allemaal zijn. Daarnaast geven enkele inwoners aan dat de gemeente ervoor moet waken dat iedereen zelf aan de slag gaat. Zij verwachten een coördinerende rol van de gemeente hierin.

D.5 Betrokkenheid van inwoners

Iets meer dan de helft van de inwoners van Hilversum (52%) stelt het op prijs om te worden betrokken bij maatregelen om over te stappen naar duurzame energiebronnen in de gemeente (Figuur 9). Waar het gaat om maatregelen in de eigen wijk om van het gas af te gaan zegt driekwart (75%) hierbij betrokken te willen worden. Hierbij gaat het met name om bewoners van koopwoningen. Hoewel bewoners van huurwoningen hiervoor in mindere mate belangstelling hebben, heeft van hen ook een meerderheid interesse.

Figuur 9 - Stellingen: betrokkenheid bij warmtetransitie



Wijze van betrokkenheid

Een ruime meerderheid van de inwoners (82%) wil op de hoogte worden gehouden via (nieuws)brieven (Figuur 10). De helft (50%) geeft aan dat zij hun mening willen geven over de maatregelen om hun wijk aardgasvrij te maken. Verder willen vier op de tien (39%) op de hoogte worden gehouden via bijeenkomsten en 18 procent wil meepraten in een werk- of klankbordgroep.

Figuur 10 - Op welke manier(en) wilt u betrokken worden bij de maatregelen van de gemeente om uw wijk aardgasvrij te maken?



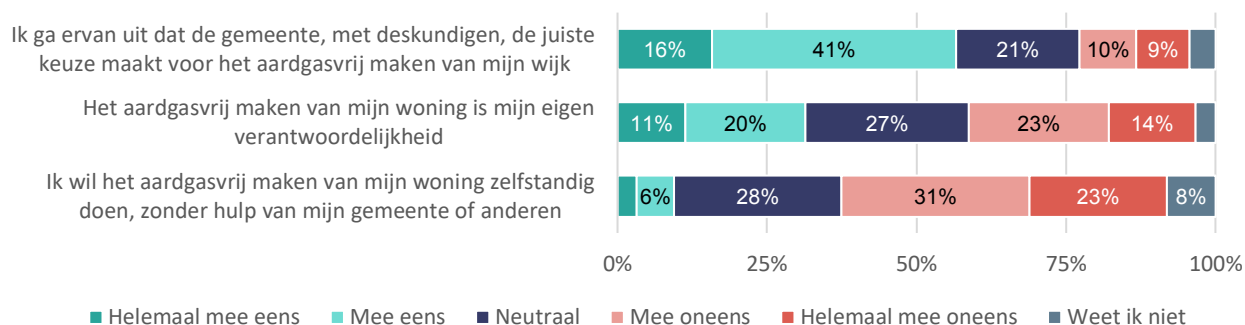
D.6 Eigen verantwoordelijkheid en initiatief

In het verlengde van de verwachtingen ten aanzien van de gemeente en de manier waarop bewoners betrokken willen worden, is ingegaan op hoe inwoners aankijken tegen de eigen verantwoordelijkheid en rol in de warmtetransitie.

Eigen verantwoordelijkheid bij aardgasvrij maken eigen woning

Ruim een op de drie (31%) ziet een verantwoordelijkheid voor zichzelf (Figuur 11). Dat geldt dan vooral voor woningeigenaren (34%) en in veel mindere mate voor huurders (17%). Een op de tien zegt het aardgasvrij maken zelfstandig te willen doen, zonder hulp van de gemeente of anderen. De meerderheid (57%) verwacht echter dat bij het aardgasvrij maken van hun wijk, de gemeente samen met deskundigen de juiste keuzes maakt.

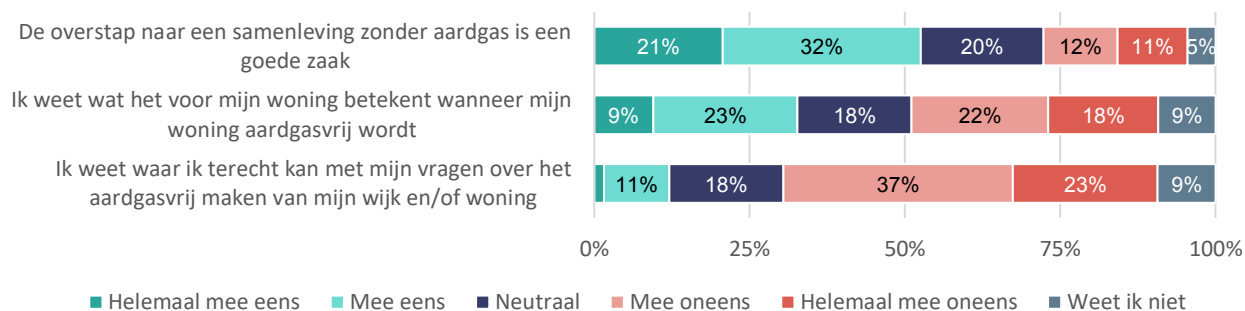
Figuur 11 - Stellingen: Eigen verantwoordelijkheid



Kennis en informatie over aardgasvrij maken eigen woning

Hoewel de overstap naar een samenleving zonder aardgas door een meerderheid (van 53%) als een goede zaak wordt gezien, is maar een derde (32%) op de hoogte wat het voor de eigen woning betekent om deze aardgasvrij te maken. Een meerderheid (60%) van de inwoners weet op dit moment niet waar ze met hun vragen over warmtetransitie terecht kunnen. Op deze beide punten zijn er nauwelijks verschillen tussen bewoners van koopwoningen en bewoners van huurwoningen. Uit deze uitkomsten blijkt dat het eventueel aardgasvrij maken van de eigen woning nog niet erg leeft bij de inwoners.

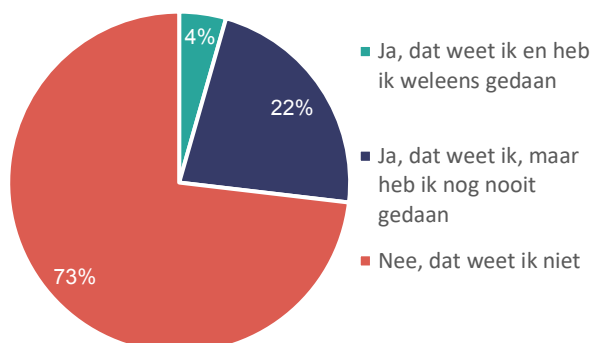
Figuur 12 - Kennis en informatie



Gebruik van ondersteuning en informatie

Een kwart van de inwoners kent de gemeente als ingang voor advies, ondersteuning of subsidies met betrekking tot duurzaamheid. Het merendeel heeft hier echter geen gebruik van gemaakt. Hoewel slechts weinig inwoners hulp hebben gehad van de gemeente bij hun plannen om hun woning te verduurzamen, zijn bijna alle inwoners die wél hulp hebben gehad hier tevreden over. Desgevraagd geeft men aan de volgende ondersteuning van de gemeente te hebben gekregen: advies, subsidie, voorlichting, bouwvergunning, duurzaamheidslening en hulp van een energiecoach.

Figuur 13 - Weet u waar u bij de gemeente terecht kunt voor advies, ondersteuning of subsidies met betrekking tot duurzaamheid?



Positieve punten:

- *“We hebben deskundig advies en goede, bruikbare tips gekregen.”*
- *“Persoonlijk en helder antwoord.”*
- *“Bruikbare adviezen gekregen van energiecoach.”*
- *“Goed kunnen spiegelen welke keuze de juiste is.”*
- *“Was blij met de subsidie en was net het zetje wat ik nodig had om in actie te komen.”*



Aandachtspunten:

- *“Het is heel fijn als je subsidie krijgt omdat deze maatregelen veel geld kosten. Het zou nog fijner zijn als de informatie actief aangeboden wordt en ik van de gemeente onafhankelijk advies zou krijgen. Nu moet ik zelf uitzoeken wat het beste is en dat is niet eenvoudig.”*
- *“Het is mij niet helemaal duidelijk wat die lening me nou precies heeft opgeleverd, vergeleken met een gewone lening van de bank. Het was wel wat papieren rompslomp.”*

Inwoners die geen hulp hebben gevraagd bij de gemeente bij hun plannen voor verduurzaming van hun woning, geven daarvoor uiteenlopende redenen, waaronder:

- onbekendheid met de rol en meerwaarde van de gemeente;
- dat men niet terecht kon bij de gemeente (geen subsidie beschikbaar, men kwam niet in aanmerking);
- het was niet nodig; men kon het zelf regelen of had hulp van anderen (zoals de verhuurder, de VvE, de aannemer).

De inwoners die de gemeente wel om ondersteuning hebben verzocht, maar deze niet hebben gekregen, geven daarvoor vooral redenen die te maken hebben met het niet (meer) beschikbaar zijn van subsidies. Een enkeling refereert aan de opstelling van de gemeente. Zo wordt gezegd dat er geen reactie op hun verzoek kwam en dat er sprake was van onwil van de ambtenaar.

Onder de panelleden waren ook deelnemers aan het project *“Koplopergroep Hilversumse Meent Aardgasvrij”*. Zij merkten op dat dit project onvoldoende werd gesteund door de gemeente en is verzand in onduidelijkheid.”

Zelf starten van duurzaamheidsinitiatief

Zes procent van de ondervraagde inwoners zegt een initiatief te zijn gestart in het kader van duurzaamheid. Een even grote groep heeft het overwogen of geprobeerd maar niet doorgezet.

Voorbeelden van dergelijke initiatieven zijn:

- zonnepanelen aanleggen;
- mobiliseren van buurt;
- dubbelglas aanleggen;
- duurzaam maken van appartementen;
- aanleg van groen dak;
- introductie van circulaire woningbouw;
- warmtepomp aanleggen;
- vergroenen woonomgeving;
- werkgroep duurzaamheid opgericht binnen VvE;
- plaatsing van zonnepanelen op de platte daken van een appartementencomplex.

Ervaringen van initiatiefnemers

In een aantal telefonische interviews is gesproken met *individuele inwoners* die alleen of samen met burens initiatief hebben genomen om de eigen woning te isoleren of zelf energie op te wekken (via zonnepanelen) dan wel met meer experimentele initiatieven aan de slag wilden (zoals waterstof). Ondanks dat zij zich goed in duurzaamheid en de mogelijkheden hebben verdiept, waren zij nauwelijks bekend met het beleid van de gemeente. Ook bij het zoeken naar informatie over het verduurzamen van hun woning, bleek de gemeente bij deze geïnterviewde initiatiefnemers niet ‘top of mind’. De initiatiefnemers hebben informatie ingewonnen bij bedrijven, belangenorganisaties en landelijke organisaties (zoals Milieu Centraal), maar nauwelijks bij de gemeente.

De gemeente komt pas later in beeld, bijvoorbeeld wanneer de plannen concreter worden. Dan heeft men de gemeente nodig voor bijvoorbeeld het geven van subsidie. De teleurstelling ligt dan op de loer wanneer de subsidiepot leeg is of wanneer de plannen niet voldoen aan de voorwaarden. Het niet kunnen voldoen aan deze verwachtingen van inwoners leidt tot demotivatie en voedt het idee dat de gemeente weinig kan betekenen en/of dat gemeentelijke subsidies en de duurzaamheidslening terechtkomen bij de mensen die het niet per se nodig hebben. Bijvoorbeeld omdat die inwoners weten hoe de procedures werken of ervaring hebben met het aanvragen van subsidie, maar ook omdat de gemeente een inkomensondergrens hanteert bij het verstrekken van een lening.

“Mensen in huurwoningen met een kleinere beurs lijken hier minder van te profiteren. De middelen bereiken dus de verkeerde doelgroep.”

Quote inwoner

Uit de interviews kwamen desgevraagd enkele voorbeelden naar voren over de manier waarop de gemeente van meerwaarde zou kunnen bij de verduurzaming van het eigen huis. Gewezen wordt op een adviserende rol, bijvoorbeeld bij het doorrekenen van plannen en een rol als doorverwijzer naar bedrijven en leveranciers. Dit laatste kan door inwoners wel als strijdig worden ervaren met de positie als onafhankelijke overheid.

E Rol en verwachtingen van de gemeenteraad

E.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat over de wijze waarop de gemeenteraad is betrokken bij de energie- en warmtetransitie. Er wordt ingegaan op de verwachtingen die de raad heeft van het college bij het betrekken van inwoners. Verder komt in dit hoofdstuk de kindergemeenteraad aan bod; hoe denken de leden daarvan over duurzaamheid en welke ideeën hebben zij om inwoners te betrekken?

E.2 Informatiepositie en rol van de gemeenteraad

Bij het opstellen van het programma Duurzaam Hilversum in 2015 is de gemeenteraad op verschillende manieren betrokken. In het najaar van 2015 zijn twee beeldvormende sessies georganiseerd waar met gemeenteraadsleden is gesproken over de ambities, maatregelen en de rol en financiële inzet van de gemeente. Dit heeft geleid tot een kader voor het duurzaamheidsprogramma. Met het kader legden de raadsleden de prioriteit bij energiebesparing, energieopwekking en de voorbeeldfunctie van de gemeente. Als randvoorwaarden bij het programma stelden zij dat de gemeente zich moet inzetten om de samenleving mee te krijgen en aan te jagen om te verduurzamen en de bewustwording te vergroten. Daarnaast zouden de financiële middelen moeten dienen als vliegwiel, zodat anderen gaan investeren in duurzaamheid. Tot slot gaven de raadsleden aan bereid te zijn om meer budget vrij te maken op basis van een goed voorstel. De gemeenteraad heeft het duurzaamheidsprogramma op 22 december 2015 vastgesteld. Bij de behandeling heeft de gemeenteraad een amendement aangenomen om de financiering van het programma op een andere wijze dan voorgesteld te organiseren.

Tijdens de looptijd van het programma is de commissie Duurzaamheid en Bereikbaarheid op verschillende momenten geïnformeerd over de voortgang, via de jaarplannen, tussenrapportages en jaarlijkse eindrapportages. Deze documenten zijn ter advisering aan de commissie voorgelegd en in dit verband besproken. Op verschillende momenten hebben commissieleden bij de behandeling extra toelichting gevraagd, bijvoorbeeld bij de behandeling van het Jaarplan Energietransitie 2019; de commissie wilde beter weten hoe inwoners betrokken worden en welke activiteiten de gesubsidieerde initiatieven ondernemen. Het college heeft deze toelichting gegeven via een collegebrief (d.d. 17 april 2019). In de brief gaat het college in op de activiteiten van HilverZon, HET, Hilversum100 en de samenwerking in Meent Aardgasvrij, een groot deel van deze activiteiten is gericht op het betrekken en informeren van inwoners. Bij de behandeling van het Jaarplan Energietransitie 2020 (d.d. 25 juni 2020) vroegen meerdere commissieleden om concretere formuleringen in het stuk, zodat de commissie ook echt kan zien of een activiteit is uitgevoerd en wat het oplevert. De verantwoordelijk wethouder Heller gaf aan dit mee te zullen nemen in het nieuwe duurzaamheidsprogramma.

De gemeenteraad heeft op een aantal momenten invloed gehad op de energie- en warmtetransitie, bijvoorbeeld wanneer het gaat om de concept-Regionale Energie Strategie Noord-Holland Zuid (RES NHZ). In september 2019 heeft de gemeenteraad van Hilversum bij de behandeling van de startnotitie RES NHZ (d.d. 25 september 2019) een amendement aangenomen. In dit amendement stelt zij extra kaders ten aanzien van innovaties, biomassa-centrales en financiële verantwoording bij het opstellen van de concept-RES NHZ.

Op die manier heeft de raad dus haar kaderstellende rol ingezet, en invloed uitgeoefend aan de voorkant van het proces.

Echter, er waren al snel zorgen: in het najaar van 2019 zijn er door het CDA schriftelijke vragen (art. 41) gesteld aan het college. Uit de vragen blijkt zorg over het traject en de betrokkenheid van de raad hierbij. Deze zorgen zitten hem vooral in de borging van lokale belangen. Dit omdat de RES uitgaat van bepaalde scenario's die niet door de raad zijn vastgesteld. Een maand later antwoordde het college met een toelichting op de inhoudelijke stappen binnen het traject en de momenten waarop raadsleden kunnen participeren bij lokale bijeenkomsten (de lokale verrijking). Gedurende 2018, 2019 en 2020 vonden er acht bijeenkomsten plaats (beeldvormende sessies en raadsklankbordgroepen) over de RES NHZ (en deels over de warmtetransitie).

Bij de behandeling van de concept-RES NHZ in de commissie (d.d. 25 juni 2020) was er vanuit de raad kritiek op het proces. Zo gaven de VVD, CDA en Leefbaar Hilversum aan dat zij ontevreden waren met de gang van zaken, onder andere omdat ingediende moties en amendementen niet terugkwamen in de concept-RES NHZ. Hier wilden zij graag nog uiting aan geven. Dit hebben zij de week daarop gedaan bij de behandeling van de concept-RES NHZ in de gemeenteraad. Tijdens de behandeling werden meerdere moties en amendementen ingediend. De twee amendementen ('Zon voor wind' A20/51 en 'blijf van dat dak af' A20/54) zijn overgenomen in de wensen en bedenkingen van de gemeente Hilversum op de concept-RES NHZ. Deze wensen en bedenkingen zijn vervolgens gedeeld met de Stuurgroep RES NHZ⁹. Daarnaast nam de raad een motie aan waarin het college onder andere werd verzocht om het gesprek aan te gaan met lokale partijen die een rol spelen bij de RES, zoals de energiecoöperaties, bewonersinitiatieven in de Meent en Kerkelanden en de regiogemeenten om onbenutte kansen in beeld te brengen. Het college reageerde hier positief op en gaf aan graag het gesprek aan te gaan met de partijen.

Ook in het kader van de Transitievisie Warmte is er een raadsklankbordgroep opgericht om raadsleden de gelegenheid te geven vroegtijdig mee te denken. Deze groep is vijf keer bijeen geweest en overlapt deels met de bijeenkomst over de RES NHZ. In deze sessies zijn met raadsleden de opgaves en potenties in kaart gebracht. Het doel van de bijeenkomsten was om iedereen voldoende kennis te bieden, de richting en input van raadsleden mee te nemen in de uitwerking en de raadsleden bij elke stap te betrekken. In deze bijeenkomsten zijn uitgangspunten geformuleerd die later zullen dienen als kader voor de Transitievisie Warmte. Een van de uitgangspunten is dat initiatief van bewoners en organisaties zwaar weegt bij de prioritering in het aardgasvrij maken van wijken. Een ander uitgangspunt is dat iedereen de kans krijgt om aan te haken en dat er tot 2030 alleen tot uitvoering wordt overgegaan indien er draagvlak is. Deze uitgangspunten zijn nog niet bestuurlijk vastgesteld.

De ambtelijke organisatie geeft aan dat de rol van de raad groter is geworden de laatste jaren. Er wordt volgens hen nu veel van de raad gevraagd met de RES NHZ en de Transitievisie Warmte. Dat bleek ook tijdens het groepsinterview met de raad. Raadsleden hebben waardering voor de zogenoemde raadsklankbordgroepen.

Daarnaast beamen raadsleden dat zij veel informatie ontvangen via de raadsvergaderingen, de behandeling van de jaarplannen in de raadscommissie, de nieuwsbrieven en de provincie. Toch is er voor een deel van de raadsleden nog steeds veel onduidelijkheid. De energie- en warmtetransitie is een ingewikkeld dossier: het is voor raadsleden vanuit de overvloed van informatie soms lastig te bepalen wat precies relevant is. Ook is de informatie niet voor iedereen goed terug te vinden. Er komen vanuit de raad signalen dat hij zich niet voldoende betrokken voelt, dit blijkt ook uit de ingediende moties en amendementen. De opzet van het proces van de RES NHZ zorgt ervoor dat raadsleden voor hun gevoel (te) laat worden betrokken en (te) weinig invloed kunnen uitoefenen.

Voor het college is de wens van de raad niet altijd helemaal duidelijk. Hoe willen raadsleden betrokken worden, op welke manier en wat zijn dan de speerpunten? Een deel van de raad heeft in ieder geval behoefte aan stroomlijning van de informatie, om zo beter te kunnen bepalen wat de uitdagingen precies zijn en waar Hilversum op dit moment staat ten aanzien van de warmtetransitie. Een ander deel van de raadsleden vindt juist dat de informatievoorziening al voldoet en wijst erop dat de raadscommissie 'er bovenop zit' mede aan de hand van de jaarplannen.

E.3 Verwachtingen gemeenteraad over het betrekken van inwoners

In relatie tot bewonersinitiatieven is er volgens de raadsleden niet sprake van één dominante rol. De rol kan van geval tot geval en per fase van het traject verschillen. De ene keer wordt een reactie gevraagd op een bewonersinitiatief, een andere keer pakt het college het voortouw. Dat gaat deels goed, maar soms ook niet. Een deel van de raadsleden verwacht op dit moment het meeste van een leidende en voortvarende rol van de gemeente, met name in het project

⁹ In de Stuurgroep RES NHZ zitten bestuurlijke vertegenwoordigers vanuit de 6 deelregio's (Zaanstreek/Waterland, Amsterdam, Gooi en Vechtstreek, Haarlemmermeer, IJmond & Zuid-Kennemerland en Amstelland), de provincie Noord-Holland, het waterschap Hoogheemraadschap Holland Noorderkwartier, waterschap Rijnland, waterschap Amstel, Gooi en Vecht (Waternet) en de netbeheerders (Liander en Stedin).

Meent Aardgasvrij. Dit betekent dat de gemeente het voortouw neemt en snel moet kunnen handelen, bijvoorbeeld nu met de gehonoreerde PAW-aanvraag in de Meent. Het begeleiden en faciliteren van initiatieven van inwoners is goed en nodig, maar om het goed op de rails te krijgen en tot een succes te maken is een leidende rol bij deze initiatieven op bepaalde momenten zeker ook nodig.

De kunst is dus situationeel te wisselen van rol maar wel koers te houden. Verder dient de gemeente volgens de raadsleden open te staan voor kritiek en zorgen. Een rol voor de gemeente die verder genoemd wordt is het informeren: maak zichtbaar wat er gebeurt en zorg bijvoorbeeld voor een laagdrempelig informatiepunt waar inwoners moeten zijn en dat onder meer inzicht geeft in de kosten van de warmtetransitie. De gemeente moet in ieder geval het goede voorbeeld geven, waar het gaat om het eigen energiegebruik.

In algemene zin is er waardering voor de initiatieven vanuit de inwoners. Er zijn succesvolle voorbeelden, maar tegelijk is duidelijk dat deze processen soms moeizaam of traag verlopen. De vraag is of de gemeente voldoende doet om bewonersgroepen die iets willen te faciliteren of daar waar nodig koudwatervrees weg te nemen.

Het betrekken van bewoners is ook aan de orde in andere beleidsdossiers. De raadsleden verschillen van mening over de vraag of er voldoende aandacht en ruimte is voor burgerparticipatie. Waar de een stelt dat de gemeente Hilversum voldoende doet, geeft de ander aan dat waar het gaat om het betrekken van inwoners, Hilversum kan leren van andere gemeenten. Ook een actievere rol van de gemeente bij verenigingen van eigenaren biedt wellicht kansen om initiatieven te faciliteren.

Een belangrijke uitdaging is het betrekken van inwoners die niet als koplopers zijn te beschouwen, maar degenen die nog minder met verduurzaming bezig zijn en/of zelf de weg naar de gemeente moeilijker vinden. Een goede aanpak om deze groepen mee te krijgen heeft de aandacht van de raad en het college, maar is nog in ontwikkeling.

E.4 Verwachtingen van de kindergemeenteraad

Niet alleen de volwassen gemeenteraad, maar ook de kindergemeenteraad van Hilversum is betrokken bij dit onderzoek. De kindergemeenteraad bestaat uit zestien kinderen van verschillende scholen. De kinderen vertegenwoordigen hun klas en school. In het kader van dit onderzoek is gesproken met de kindergemeenteraad. Bij het gesprek waren zes leden aanwezig.

De kinderraadsleden vinden duurzaamheid een lastig, maar ook een leuk onderwerp. Vooral omdat er zoveel verschillende dingen onder vallen, zoals zonnepanelen, een moestuin, zuinig omgaan met energie, recyclen, een groene omgeving. Dat het zo veelzijdig is, maakt het ook leuk.

Uit het gesprek met de kindergemeenteraad komt naar voren dat het motiveren van inwoners om zich duurzamer te gedragen wat de kinderraadsleden betreft op een aantrekkelijke en leuke manier zou moeten. Dat kan misschien met een spel; dat motiveert kinderen. Verder hebben de jongeren ideeën voor filmpjes via sociale media die jongeren en kinderen gebruiken en zien zij een rol voor vloggers en bekende inwoners van Hilversum. Dit geldt volgens de leden van de kindergemeenteraad overigens ook voor volwassenen. Ook voor hen zou het belang van duurzaamheid op een speelse manier naar voren gebracht kunnen worden, bijvoorbeeld door een comedian of cabaretier.

De jongeren verwachten van de gemeente dat deze het goede voorbeeld geeft en laat zien hoe het moet, bijvoorbeeld door duurzame materialen en geen plastic te gebruiken. De burgemeester kan hier volgens de kinderen het voortouw in nemen en het goede voorbeeld geven. De gemeente moet niet aandringen of pushen, dat werkt niet volgens de jongeren.

Bijlage 2: Onderzoeksverantwoording

In het kader van het onderzoek zijn de volgende activiteiten uitgevoerd:

- 1 Deskresearch;
- 2 Interviews met ambtenaren, betrokken externe partijen, en verantwoordelijk bestuurder;
- 3 Raadpleging inwoners;
- 4 Gesprek met kindergemeenteraad;
- 5 Gesprek met gemeenteraad;
- 6 Wederhoortraject.

1. Deskresearch

Gedurende het onderzoek zijn relevante (beleids)documenten verzameld en bestudeerd. Hieronder volgt een overzicht met geraadpleegde bronnen binnen de gemeente Hilversum, en daarbuiten.

Gemeente Hilversum

Titel	Datum
Aangepast raadsbesluit Programma Duurzaam Hilversum 2016-2020 Amendement	22 december 2015
Adviesgroep Duurzame Energieopwekking (RES) - Advies	Februari 2020
Amendement CDA Hilversum— CU Hilversum Kaders Startnotitie RES (A19/89)	25 september 2019
Amendement “blijf van dat dak af” (A20-54)	1 juli 2020
Amendement “zon voor wind” (A20/51)	1 juli 2020
Beantwoording ex art 41 RvO CDA de Regionale Energiestrategie	5 december 2019
Collegiebrief Voortgang Energietransitie Hilversum (T19/32 en T19/33)	17 april 2020
Concept stakeholdersanalyse lokaal (ambtelijk stuk)	December 2019
Concept stakeholdersanalyse regionaal (ambtelijk stuk)	December 2019
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum 2016-2020	9 december 2015
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum Halfjaarrapportage 2016	Q3 2016
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum Eindrapportage 2016	Q1 2017
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum Jaarplan 2017	Q1 2017
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum Halfjaarrapportage 2017	Q3 2017
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum Eindrapportage 2017	Q1 2018
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum Jaarplan 2018	Q1 2018
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum Halfjaarrapportage 2018	Q3 2018
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum Eindrapportage 2018	Q1 2019
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum Jaarplan Energietransitie 2019	Q1 2019
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum Halfjaarrapportage 2019	Q3 2019
Duurzaamheidsprogramma Duurzaam Hilversum Jaarplan 2020	Q1 2020
Evaluatie Hilversum Duurzaam	3 september 2015
Green Deal 'Heel Hilversum duurzaam' (gemeente en HilverZon)	27 januari 2015
Jaarplan HilverZon 2017	November 2016
Jaarverslag HilverZon 2017	April 2018
Jaarverslag HilverZon 2018	Maart 2019
Jaarplan HilverZon 2019	December 2018
Motie “In gesprek over de RES” (M20/52)	1 juli 2020
Overzicht besprekingen energiebeleid Hilversum (ambtelijk stuk)	25 augustus 2020
Plan van aanpak communicatie en participatie RES (ambtelijk stuk)	2019
Projectplan HET rijdt op Zon	15 februari 2018

Raadsbesluit concept Regionale Energie Strategie NHZ	1 juli 2020
Raadsbesluit Programma Duurzaam Hilversum 2016-2020	18 januari 2016
Raadsbesluit Startnotitie Regionale Energie Strategie NHZ	2 juli 2019
Startnotitie RES NHZ	24 mei 2019
Uitnodiging Adviesgroep Duurzame Energieopwekking (RES)	5 november 2019
Uitnodiging Beeldvormende avond Energietransitie	7 oktober 2015
Uitnodiging Beeldvormende avond Energietransitie	19 december 2018
Uitslag aanvraag Proeftuin Aardgasvrije Wijken Hilversumse Meent	26 oktober 2020
Verslag Commissie Duurzaamheid & Bereikbaarheid (tussenrapportage 2018)	5 september 2018
Verslag Commissie Duurzaamheid & Bereikbaarheid (jaarplan 2019)	6 maart 2019
Verslag Gezamenlijke Commissie (jaarplan 2020 en concept-RES)	25 juni 2020
Verslag Vergadering Gemeenteraad van Hilversum	1 juli 2020
Art. 41 vragen van het CDA aan het college over de Regionale Energiestrategie (RES)	5 november 2019
Werkplan de Meent Aardgasvrij	16 november 2018
Wethoudersbrief Green Deal elektrische auto's	23 maart 2018
Wijkaanpak De Meent Aardgasvrij	18 november 2018
Zienswijze wensen en bedingen concept RES NHZ	2 juli 2020

Overig

Titel	Organisatie	Datum
Het Klimaatakkoord in (meer dan) 70 vragen	Rijksoverheid	28 juni 2019
www.aardgasvrij.hilversum.nl/Meent_aardgasvrij	Gemeente Hilversum	2020
www.duurzaambouwloket.nl	Duurzaam Bouwloket	2020
www.hetcooperatie.nl	Hilversumse Energie Transitie	2020
www.hilversumverbonden.nl	Hilversum Verbonden	2020
www.hilversum100.nl	Hilversum100	2020
www.hilverzon.nl	HilverZon	2020

2. Interviews

In het kader van het onderzoek zijn (video)gesprekken gevoerd met ambtenaren en betrokken partijen die zich bezighouden met duurzaamheid in de gemeente. In sommige gevallen betrof het een duo-interview. Van alle interviews zijn gespreksverslagen opgesteld, die ter accordering aan de geïnterviewden zijn voorgelegd. In de tabel is een lijst opgenomen van de functie/rol van de personen met wie een gesprek is gevoerd. Ten tijde van het opstellen van het rapport is er nog telefonisch contact geweest met twee ambtenaren om zaken te controleren.

organisatie	Functionies
Gemeente Hilversum	
	Adviseur Milieu
	Beleidsadviseur duurzaamheid
	Beleidsadviseur energietransitie
	Programmamanager Energietransitie

	Interim programmamanager Energietransitie
	Wethouder (portefeuille Klimaat en Energie)
Woningcorporatie	
De Alliantie	Assetmanager
Het Gooi en Omstreken	
Dudok Wonen	Programmamanager Duurzaamheid / Assetmanager
Netbeheerder	
Alliander	Gebiedsregisseur / Relatiemanager
Initiatieven	
Energiecoöperatie HilverZon	Voorzitter
Energiecoöperatie HET	
Stichting De Hilversumse Meent	Secretaris en lid / Lid
Platform Hilversum100	

3. Raadpleging inwoners

Inwoners van de gemeente zijn via een enquête betrokken bij het onderzoek. Hiervoor is het burgerpanel van de gemeente benaderd. Het panel bestaat uit 1.884 panelleden. Dit zijn inwoners van de gemeente Hilversum die zich hebben aangemeld voor deelname aan online onderzoeken van de gemeente. De panelleden zijn via e-mail uitgenodigd om deel te nemen aan de enquête. Er is één herinneringsmail gestuurd. 806 inwoners hebben de vragenlijst ingevuld, dit is een respons van 43 procent. De volledige uitkomsten van de peiling in het burgerpanel is opgenomen in een afzonderlijke bijlage.

In de enquête is aan inwoners die een duurzaam initiatief zijn gestart of dit hebben overwogen/geprobeerd, gevraagd of zij wilden doorpraten over dit duurzame initiatief en hun ervaringen met de gemeente. Naar aanleiding hiervan is met een drietal inwoners gesproken.

Tot slot is ook met een van de koplopers uit De Hilversumse Meent gesproken over de ervaringen met het koplopertraject in die wijk.

4. Kindergemeenteraad

De Kindergemeenteraad van de gemeente Hilversum bestaat uit zestien kinderen van verschillende scholen. De kinderen vertegenwoordigen hun klas en school. Op 17 juni is in het kader van dit onderzoek gesproken met de Kindergemeenteraad. Bij het gesprek waren zes kinderen aanwezig. Ter voorbereiding op het gesprek hebben de kinderen een aantal vragen over het onderwerp ingevuld.

5. Gemeenteraad

Op woensdag 26 augustus is een gesprek gevoerd met een afvaardiging van de gemeenteraad. Bij het groeps gesprek was een afvaardiging van de volgende partijen aanwezig: CDA, D66, Democraten Hilversum, Groen Links, Hart voor Hilversum, Hilversums Belang, PvdA, SP en VVD.

6. Ambtelijk en bestuurlijk wederhoor

Het onderzoeksrapport is in november in conceptvorm voorgelegd aan de ambtelijke organisatie in het kader van het ambtelijk wederhoor. De ambtelijke reactie is op 21 december 2020 door de rekenkamer ontvangen en na verwerking hiervan is het eindrapport voorzien van conclusies en aanbevelingen door de rekenkamer in januari 2021 aangeboden aan het college ten behoeve van een bestuurlijke reactie.

I&O Research Enschede

Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede
T (053) 200 52 00
E info@ioresearch.nl
KVK-nummer 08198802

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
T (020) 308 48 00
E info@ioresearch.nl